

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КУЗЬМЕНКО МАКСИМ МИХАЙЛОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, д.е.н., професор
О.А. Дороніна
«__» _____ 20__ р.

**СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ
ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ**

Спеціальність 051 Економіка

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
І. В. Панченко, доцент кафедри
менеджменту та поведінкової економіки,
к.е.н., доцент

(підпис)

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали / за школою ЄТКС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2020

АНОТАЦІЯ

Кузьменко М. М. Соціально-демографічна ситуація в Україні та напрями її покращення. Спеціальність 051 Економіка. Освітня програма «Управління персоналом та економіка праці». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020.

В роботі на основі теоретико-практичних досліджень обґрунтовано актуальність соціально-демографічних перетворень в країні та роль людини в державотворенні. Проведено аналіз основних показників, що характеризують соціально-демографічну ситуацію в Україні. Визначено тенденцію до зниження чисельності населення України та ключові ознаки тривалої демографічної кризи. В роботі наведено прогноз демографічного стану в Україні та запропоновані перспективні напрями його покращення.

Основними науковими результатами є розроблені пропозиції щодо концепцій та програм, які мають на меті стабілізувати соціально-демографічну ситуацію в Україні та покращити її в майбутньому. Серед них: програма «Ти потрібен (потрібна) тут!» (стримування міграції молоді та підвищення ефективності видатків на освіту); програма доступного іпотечного кредитування (стимулювання створення сімей та народження дітей); популяризація бренду сім'ї; програма «Здорова нація – успішна країна» (популяризація здорового способу життя); обов'язкове медичне страхування та підвищення якості медичних послуг.

Ключові слова: соціально-демографічна ситуація, демографічна криза, населення, тривалість життя, рівень життя, відтворення населення, людський розвиток.

Табл. 14. Рис. 28. Бібліограф.: 44 найм.

Kuzmenko M. The socio-demographic situation in Ukraine and directions for its improvement. Specialty 051 Economics, Programme «Personnel Management and Labor Economics». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2020.

The relevance of socio-demographic transformations in the country and the role of man in state formation are substantiated in the work on the basis of theoretical and practical researches. The analysis of the main indicators characterizing the socio-demographic situation in Ukraine is carried out. The tendency to decrease the population of Ukraine and the key signs of the long demographic crisis are determined. The work presents a forecast of the demographic situation in Ukraine and suggests promising areas for improvement.

The main scientific results are modern proposals for the concepts and programs, which aim to stabilize the socio-demographic situation in Ukraine and improve it in the future. Among them: the program «You are needed here!» (curbing youth migration and increasing the efficiency of education expenditures); affordable mortgage lending program (stimulating the creation of families and the birth of children); promotion of the family brand; program «Healthy Nation – Successful Country» (promotion of a healthy lifestyle); compulsory health insurance and improving the quality of medical services.

Keywords: socio-demographic situation, demographic crisis, population, life expectancy, standard of living, population reproduction, human development.

Tabl. 14. Fig. 28. Bibliography: 44 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ.....	5
1.1 Роль людини та людського потенціалу в суспільному розвитку	5
1.2 Особливості та чинники формування соціально-демографічної ситуації в Україні.....	13
1.3 Теоретичні засади та класифікація демографічних процесів відтворення населення	20
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ.	28
2.1 Аналіз показників, що характеризують соціально-демографічну ситуацію в країні.....	28
2.2 Оцінка рівня та якості життя населення України	36
2.3 Індекс людського розвитку в контексті соціально-демографічної ситуації .	46
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ	54
3.1 Дослідження впливу державної політики на соціально-демографічну ситуацію України	54
3.2 Напрями реформування демографічної політики країни	61
3.3 Сучасні вектори подолання демографічної кризи в Україні	68
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	81
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Найбільш важливою продуктивною силою суспільства являється людина, її потенціал та ресурси, якими вона володіє. Саме через це, процвітання суспільства залежить від того, які умови створені задля використання, відтворення та розвитку людського ресурсу.

Демографічний чинник визначається як один з найголовніших для забезпечення держави стабільним й безпечним розвитком, а проблеми оптимального соціально-демографічного розвитку варто розглядати як основоположні й пріоритетні інтереси з боку держави, адже вони виступають як фактори і водночас результати її функціонування. Демографічна ситуація – це прояв особливостей відтворення населення за основними його процесами в конкретному часі і місці.

В механізмі суспільного відтворення, населення є продуктивною та споживчою силою одночасно і, відповідно, має значний вплив на співвідношення фонду нагромадження та фонду споживання у структурі національного доходу держави. Від чисельності населення та питомої частки молоді залежить організація створення нових робочих місць, а також створення нових інфраструктурних об'єктів, серед яких заклади охорони здоров'я, заклади освіти та проектування (реалізація) інших проектів даного спрямування.

З огляду на вищезазначене, обрана тема є надзвичайно актуальною та зумовлює її детальне дослідження.

Метою даної роботи є визначення пріоритетних напрямів поліпшення соціально-демографічної ситуації в Україні.

Для досягнення мети в роботі були поставлені наступні *завдання*:

- дослідити теоретико-методологічні засади сутності демографічних процесів;
- визначити особливості та чинники формування соціально-демографічної ситуації в Україні;
- класифікувати демографічні процеси відтворення населення;

- проаналізувати основні показники, що характеризують соціально-демографічну ситуацію в країні;
- оцінити показники рівня, якості життя населення та людського розвитку;
- визначити напрями удосконалення демографічної політики країни та сучасні вектори подолання демографічної кризи в Україні.

Об'єктом дослідження виступає соціально-демографічна ситуація в Україні та показники, що її характеризують.

Предметом дослідження є напрями поліпшення соціально-демографічної ситуації в Україні.

Методами, що використовувались при написанні даної роботи є порівняння, аналіз, синтез, дедукція, індукція та абстрагування. Також використовувались табличні та графічні методи подання інформації.

Джерелами інформації в ході написання роботи були:

- наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених (статті, монографії);
- статистичні дані;
- нормативно-правові акти та державні програми;
- дані досліджень наукових установ.

Апробація результатів дослідження. Результати роботи знайшли своє відображення в наукових працях, зокрема в публікації статті у фаховому виданні «Ефективна економіка» за темою «Економічна активність та рівень життя населення в системі індикаторів стану соціально-трудових відносин» та участі в міжнародній студентській науковій конференції «Наука, технології, інновації: тенденції розвитку в Україні та світі» (17 квітня 2020 р. Харків. Україна) з публікацією тез за темою «Labor migration as one of the main socio-demographic problems in Ukraine».

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних посилань із 44 найменувань та 7 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1 Роль людини та людського потенціалу в суспільному розвитку

Крізь призму століть, людина була та залишається визначною постаттю та рушійною силою розвитку, вдосконалення та державотворення. Наразі неможливо уявити світ без людей, а державу без її основної цінності – населення. Людина є основоположним механізмом державотворення та абсолютно усіх процесів, як економічних, так і соціальних.

Згідно з тлумачним словником української мови, людина – суспільна істота, що являє собою найвищий ступінь розвитку живих організмів, має свідомість, володіє роздільною мовою, виробляє та використовує знаряддя праці [3]. Існує безліч різних тлумачень, проте всі вони мають спільну рису – це те, що людина є соціальною. Людина є складовою держави, складовою соціуму, вона й утворює його.

Протягом тривалого періоду в філософії існували різні концепції, котрі по різному трактували значення людини, проте чи не кожна з них опирається на центральне положення людини, як в розрізі людського буття, так і державотворенні. Особливої уваги заслуговує концепція антропоцентризму, що була розроблена в епоху Відродження і згідно з якою людина є найвищою цінністю, центром і метою всіх подій. Основним постулатом цієї концепції є визначення людини як завершеного образу еволюції світобудови. Концепція антропоцентризму робить наголос на тому, що людина є рушійною силою розвитку, а розвиток людських вмінь та якостей є шляхом до розвитку та вдосконалення усього існуючого.

Згідно Конституції України, людина, а також її життя та здоров'я визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю [14].

В межах держави, людина визначається основоположним механізмом її

функціонування. Економічна теорія визначає людину як фактор створення домогосподарств та функціонування економіки. Домогосподарство – одна чи декілька осіб, що мешкають на певній території та ведуть спільне господарство. Поняття домогосподарства в своїй сутності охоплює численну кількість економічних об'єктів і процесів, котрі відбуваються саме там, де людина проживає та провадить свою соціально-економічну діяльність.

В розрізі соціально-демографічних процесів, домогосподарство є однією з головних ланок розподілу та становить собою частину соціально-економічного осередку, що має на меті об'єднати людей відносинами, які виникають в процесі провадження їх діяльності.

Згідно з моделлю кругообігу ресурсів в економіці (рис. 1.1), домогосподарство визначають як економічну одиницю, що виконує важливу роль у кругообігу ресурсів, складається з однієї або кількох осіб, постачає економічним суб'єктам різноманітні ресурси і використовує отримані кошти для задоволення матеріальних та інших потреб [22, с. 242].

Рисунок 1.1 – Кругообіг ресурсів в економіці

Зважаючи на вищенаведений рисунок кругообігу ресурсів в умовах економічних відносин слід зазначити, що людина (домогосподарства) виконують наступні функції:

- є кінцевими споживачами усіх факторів виробництва;
- постачають на ринок ресурсів робочу силу;
- купують та сплачують кошти за товари та послуги;
- сплачують податки до Державного Бюджету;
- виступають інвесторами на ринку фінансових послуг та акумулюють кошти, які потім будуть направлені в розвиток економіки у вигляді позикових.

Основним чинником формального створення такого механізму кругообігу є задоволення потреб людей та отримання від них фінансових ресурсів.

Придбання домогосподарствами товарів і послуг означає здійснення ними споживчих витрат, які є виручкою від реалізації товарів і послуг для підприємств, що доставили їх на ринок. Виручка дає можливість покривати витрати на закупівлю необхідних ресурсів. Розраховуючись за них на ринку ресурсів, підприємства одночасно виплачують домогосподарствам доходи за ті чинники виробництва, які вони надали економіці (заробітну плату – за надану робочу силу, прибуток – за надані засоби виробництва і підприємницький хист, ренту – за природні ресурси, відсоток – на позиковий капітал тощо) [22, с. 243].

Роль держави в даному процесі полягає саме в перерозподілі доходів. Тобто держава як інститут виступає посередником між підприємствами та домогосподарствами, при цьому стягуючи податки та виплачуючи трансферти (підприємствам – дотації та субвенції, домогосподарствам – субсидії).

Сучасна наукова література надає нам класифікацію домогосподарств за різними ознаками. В розрізі даної теми доцільним стане дослідження класифікації домогосподарств за ознакою участі в економічному обміні (рис. 1.2), що є важливим чинником формування доходів держави та її розвитку загалом.

Рисунок 1.2 – Класифікація домогосподарств за участю в економічному обміні

Опираючись на вищенаведену інформацію очевидно, що держава зацікавлена в збільшенні чисельності активних та стандартних домогосподарств, що призведе до розвитку та стабільності економіки та соціально-демографічної ситуації в країні. Проте наразі значна частина домогосподарств відноситься до пасивних й створює певне навантаження як на економіку держави, так і на інші домогосподарства. Саме тому, прерогативою держави є створення таких умов, які призведуть до зниження частки пасивних домогосподарств.

Таким чином, людина розглядається продуктивною силою та власною трудовою та розумовою діяльністю забезпечує створення (виробництво) матеріальних засобів існування. Разом з тим, людина є споживачем продуктів праці, котрі покликані забезпечувати її життєдіяльність. Саме тому, людина та

економіка (та й держава загалом) являють собою єдність, тобто потреби людини зумовлюють виникнення нових товарів та послуг.

Зважаючи на центральне місце людини (домогосподарств) в розвитку держави та економіки, а також провідну роль у забезпеченні економічного зростання людина виступає ядром економічних процесів та перетворень. Таке трактування дещо схоже до філософського вчення антропоцентризму. Графічно місце людини в системі економічних процесів можна зобразити наступним чином (див. рис. 1.3).

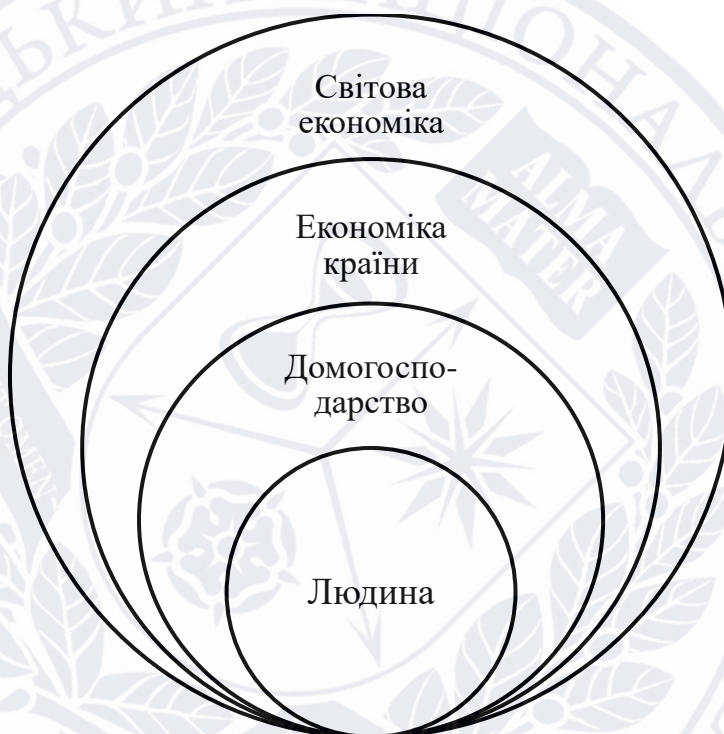

Рисунок 1.3 – Місце та роль людини в загальній структурі розвитку економіки

Кожна людина приймає участь у виробництві матеріальних та духовних цінностей, які необхідні для існування і розвитку суспільства. Для реалізації цього людина виконує певні дії, зокрема:

- утворення сім'ї;
- здобуття освіти;
- набуття конкретних навичок;
- вибір територіального розміщення та місця роботи тощо.

У своїй сукупності усі ці процеси зумовлюють визначення соціально-демографічних показників, їх кількісне та якісне оновлення за рахунок набутих властивостей.

Виходячи з того, що людина є основним творцем суспільного багатства, можна стверджувати, що чисельність населення та кваліфікація його працездатної частини є чинником, який зумовлює можливості економічного розвитку країни та її перспектив в майбутньому.

Розвиток країни та економіки загалом, зважаючи на сучасні тенденції, визначається її людським потенціалом, тобто трудовими ресурсами (їх якістю). На формування людського потенціалу все більший вплив має зростання інтернаціоналізації життя людства. Знання, смаки й естетичні уявлення завдяки сучасним засобам зв'язку поширюються зі значною швидкістю. Вони утворюють нову складну, часто суперечливу суміш із традиціями й цінностями, що існують в національному суспільстві, породжують матеріальні й культурні основи явища, яке називають «сучасним способом життя». Зміна умов і характеру праці в повсякденному житті при переході до постіндустріального суспільства привели до розвитку двох, здавалося б, взаємовиключних і в той же час переплєтених тенденцій. З одного боку, йдеться про посилення індивідуалізації трудової діяльності, з іншого – необхідність наявності навичок до роботи в колективі (постійне або тимчасове) для вирішення складних виробничих або управлінських завдань методом «мозкового штурму». Умови праці, що постійно змінюються, висувають підвищені вимоги й до фізичних якостей людини, які в значній мірі визначають її здатність до праці. На процеси відтворення людського потенціалу значний вплив мають такі чинники, як збалансоване повноцінне харчування, житлові умови, стан навколишнього середовища, економічна, політична й військова стабільність, стан охорони здоров'я, масові захворювання тощо. Тому, проблема розвитку людського потенціалу – це проблема відповідності якісних характеристик робочої сили характеру сучасної економіки [24, с. 160].

Слід зазначити, що людський потенціал має вплив на стан і розвиток економіки (певних економічних показників). Разом з тим, людський потенціал, а саме його підвищення сприяє розвитку інновацій, які є результатом розумової діяльності людини. Інновації утворюють собою інноваційну економіку, яка поширює та використовує інновації (нові знання) для забезпечення постійного розвитку держави, а також інших галузей економіки та учасників економічних процесів.

Очевидно, що людський потенціал є запорукою розвитку держави в майбутньому, а завданням держави є створення механізмів його підвищення задля власного розвитку та підвищення своєї конкурентоспроможності на міжнародній арені. Тому, доцільним є створення технологічних парків, хабів та інших кооперацій, де люди будуть займатись продукуванням нових ідей та втіленням їх в життя за допомогою наданого їм інструментарію.

Державним механізмам доцільно звернути більшу увагу на фактори розвитку людського потенціалу, а саме:

- соціально-демографічну політику;
- розвиток та вдосконалення систем охорони здоров'я та освіти;
- розвиток та пропаганда фізичної культури та спорту, особливо дітей та підлітків;
- розвиток соціальних інститутів, підвищення якості життя населення, запровадження цільової молодіжної політики та покращення екології.

Головними проблемами, що перешкоджають розвитку людського потенціалу в Україні, є:

- низька тривалість життя і висока смертність населення;
- низький рівень фізико-психічного здоров'я населення під впливом соціальних і екологічних чинників;
- важке економічне становище дітей, молодих сім'ї та молоді як основних елементів людського потенціалу;
- негативні тенденції, пов'язані з практичним застосуванням науково-технічних досягнень;

– нове культурне середовище, що оточує молоді покоління [24, с. 163].

В сучасних умовах постійних змін питання вдосконалення інноваційних процесів щороку стає все більш актуальним. Саме людина та її ресурси є джерелом створення інновацій. На сьогоднішній день рівень технологічності став доволі високий, тому наразі потрібні не лише фізичні ресурси людини, але й творчий потенціал. Креативність в сучасних умовах є важливим чинником інноваційних процесів, а в майбутньому стане одним з головних економічних ресурсів. Кожна людина в різній мірі володіє творчими здібностями і саме це дає можливість для підвищення рівня людського потенціалу. Сучасне суспільство стає все більш креативним задля реалізації власних амбіцій, а запорукою успіху людей стають ідеї, креативність та творчі здібності.

Формування людського потенціалу й розвиток креативної економіки є завданням державної влади. При розробленні політичних заходів для сприяння розвитку креативної економіки необхідно враховувати те, що креативна економіка тісно пов'язана з економічною, суспільною, культурною, науково-технічною, екологічною та іншими сферами. Успішна координація є ключовим фактором для формування довгострокової стратегії креативної економіки. Забезпечення ефективності роботи національних установ, системи нагляду і контролю, фінансової системи сприяє розквіту творчих індустрій та суміжних галузей, а особливо накопиченню людського капіталу й розвитку людського потенціалу країни [35, с. 18].

Людський потенціал не лише визначає можливості держави бути забезпеченою творчими, кваліфікованими кадрами в майбутньому, але й впливає на можливості розширеного суспільного відтворення в його демографічних, економіко-соціальних та духовних аспектах. У сучасних умовах успішність розвитку економіки визначається здатністю до генерації інновацій перетворень, зростанням ролі людини в відтворювальних процесах. Це висуває на перший план проблему формування людського потенціалу та виявлення пріоритетних напрямків його розвитку.

1.2. Особливості та чинники формування соціально-демографічної ситуації в Україні

Найбільш важливою продуктивною силою суспільства являється людина, її потенціал та ресурси, якими вона володіє. Саме через це, процвітання суспільства залежить від того, які умови створені задля використання, відтворення та розвитку людського ресурсу.

Демографічний аспект є одним з визначальних для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави, а проблеми оптимального соціально-демографічного розвитку слід розглядати як першочергові інтереси держави, як фактор і водночас як результат її функціонування. Демографічна ситуація – це прояв особливостей відтворення населення за основними його процесами в конкретному часі і місці. У сучасній Україні демографічна ситуація відрізняється великою гостротою і напруженістю. Вона визначається структурою населення і характером його руху, видами, типами і режимом відтворення, рівнем народжуваності і смертності, кількістю шлюбів та розлучень. В основі всіх цих процесів лежить соціально-демографічна ситуація в країні, а також рівень розвитку її економіки [27, с. 604].

Розвиток економіки будь-якої країни та світової економіки залежить від демографічних процесів. Соціально-демографічна ситуація впливає на стан та перспективи розвитку країни та постійно знаходиться під впливом різних факторів (рис. 1.4). Вони відрізняються за своєю природою та напрямками впливу на соціально-демографічну ситуацію, а також розвиток соціальних та демографічних процесів.

Зазначені фактори, в значній частині, залежать від держави, від вектору її політики та розвитку економіки. Саме тому, головним важелем впливу на соціально-демографічну ситуацію є держава та її інститути впливу.

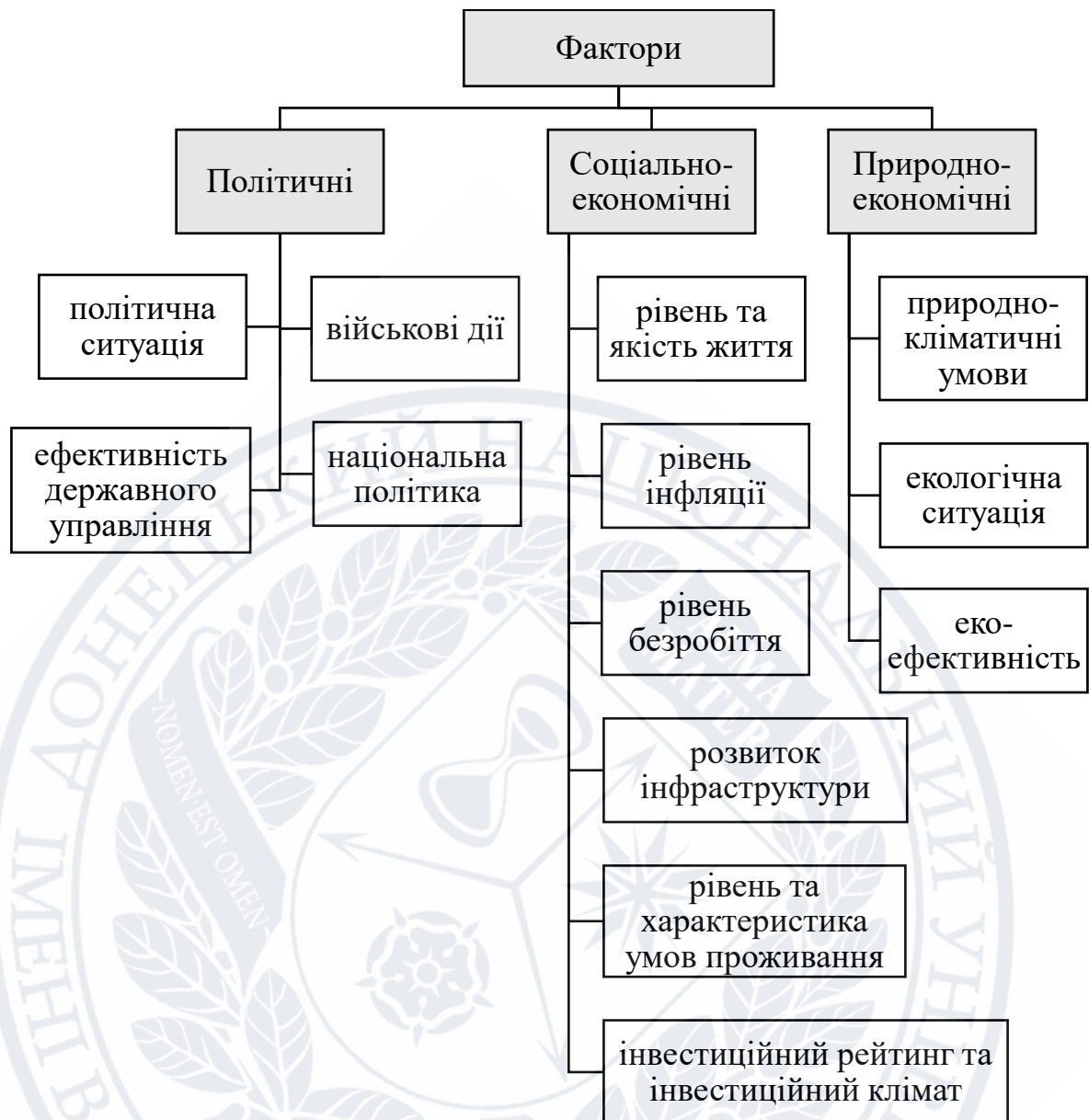

Рисунок 1.4 – Фактори, що впливають на соціально-демографічну ситуацію

Соціально-демографічна ситуація регіонів України характеризується різними обставинами.

Регіональна диференціація демографічної ситуації в Україні зумовлена комплексною дією різноманітних природно-географічних, історичних, економічних, політичних факторів, таких, як різний ступінь розвитку господарської та соціальної інфраструктури, структура виробництва, регіональні відмінності рівня та якості життя населення, специфіка ринків праці, особливості способу життя сільського та міського населення, передусім у мегаполісах, динаміка міграційних процесів, тенденції урбанізації, екологічна ситуація,

культурно-історичні традиції тощо. Особливо гостро дія соціальних та природних умов життєдіяльності населення проявилася в регіонах Донбасу та Придніпров'я, де сформувалися високо-урбанізовані території з високим рівнем забруднення атмосферного повітря, води, ґрунтів та продуктів харчування; усе це знижує показники здоров'я населення, зокрема дітей. Негативний вплив на відтворення населення України ще довго матиме і значне радіоактивне забруднення її території. Нині понад 3 млн. чоловік проживає на території з різним ступенем радіоактивного забруднення, що погіршує стан демографічного відтворення. Насамперед, це такі області України, як Київська, Житомирська, Волинська, Рівненська та Чернігівська [28]. Регіональна диференціація демографічної ситуації в Україні характерна для кожного економічного регіону (рис. 1.5), котрі вирізняються та мають певні властивості.

Рисунок 1.5 – Економічні регіони України

Для столичного економічного регіону характерна низька тривалість життя порівняно з іншими регіонами, причиною чого є підвищений рівень радіаційного забруднення. Донецький та Придніпровський регіони подібні за своїми характеристиками та соціально-демографічними особливостями; значна частина

чоловіків зайнята в гірничо-видобувній промисловості, що зумовлює низький рівень здоров'я та впливає на тривалість життя відповідно. Як відомо, довгожителі в Україні проживають переважно в Карпатському та Північно-Західному регіонах, адже в цих регіонах зосереджено небагато промислових підприємств, а екологічна ситуація значно краща, порівняно з іншими регіонами.

Варто відзначити, що соціально-демографічні процеси не можуть залишатись без втручання держави як регуляторного механізму, адже ці процеси впливають на абсолютно всі найважливіші сфери життя населення, а також, що не мало важливо, рівень розвитку економіки країни. Економіку та соціально-демографічну ситуацію в країні слід розглядати в поєднанні; як одне ціле. Потреби людей спонукають до створення та зміни виробництв, а вони, в свою чергу, впливають на матеріальний стан населення, а також духовний стан. Саме тому, населення і є тим фактором, що безпосередньо впливає на суспільне багатство, а його якісні та кількісні характеристики, відповідно, є факторами, що обумовлюють економічний розвиток.

Зайнята в суспільному виробництві частина населення найбільш активна і є головною продуктивною силою, що створює матеріальні блага. Задоволення потреб суспільства та підвищення життєвого рівня населення є її головною роллю. Тому формування трудового потенціалу – важлива фундаментальна передумова економічного зростання; це чинник продуктивності національної економіки. Величина ж трудового потенціалу залежить переважно від демографічного стану країни. Депопуляція населення, зменшення показників народжуваності, зниження тривалості життя, зростання смертності та міграційних втрат, старіння нації мають суттєвий негативний вплив на кількісно-якісний рівень робочої сили, яка задовольняє потреби суспільства та держави. Нинішня соціально-демографічна ситуація характеризується несприятливими тенденціями та негативними зрушеннями у структурах населення. Вже кілька десятиліть демографи відзначають в Україні появу і розвиток глибокої демографічної кризи, яка несе загрози економічній безпеці держави [6].

До таких загроз можна віднести:

- зростання безробіття;
- поглиблення соціального та економічного розшарувань населення;
- тінізація економіки;
- зниження рівня життя;
- зростання бідності;
- руйнація інституту сім'ї;
- зниження репродуктивного здоров'я та зменшення тривалості життя

і як наслідок загострення демографічної кризи.

Специфіка демографічних процесів (зменшення народжуваності, зростання смертності, деформація статевовікової структури населення тощо) призвела до того, що загальна чисельність найбільш продуктивної групи населення віком від 20 до 40 років постійно скорочується. І це не епізодичне явище, а, на жаль, сталий процес [27, с. 604].

Соціально-демографічна ситуація не повинна пускатись у «вільне плавання», держава постійно має контролювати її й це має бути комплекс заходів, що спрямовані, в першу чергу, на формування стійких якісних та кількісних характеристик відтворення населення. Тобто, держава має проводити таку соціально-демографічну політику, основними цілями якої є мінімізація негативних демографічних тенденцій, що були сформовані протягом останніх десятиліть. Подолання таких негативних соціально-демографічних тенденцій є складним та довготривалим процесом, в якого на меті є поліпшення якості життя населення, а також збереження та відтворення його потенціалу. Важливим аспектом в сучасних умовах є пристосування соціально-демографічної політики до змінного середовища.

Дослідження та аналіз соціально-демографічної ситуації включає безліч факторів та показників, проте в демографії основним показником являється чисельність населення країни, яку аналізують та виявляють фактори впливу. Чисельність населення виявляється на основі перепису населення, а в проміжках шляхом розрахунків чисельності та складу населення за даними перепису і реєстрації народження, смерті, прибуття, вибуття.

Демографічні дані, що отримуються під час переписів чи внаслідок поточного обліку використовуються для планування, прогнозування та управління соціально-демографічними процесами. Очевидно, що перепис населення є важливою складовою соціально-демографічної політики держави, проте в Україні перепис населення за часи незалежності відбувся лише одного разу у 2001 р. Всеукраїнський перепис населення дав зрозуміти реальну картину соціально-демографічної ситуації в країні та створити певні регуляторні механізми впливу на цю ситуацію. Надалі жодного перепису населення не відбувалось, тому наразі відсутнє реальне відображення соціально-демографічної ситуації. Разом з тим переписи населення мають певні принципи (рис. 1.6), ґрунтуючись на яких перепис населення відбувається.

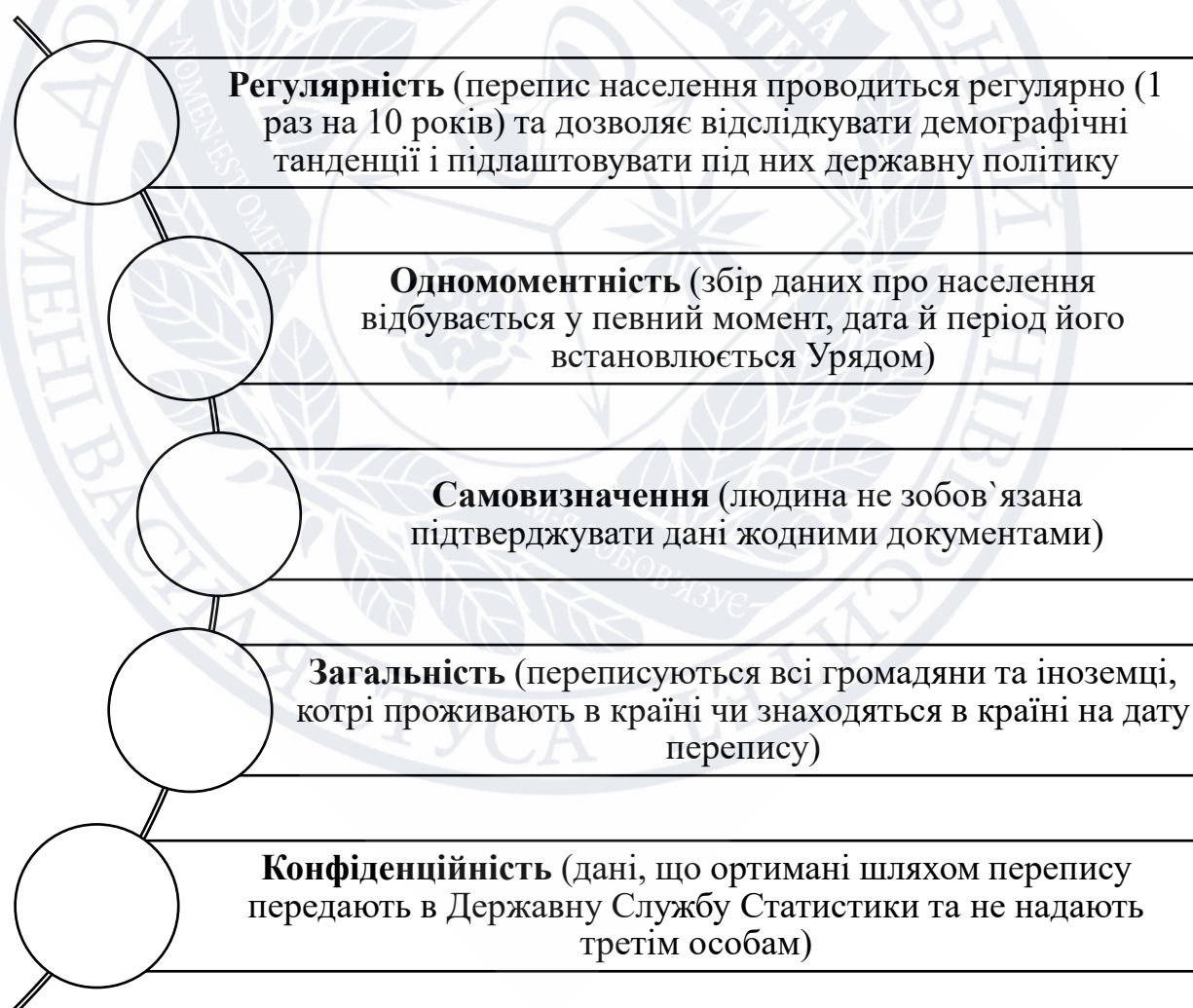

Рисунок 1.6 – Основні принципи проведення перепису населення

Для поліпшення соціально-демографічної ситуації велике значення має чисельність економічно активного населення та її зростання, тобто робочої сили, яка є фактором формування ринку праці. Економічно активне населення – це населення віком від 15 до 70 років включно, яке протягом певного періоду забезпечує пропозицію своєї робочої сили на ринку праці. Структура населення за економічною активністю на ринку праці представлена графічно (рис. 1.7).

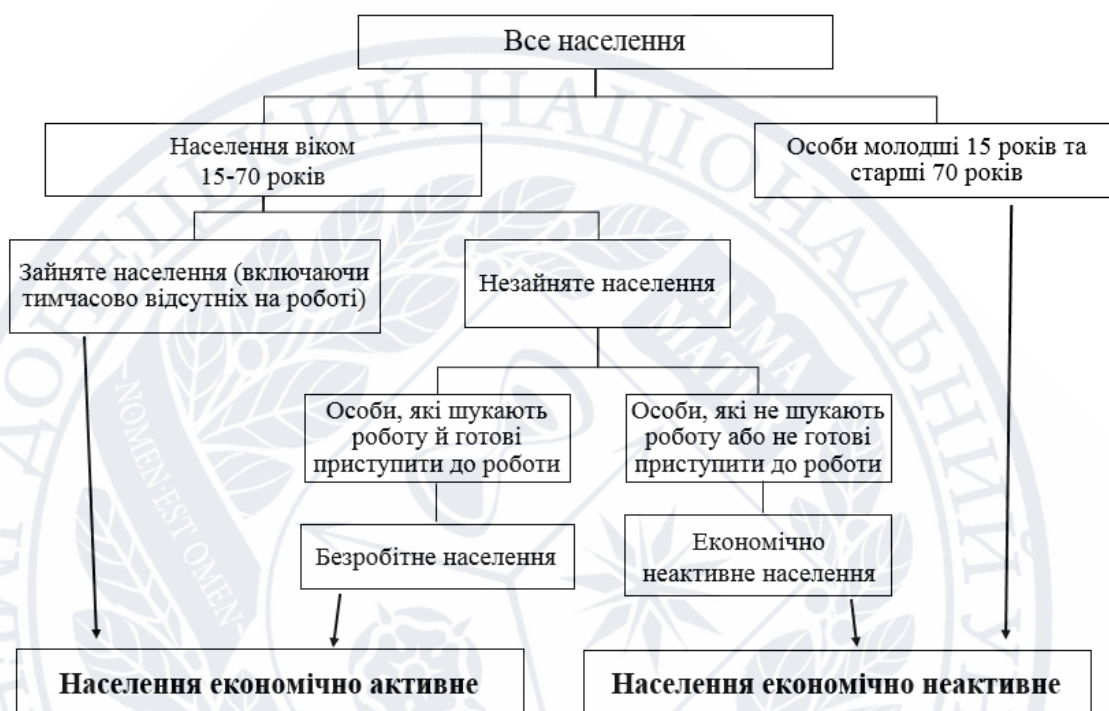

Рисунок 1.7 – Структура населення за економічною активністю [8]

Слід зауважити, що підвищення рівня економічної активності населення України є одним з головних завдань соціально-орієнтованої політики держави.

Демографічний фактор є одним з найважливіших для стабільного розвитку держави та забезпечення її безпеки. Проблематику найбільш ефективного демографічного розвитку варто визначати як першочерговий інтерес держави та фактор її функціонування.

Роль демографічного стану України як основи суспільного виробництва полягає у тому, що воно виступає споживачем матеріальних благ і тим самим зумовлює розвиток насамперед галузей, які орієнтуються у своєму розміщенні на споживача. Однак, найважливішою характерною рисою народонаселення є те, що воно є природною основою формування трудових ресурсів, найголовнішого

елемента продуктивних сил, які відіграють вирішальну роль як фактор розміщення трудомістких галузей господарства [15, с. 97].

Насправді, демографічний чинник є найважливішим, адже інші сфери стануть не важливими, якщо не буде головного – населення, заради якого всі інші сфери й існують. Демографічний аспект впливає на економічне зростання держави, а також гарантування економічної безпеки країни та навіть національної безпеки.

1.3 Теоретичні засади та класифікація демографічних процесів відтворення населення

Під терміном «відтворення населення» розуміється постійне поновлення якісних, а також кількісних його характеристик протягом певного періоду. Відтворення населення виступає одним з головних механізмів відтворення суспільства, а також відтворення трудового потенціалу. Отож, відтворення населення це сукупність показників природного та механічного рухів, їх взаємодія (рис. 1.8).

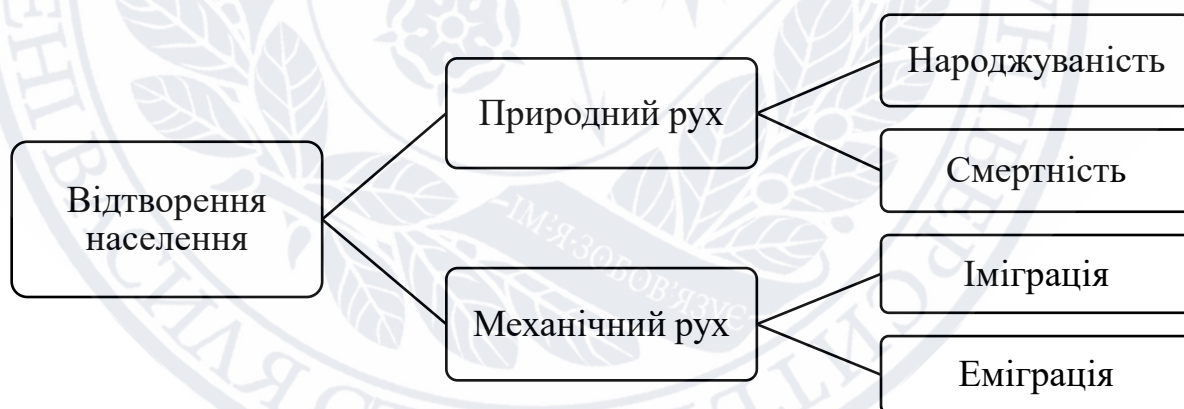

Рисунок 1.8 – Складові процесу відтворення населення

Народонаселення є природною основою демографічного стану в Україні. Його кількість і склад залежать від показників відтворення населення. Відтворення населення – це природний і механічний рух населення, що визначається сукупністю процесів народжуваності та смертності, які визначають показники природного приросту [4, с. 25]. Природним приростом є показник,

який визначається на основі співвідношення між кількістю народжених та померлих за рік в перерахунку на 1000 осіб. За різних значень, природний приріст набуває різних значень:

- позитивного (народжуваність переважає смертність);
- нульового (народжуваність та смертність набувають однакових (наближених) значень);
- негативного (показники смертності населення переважають показники народжуваності).

Показники народжуваності та показники смертності знаходяться під впливом різних факторів (чинників), які тим чи іншим способом впливають на їх рівень (рис. 1.9).

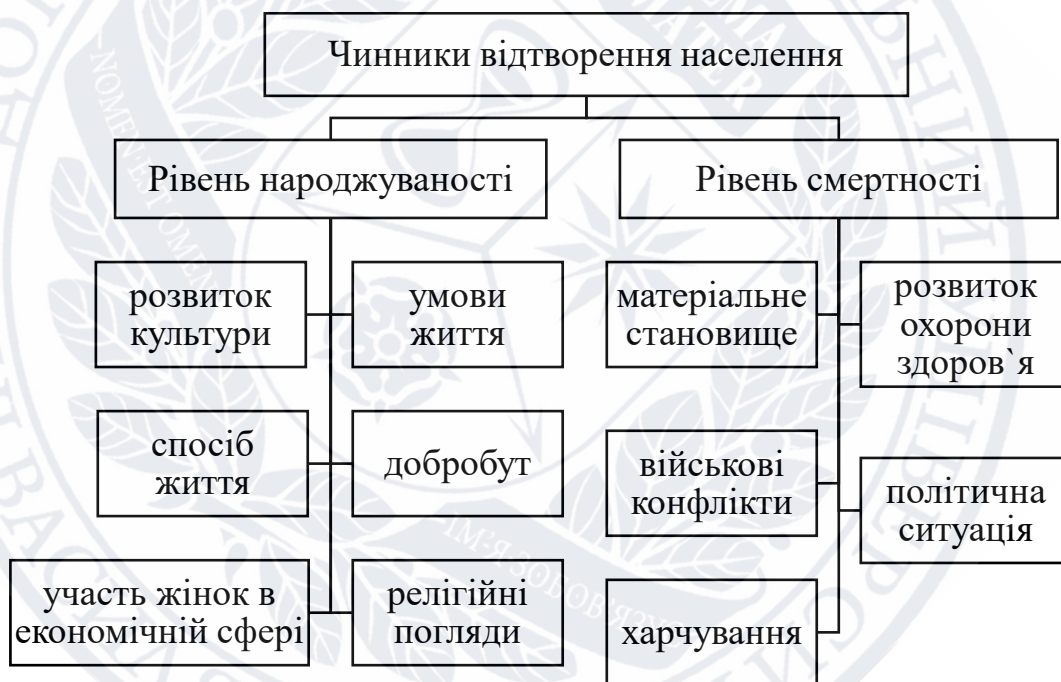

Рисунок 1.9 – Чинники, що впливають на відтворення населення

Помітно, що як на рівень народжуваності, так і на рівень смертності впливає низка факторів. Слід відзначити, що нині роль жінки в світі докорінно змінилась і це є вагомим фактором, що впливає на рівень відтворення населення, адже народжувати дітей та жертвувати своєю кар'єрою чи економічною активністю загалом готові не всі жінки. Якщо раніше в сім'ях було за норму виховувати декількох дітей, то нині ситуація спостерігається кардинально інша.

За умов невпевненості, несприятливих соціально-політичних та економічних перспектив спостерігається відмова сімей від народження другої та третьої дитини, момент їх появи на світ відкладається до кращих часів. Жінки в Україні фактично уже в 33-річному віці припиняють дітородну активність. Загальна і особливо шлюбна народжуваність населення у віці 35–39 років зараз є однією із самих низьких у світі. Нове соціальне становище жінки в суспільстві докорінно змінило її роль у сім'ї. Провідними тенденціями трансформації сім'ї останніми десятиріччями стали зменшення її середнього розміру (і у містах, і в селах), послаблення родинних зв'язків [29, с. 13].

Задоволення потреби в дітях, у материнстві та батьківстві конкурує з низкою інших потреб, тим простіших, чим нижчий рівень життя. Якщо заможні верстви населення так чи інакше оцінюють витрати часу та грошей на забезпечення майбутнім дітям необхідного всебічного розвитку та професійної підготовки, то бідні враховують майже елементарні потреби в їжі, одязі, житлі. Не слід очікувати, що з підвищенням рівня життя автоматично зросте і народжуваність. Якби зв'язок був таким простим, то не було б істотного скорочення народжуваності в економічно розвинених країнах. Переважно через низьку народжуваність Україна за 1993-2008 рр. втратила понад 4 млн населення [19, с. 80].

В механізмі суспільного відтворення, населення є продуктивною та споживчою силою одночасно і, відповідно, має значний вплив на співвідношення фонду нагромадження та фонду споживання у структурі національного доходу держави. Слід відзначити, що від чисельності населення та питомої частки молоді залежить організація створення нових робочих місць, а також створення нових інфраструктурних об'єктів, серед яких заклади охорони здоров'я, заклади освіти та проектування (реалізація) інших проектів даного спрямування.

З огляду на загальноєвропейські тенденції немає підстав очікувати істотного збільшення сумарних коефіцієнтів народжуваності в Україні у найближчій перспективі. Через те, що відкрите суспільство сприяє орієнтації на

західні високі стандарти рівня життя, прагнення до них певний час буде реалізовуватись більшістю населення за рахунок відмови від народження другої дитини і більшої кількості дітей, тобто за рахунок посилення обмеження репродуктивної діяльності [39, с. 45].

Відтворення населення країни є важливим показником, який характеризує загальну демографічну політику держави. Відтворення населення буває різних видів, а саме розширеного, простого та звуженого (рис. 1.10).

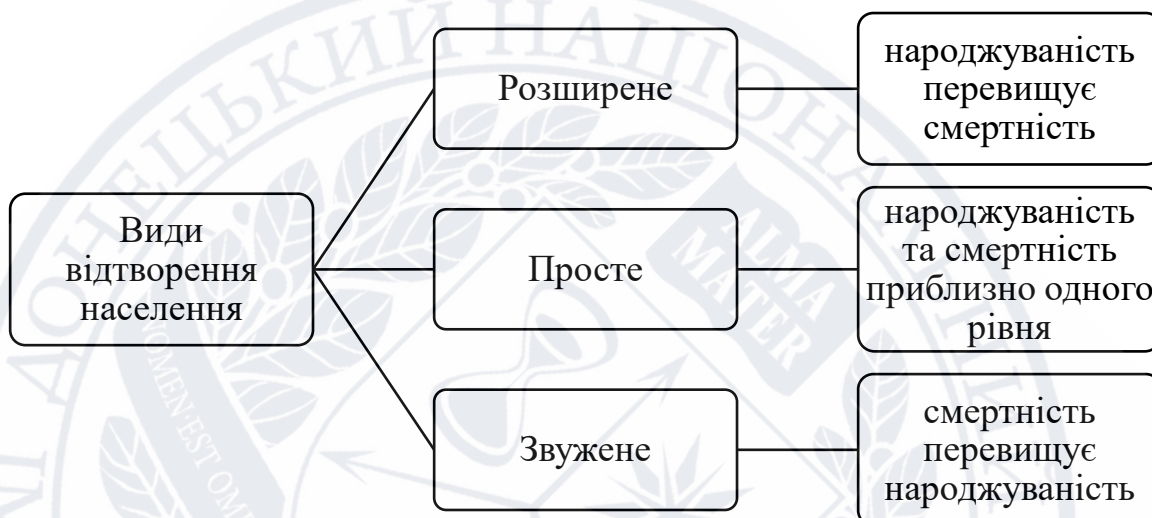

Рисунок 1.10 – Види відтворення населення

Дослідження питань та проблем населення, а також його відтворення на сьогоdnішній момент є актуальною темою та завданням наукових досліджень. Наразі в Україні етап демографічного розвитку, коли невинними кроками знижується рівень народжуваності, а рівень смертності навпаки – зростає. В результаті утворюючи негативний приріст населення. Звичайно, це призводить до зниження чисельності населення, а також, що не мало важливо, відсутності простого заміщення одних поколінь новими. Таким чином, відтворення населення в Україні, на даний проміжок часу, є звуженим.

Слід відзначити, що свій вплив на відтворення населення країни має не лише природний та механічний рухи, а й соціальний та економічний (див. рис. 1.11).

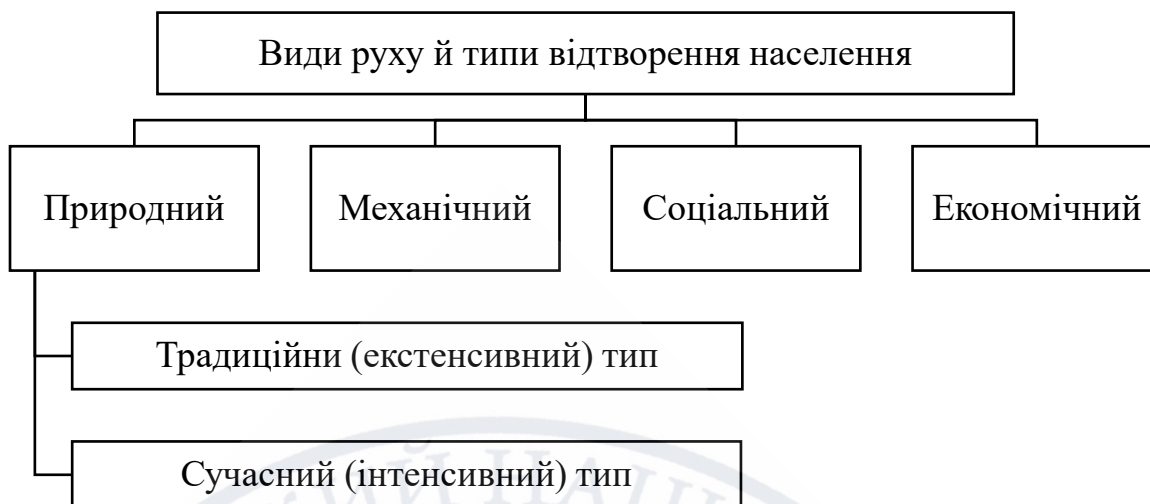

Рисунок 1.11 - Види руху та типи відтворення населення

Якщо складовими природного й механічного рухів населення є народжуваність і смертність та імміграція і еміграція відповідно, то соціальний рух характеризується зміною національної, професійної, а також освітньої сфер населення. Наразі світ стає все більш відкритим, поняття кордонів держав поступово зникає, тому національний склад населення, а також його релігійна складова мають вагомий вплив на відтворення населення. Кожне нове покоління людей не схоже на попереднє та має декілька відмінних рис, зокрема в рівні культури, статеві-віковому складу тощо. Змінюється структура зайнятості населення, постають гендерні питання в трудовій сфері.

Якщо раніше в суспільстві існувала думка, що жінки є берегинями сімейного вогнища та займаються вихованням дітей, то зараз ця думка не виникає у свідомостях сучасних жінок. Питання гендерної справедливості, а також впровадження гендерних квот, зокрема в політичній сфері, дає жінкам можливість реалізовувати свій потенціал та вносити своє ім'я в історію. Наразі важко згадати ім'я жінки, котра народила та виховала до прикладу п'ятеро дітей, а ось жінок, які залишили свій слід в історії, пригадати не важко... Усе це в деякій мірі похитнуло інститут сім'ї. Жінки відмовляються від народження дітей, називаючи себе при цьому «child free», адже народжуючи дитину та беручи декретну відпустку, жінка втрачає час і певні можливості розвитку та кар'єрного зростання. Частішають випадки, коли чоловіки беруть декретну відпустку у

зв'язку з народженням дитини. Усе це має свій відбиток на процесі відтворення населення.

В розрізі дослідження типів відтворення аналізу слід надати кожному з них детальну характеристику та виявити їх відмінні риси (табл. 1.1) для з'ясування який тип відтворення населення притаманний Україні в даний проміжок часу.

Таблиця 1.1 – Характеристика та відмінні ознаки типів відтворення населення

Тип відтворення населення	Характеристика	Прояв	Необхідна демографічна політика
I (сучасний)	Низькі показники народжуваності; низькі показники смертності; невисока частка молоді в загальній структурі населення; збільшення частки людей старшого віку («старіння нації»)	демографічна криза	Демографічна політика має бути направлена на підвищення народжуваності та природного приросту
Перехідний	Висока народжуваність; низька смертність; високий природний приріст	нормальна демографічна ситуація	Демографічна політика має бути спрямована на збереження тенденцій
II (традиційний)	Дуже високі показники народжуваності; високий рівень смертності; дуже високий рівень природного приросту; у віковій структурі переважає молодь	демографічний вибух	Демографічна політика має бути направлена на зниження народжуваності

В Україні відтворення населення набуває характеру демографічної кризи вже доволі значний термін. Причини даної ситуації були сформовані протягом багатьох років, а вплив економічного стану країни ще більш похитнув і до того нестабільну демографічну ситуацію. Слід зазначити, що перші прояви нинішньої демографічної кризи спостерігались за декілька років до здобуття Україною незалежності, коли в селах відбувалась здебільшого депопуляція населення, а

також зменшення середньої тривалості життя. Прикро усвідомлювати, проте наразі немає жодних підстав, котрі могли б змінити демографічну ситуацію, що склалась в країні. Особливо нагальною проблемою є скорочення чисельності економічно активного населення і так як загальна чисельність населення України скорочується та змінюється статеві-вікова структура, рівень економічно активного населення буде й надалі знижуватись. Це може призвести до економічної кризи, тому нині питання демографії та соціально-економічної політики держави є пріоритетним та потребує негайного реагування.

Основні характеристики відтворення населення впливають в свою чергу на розміщення виробничих підприємств. Тобто розміщення та рівень розвитку галузей економіки в певному регіоні залежить від тенденцій відтворення населення. Згідно закону попиту та пропозиції, підвищення попиту зумовлює збільшення пропозиції. Відповідно потреби людей зумовлюють розвиток тих галузей та сфер послуг, на які існує попит населення.

Планування розвитку та розміщення виробничих потужностей окремих галузей економіки звертають увагу на чисельність наявних ресурсів праці (трудоного потенціалу), а також джерела їх поновлення, тобто рівень відтворення населення. При цьому враховуються якісні характеристики населення, такі як: фізичний стан, рівень освіти тощо. Функціонування певних галузей господарства потребує ресурси лише певного виду, наприклад людей конкретної статі. Існують галузі, в яких більш затребуваними є чоловіки та їх праця, в інших – праця жінок.

Варто відзначити, що нерівномірне розміщення виробничих підприємств та розвиток певних галузей економіки на певних територіях зумовлюють дисбаланс економічної системи й це все впливає на загальне функціонування економіки держави.

Таким чином, дослідження питань населення, а також його відтворення на сьогоднішній момент є актуальною темою та завданням наукових досліджень. Наразі в Україні етап демографічного розвитку, коли невинними кроками знижується рівень народжуваності, а рівень смертності навпаки – зростає. В

результаті утворюючи негативний приріст населення. Звичайно, це призводить до зниження чисельності населення, а також, що не мало важливо, відсутності простого заміщення одних поколінь новими. Таким чином, відтворення населення в Україні, на даний проміжок часу, є звуженим. Основні характеристики відтворення населення впливають, в свою чергу, на розміщення виробничих підприємств. Тобто розміщення та рівень розвитку галузей економіки в певному регіоні залежить від тенденцій відтворення населення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз показників, що характеризують соціально-демографічну ситуацію в країні

Досліджуючи питання соціально-демографічної ситуації в Україні, а також фактори що впливають на неї, слід детально зупинитись та проаналізувати показники, котрі тим чи іншим чином характеризують її, а саме динаміку чисельності населення та показники природного руху. Динаміка чисельності населення України за часів незалежності продемонстрована в Додатку А.

Аналізуючи наведену в Додатку А динаміку чисельності населення України помітно, що до 1993 р. чисельність населення України мала позитивну динаміку, проте після 1993 р. спостерігається виключно негативна динаміка. Щороку чисельність населення нашої крани скорочується та це викликає все більше занепокоєння. Якщо на час здобуття незалежності Українська держава налічувала близько 52 млн. осіб, то наразі цей показник становить близько 41 млн. осіб. За менше ніж 30 років незалежності, чисельність населення України зменшилась на понад 10 млн. осіб. У відсотковому відношенні населення скоротилось на понад 20% і це шалені цифри. На рис. 2.1 графічно зображена динаміка чисельності України.

Рисунок 2.1 – Динаміка чисельності України в 1990-2020 рр. (тис. осіб) [7]

Аналізуючи чисельність населення України, окрему увагу варто звернути на чисельність чоловіків та жінок в загальній структурі, а також їх співвідношення (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Чисельність населення за статтю в загальній структурі населення України протягом 1991-2020 рр. [7]

(на 1 січня; тис. осіб)

Рік	Чисельність постійного населення			Рік	Чисельність постійного населення		
	всього	у тому числі			всього	у тому числі	
		чоловіки	жінки			чоловіки	жінки
1991	51 623,5	23 886,5	27 737,0	2006	46 749,2	21 574,7	25 174,5
1992	51 708,2	23 949,4	27 758,8	2007	46 465,7	21 434,7	25 031,0
1993	51 870,4	24 046,3	27 824,1	2008	46 192,3	21 297,7	24 894,6
1994	51 715,4	23 981,1	27 734,3	2009	45 963,4	21 185,0	24 778,4
1995	51 300,4	23 792,3	27 508,1	2010	45 782,6	21 107,1	24 675,5
1996	50 874,1	23 591,6	27 282,5	2011	45 598,2	21 032,6	24 565,6
1997	50 400,0	23 366,2	27 033,8	2012	45 453,3	20 976,7	24 476,6
1998	49 973,5	23 163,5	26 810,0	2013	45 372,7	20 962,7	24 410,0
1999	49 544,8	22 963,4	26 581,4	2014	45 245,9	20 918,3	24 327,6
2000	49 115,0	22 754,7	26 360,3	2015 ²	42 759,7	19 787,8	22 971,9
2001	48 663,6	22 530,4	26 133,2	2016 ²	42 590,9	19 717,9	22 873,0
2002 ¹	48 240,9	22 316,3	25 924,6	2017 ²	42 414,9	19 644,6	22 770,3
2003	47 823,1	22 112,5	25 710,6	2018 ²	42 216,8	19 558,2	22 658,6
2004	47 442,1	21 926,8	25 515,3	2019 ²	41 983,6	19 455,3	22 528,3
2005	47 100,5	21 754,0	25 346,5	2020 ²	41 732,8	19 343,5	22 389,3

¹ За даними Всеукраїнського перепису населення на 5 грудня 2001 року

² Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей

Аналізуючи вищенаведену таблицю неозброєним оком помітно, що чисельність жінок переважає чисельність в загальній структурі населення України. Така тенденція зберігається протягом усього аналізованого періоду та має незмінну тенденцію. Для цілковитого розуміння співвідношення чисельності населення чоловічої та жіночої статей слід визначити скільки жінок припадає на 1000 чоловіків (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Структура населення України за статтю у 1991-2020 рр. [7]

Рік	На 1000 чоловіків припадає жінок	Рік	На 1000 чоловіків припадає жінок	Рік	На 1000 чоловіків припадає жінок
1991	1161	2001	1160	2011	1168
1992	1159	2002	1162	2012	1167
1993	1157	2003	1163	2013	1164
1994	1157	2004	1164	2014	1163
1995	1156	2005	1165	2015	1161
1996	1156	2006	1167	2016	1160
1997	1157	2007	1168	2017	1159
1998	1157	2008	1169	2018	1159
1999	1158	2009	1170	2019	1158
2000	1158	2010	1169	2020	1157

Аналізуючи вищенаведену таблицю, варто відзначити, що на 1000 осіб чоловічої статі приходить близько 1160 осіб жіночої статі та цей показник знаходиться в приблизно однаковому значенні протягом усього аналізованого періоду. Це свідчить про те, що, дійсно, жінок в Україні проживає більше ніж чоловіків. Проте, це не означає, що чоловіків менше народжується. Згідно з останніми статистичними даними Державної служби статистики України, навпаки, більше народжується осіб чоловічої статі, проте, як відомо, зазвичай середня тривалість жінок значно перевищує середню тривалість життя чоловіків і саме це є тим фактором, що зумовлює те, що на 1000 чоловіків в 2020 р. припадає 1157 жінок. Якщо подивитись на статеву-вікову структуру населення України, то можна побачити, що чоловіче населення переважає (або знаходиться на рівні) за чисельністю жіноче населення до 40-річного віку, далі ж ситуація змінюється кардинально і це вкотре доводить, що середня тривалість життя жінок значно переважає цей показник в чоловіків. Зважаючи на це, варто дослідити середню очікувану тривалість життя населення України, а також цей показник за статеву приналежністю.

Найбільш узагальнено та лаконічно неоднозначні зміни в демографічних показниках України можна охарактеризувати за допомогою результативного показника його життєздатності – середньої тривалості життя. В середній

очікуваній тривалості життя акумулюються всі основні фактори, котрі впливають на здоров'я, а саме: соціально-економічні, біологічні, екологічні тощо. Середня очікувана тривалість життя дає узагальнюючу оцінку рівня смертності населення незалежно від його вікової структури [42, с. 39].

Рівень смертності й середня очікувана тривалість життя населення варіюються залежно від регіону. Така варіація зумовлена складною взаємодією багатьох неоднорідних за природою та силою впливу факторів, серед яких: рівень життя, освіти, характер зайнятості, якість питної води, структура харчування, доступність медичних послуг, рівень забрудненості навколишнього середовища тощо [44, с. 77].

Отже, середня очікувана тривалість життя населення є наслідком впливу різних факторів. Середня очікувана тривалість життя населення України представлена далі (див. табл. 2.3)

Таблиця 2.3 – Середня очікувана тривалість життя українців у 1991-2020 рр. [7]

Рік	Середня очікувана тривалість життя при народженні			Рік	Середня очікувана тривалість життя при народженні		
	обидві статі	чоловіки	жінки		обидві статі	чоловіки	жінки
1991	69,56	64,62	74,21	2006	68,10	62,38	74,06
1992	68,97	63,81	73,98	2007	68,25	62,51	74,22
1993	68,29	63,16	73,35	2008	68,27	62,51	74,28
1994	67,66	62,39	72,95	2009	69,29	63,79	74,86
1995	66,79	61,22	72,54	2010	70,44	65,28	75,50
1996	67,08	61,52	72,80	2011	71,02	65,98	75,88
1997	67,66	62,23	73,19	2012	71,15	66,11	76,02
1998	68,50	63,17	73,84	2013	71,37	66,34	76,22
1999	68,07	62,62	73,61	2014	71,37	66,25	76,37
2000	67,72	62,10	73,53	2015	71,38	66,37	76,25
2001	67,89	62,32	73,63	2016	71,68	66,73	76,46
2002	68,32	62,70	74,13	2017	71,98	67,02	76,78
2003	68,24	62,64	74,06	2018	71,76	66,69	76,72
2004	68,22	62,60	74,05	2019	72,01	66,92	76,98
2005	67,96	62,23	73,97	2020	72,09	66,98	77,07

Слід відзначити, що показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні в Україні знижувався (з коливаннями) до 2005 р., а вже після 2005 р. помітне постійне підвищення даного показника. Хоч і зростання середньої очікуваної тривалості життя зростає не надто швидкими темпами, проте це відбувається і це свідчить про позитивні тенденції соціально-демографічної ситуації. Варто відзначити, що станом на 2020 р. середня очікувана тривалість життя при народженні є трохи більшою за 72 роки, але за статевою ознакою спостерігається суттєвий дисбаланс, а саме понад 10 років між чоловіками та жінками. Вже стало звичним, що жінки живуть довше за чоловіків, проте така суттєва різниця свідчить про низку проблем, котрі зумовлюють такий дисбаланс. Така суттєва різниця викликана тим, що чоловіки переважно виконують важку фізичну роботу, а саме займаються видобуванням корисних копалин, будівництвом, гірничо-видобувною промисловістю, працюють на металургійних комбінатах та мають шкідливі умови праці.

На даний момент середня очікувана тривалість життя українських жінок складає 77 років, в цей же час середня очікувана тривалість життя чоловіків є на рівні 67 років. Проте, якщо дослідити вищенаведені дані в табл. 2.3, то така тенденція прослідковується протягом всього періоду (1991-2020 рр.) і це вже стало звичним, що різниця в середній очікуваній тривалості життя чоловіків та жінок становить понад 10 років. Це є проблемою для нашої країни, адже саме цей фактор зумовлює те, що на 1000 чоловіків в нашій країні припадає близько 1160 жінок.

Наступним етапом дослідження соціально-демографічної ситуації в Україні є аналіз показників природного руху населення, а саме народжуваності та смертності, а також природного приросту.

Слід зазначити, що природним рухом є процес безперервного поновлення населення країни у процесі народження одних та смерті інших. Відповідно, об'єктом дослідження природного руху є статистичні показники народжуваності та смертності, а також показники шлюбності та розлучення, котрі також впливають на природний рух (народжуваність) та соціально-демографічну

ситуацію загалом. Динаміка показників народжуваності та смертності, а також показників шлюбності та розлучення продемонстровані в Додатку Б.

Аналізуючи статистичні дані природного руху населення України варто відзначити, що в 1991 р. рівень народжуваності становив близько 630 тис. осіб, у той час як рівень смертності був на рівні 670 тис. осіб й вже тоді спостерігався негативний природний приріст населення, проте далі показники лише погіршувались. Рівень народжуваності знижувався, а все більше набування негативних обрисів природного приросту призвело до суттєвого скорочення чисельності населення України. Наразі, у 2019 р. показник народжуваності становив майже 310 тис. осіб, а рівень смертності – понад 580 тис. осіб, тобто у 2019 р. чисельність населення України скоротилась на понад 270 тис. осіб. Слід відзначити, що протягом 1991-2019 рр. рівень смертності переважав рівень народжуваності й це графічно представлено на рис. 2.2.

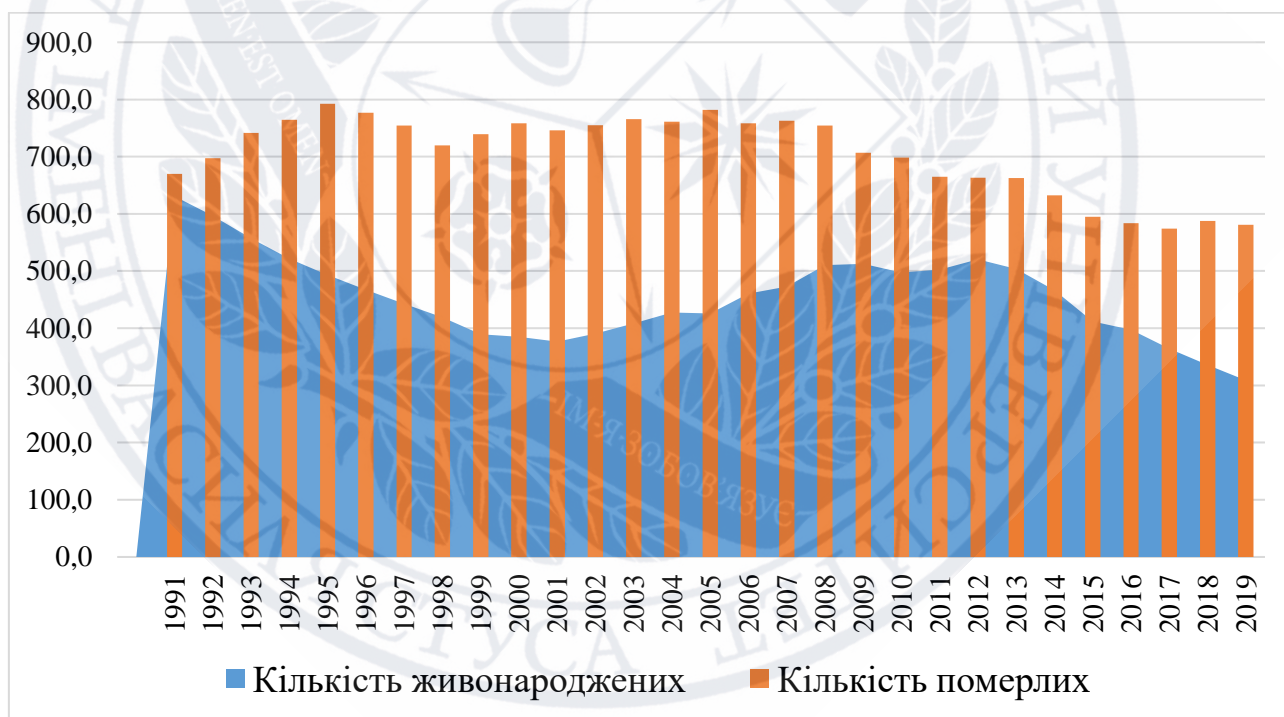
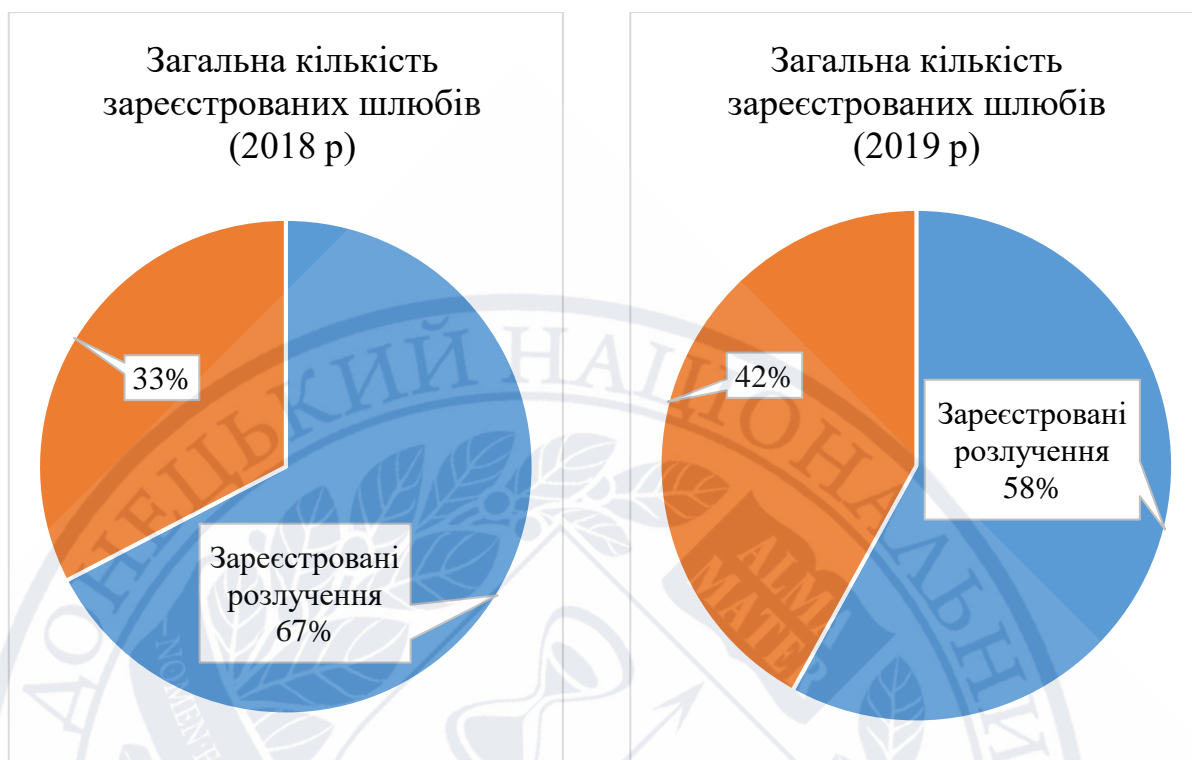

Рисунок 2.2 – Динаміка показників народжуваності та смертності протягом 1991-2019 рр. (тис. осіб) [7]

Разом з тим, рівень народжуваності населення України залежить від показників шлюбності та розлучення. Адже, утворюючи сім'ю люди схильні до продовження роду та народження дітей. Проте наразі в Україні чимало

zareestrovanih shlyubiv zakinchuyutsya rozluchenniam, sho mozhna na glyadno pobachiti na ris.: 2.3; 2.4.

Рисунки 2.3; 2.4 – Питома вага зареєстрованих розлучень в структурі загальної кількості зареєстрованих шлюбів у 2018-2019 рр.

Досліджуючи питання шлюбності та розлучень викликає занепокоєння той факт, що переважна частина шлюбів в Україні завершуються розлученням, а саме у 2018 р. частка зареєстрованих розлучень склала понад 67% від загальної кількості одружень, у 2019 р. – 58%. Це прямим чином впливає на соціально-демографічну ситуацію в Україні і такий вплив є цілковито негативним. Слід також відзначити, що в даний відсоток розлучень не входять ті розлучення, що були проведені в судовому порядку. Тому можна стверджувати про ще більшу частку розлучень в Україні. Причинами розлучень є різні ситуації, що виникають в подружжя та найчастіше причиною є те, що люди просто «не зійшлись характерами». Зважаючи на те, що молоді особи створюють сім'ю в доволі молодому віці чи за вказівкою батьків і при цьому не мають життєвого досвіду, призводить до розірвання таких шлюбів у майбутньому. Варто також звернути увагу на той факт, що причиною розлучення може стати домашнє насилля в сім'ї.

Згідно статистичним даним щороку в Україні від домашнього насилля потерпають понад 300 тис. жінок.

Проблема домашнього насильства взагалі та жінок зокрема відноситься до проблем підвищеної уваги суспільства. За даними статистичних досліджень 60% українських жінок піддаються різним формам знущань та принижень. Це дуже жахлива статистика для нашої країни, особливо зважаючи на те, що Україна та інші 47 країн світу ще у 2011 р. підписали Стамбульську конвенцію. Прийняття Конвенції Ради Європи щодо попередження насильства щодо жінок в сім'ї і не тільки та боротьбу із цими явищами стало знаковою подією для усього цивілізованого світу. Ця Конвенція комплексно висвітлила домашнє гендерно-зумовлене насильство і на сьогодні є головним документом-путівником у даному напрямку [25, с. 173]. Більшість людей вважає, що домашнє насилля це побої та знущання, про це не є вірною думкою. Так, це є частиною домашнього насилля, але окрім цього є й інші види домашнього насилля, зокрема: фізичне, сексуальне, психологічне та навіть економічне. Психологічне насилля полягає в застосуванні словесних принижень, приниження гідності жінки чи зневажливого ставлення до неї. Економічне насилля полягає в залежності жінки від чоловіка в фінансовому плані та головною причиною такого насилля в сім'ї є нерівномірний поділ обов'язків в сім'ї та контроль чоловіка за сімейним бюджетом. Усе це в сукупності негативним чином впливає на рівень народжуваності населення та соціально-демографічну ситуації в Україні загалом.

Народжуваність населення України вже доволі тривалий час характеризується як «низька» чи «наднизька», не здатна забезпечити навіть просте заміщення поколінь. Існування режиму низької народжуваності має багатогранний вплив на країну, й серед найбільш очевидних негативних наслідків особливо вагомими є депопуляція, старіння, негативний вплив на демографічну безпеку [18, с. 69]. Зважаючи на це, доцільно проаналізувати нинішню статеву-вікову структуру населення України (Додаток В). Слід відзначити, що, як і говорилося раніше, чисельність чоловіків віком до 40 років переважає чисельність жінок цього ж вікового діапазону. Саме тому, перевага

жінок в чисельності населення зумовлена тим, що чоловіки переважно живуть менше ніж жінки. Слід відзначити, що найбільша чисельність населення спостерігається у віковому діапазоні 30-50 років, що свідчить про не зовсім позитивні соціально-демографічні перспективи України. Основа цієї структури є дещо звужена, тобто наразі народжуваність в Україні скорочується та не відбувається простої заміни поколінь. Разом з тим, спостерігається процес старіння нації, а наявні соціально-демографічні процеси набувають характеру глибокої демографічної кризи.

Прискорене старіння населення на тлі низької народжуваності та депопуляції в Україні є одним із тих феноменів, які матимуть довготривалий вплив на всі сторони життєдіяльності суспільства. Демографічне старіння своїми основними економіко-демографічними наслідками матиме: скорочення чисельності та частки економічно активного населення (а відтак – формування з часом певного дефіциту робочої сили); збільшення економічного (і, відповідно, податкового) навантаження на працездатне населення; скорочення фінансових можливостей для соціального забезпечення в умовах загального зростання попиту на соціальні послуги з боку осіб літнього віку, самотніх, малозабезпечених [33, с. 91].

Наразі основною причиною загострення демографічної кризи є зниження рівня народжуваності до критично мінімального рівня. Саме тому, слід негайно змінювати наявну ситуацію та створювати умови для того, аби рівень народжуваності зростав і Україна потроху виходила зі стану демографічної кризи.

2.2 Оцінка рівня та якості життя населення України

Рівень та якість життя характеризує досягнутий на певний проміжок часу в суспільстві ступінь задоволення різноманітних потреб населення, що є предметом соціального захисту – необхідного елемента функціонування будь-якої розвиненої держави, який слугує основною складовою соціально-розвинутої

держави, адже його предметом є людина та можливості її всебічного розвитку. Гідний рівень якості життя всіх категорій населення потребує запровадження та дотримання високих соціальних стандартів, що є однією з основних функцій соціального захисту населення [31].

Рівень життя – це ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб населення. Але необхідно враховувати, що рівень життя – це динамічний процес, який відчуває вплив безлічі факторів. Визначення рівня життя – складний і неоднозначний процес. Оскільки він, з одного боку, залежить від складу і величини потреб суспільства, а з іншого – обмежується можливостями щодо їх задоволення, знову ж виходячи з різних факторів, що обумовлюють економічне, політичне і соціальне становище в країні. Рівень життя оцінює якість життя населення і служить критерієм під час вибору напрямів та пріоритетів економічної і соціальної політики держави. Поняття «якість життя» є більш ширшим, ніж просто суто матеріальна забезпеченість. Якість життя розглядається як система показників, що характеризують ступінь реалізації життєвих стратегій людей, задоволення їх життєвих потреб [17, с. 572].

Існує безліч факторів, що спливають на рівень життя населення України, які прямо або опосередковано впливають на нього. До факторів, що прямо впливають на рівень життя населення в Україні можна віднести наступне:

- рівень освіти;
- рівень медичного обслуговування;
- рівень соціального забезпечення;
- умови життя;
- величина доходу;
- соціально-економічна політика країни;
- обсяг споживання матеріальних благ тощо.

До факторів, що опосередковано впливають на рівень життя населення, тобто зумовлюють його можна віднести наступне:

- інтенсивність праці;
- рівень зайнятості;

- рівень безробіття;
- рівень економічної активності населення;
- рівень охорони праці;
- тривалість робочого часу тощо.

Опираючись на вищезгадані фактори рівень життя може бути поділений на певні рівні, котрі мають свою характеристику та можуть застосовуватись для характеристики (опису) певних категорій населення чи населення країни загалом (рис. 2.5).

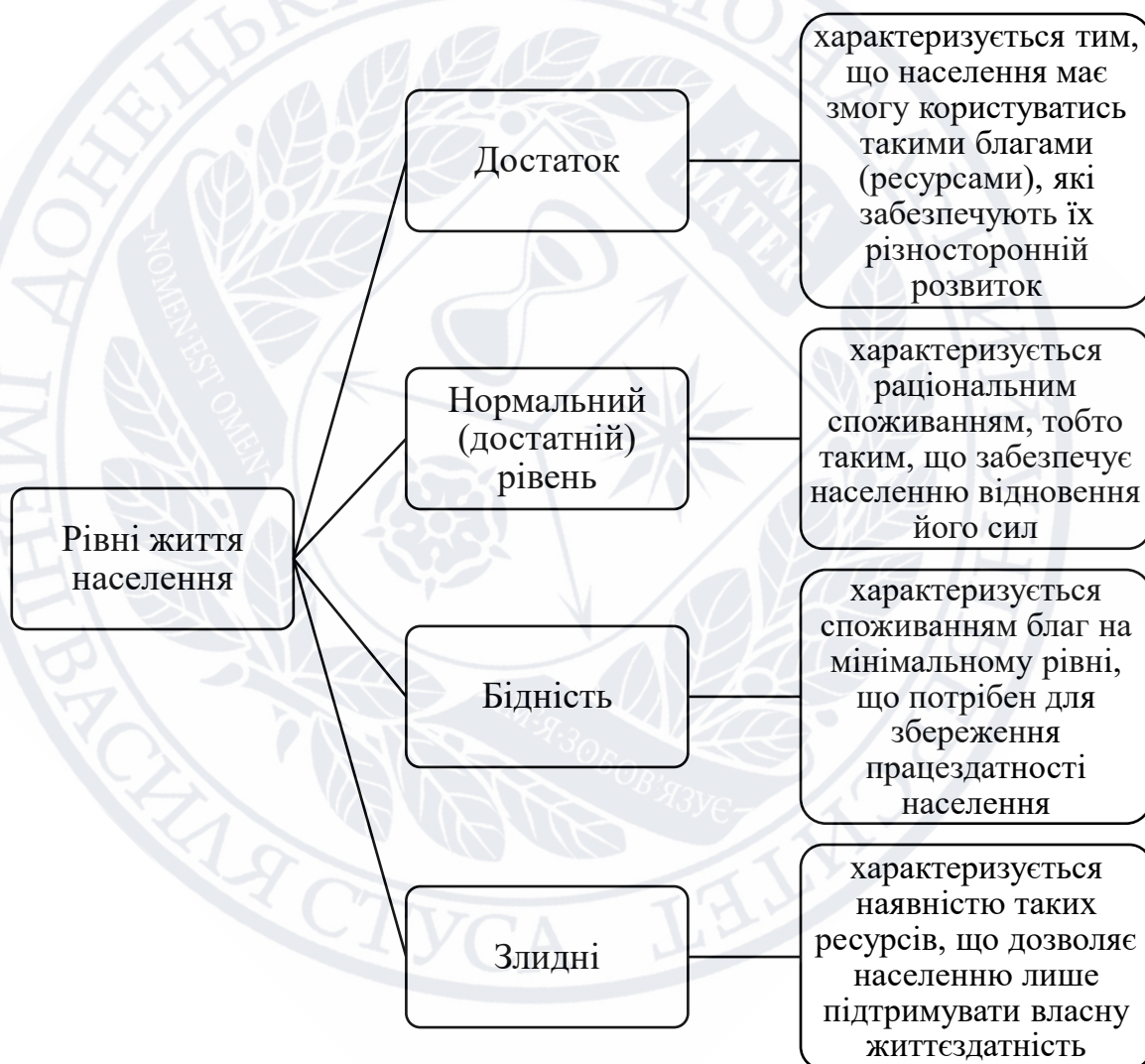

Рисунок 2.5 – Градація рівнів життя населення

Наразі в Україні така ситуація, коли частка населення, що живе в достатку має мізерно малу частку в загальній структурі. Що стосується нормального рівня життя населення, то тут ситуація краща, проте також тенденції розвитку не є

хорошими. Значна частина населення України знаходиться на рівні бідності, що сформовано з допомогою різних чинників. Соціально-економічна ситуація в країні, рівень зайнятості та величина доходу громадян – основні чинники, що зумовлюють рівень життя населення в Україні. Саме тому в розрізі дослідження рівня життя населення варто звернути особливу увагу на ті показники, котрі визначають формування рівня життя населення в Україні, а саме: рівень прожиткового мінімуму, індекс споживчих цін, рівень економічної активності населення (зайнятість), а також мінімальний і середній рівні заробітної плати.

Рівень прожиткового мінімуму в Україні є важливим соціально-економічним показником, на основі якого базуються інші фінансово-економічні показники. Динаміка зміни рівня прожиткового мінімуму у 2014-2020 рр. зображена в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка зміни рівня прожиткового мінімуму в Україні протягом 2014-2020 рр. (в грн.) [21]

Період	Загальний показник	Діти до 6 років	Діти 6-18 років	Працездатні особи	Особи, що втратили працездатність
з 01.01.2014 по 31.12.2014	1176	1032	1286	1218	949
з 01.01.2015 по 31.08.2015	1176	1032	1286	1218	949
з 01.09.2015 по 31.12.2015	1330	1167	1455	1378	1074
з 01.01.2016 по 30.04.2016	1330	1167	1455	1378	1074
з 01.05.2016 по 30.11.2016	1399	1228	1531	1450	1130
з 01.12.2016 по 31.12.2016	1544	1355	1689	1600	1247
з 01.01.2017 по 30.04.2017	1544	1355	1689	1600	1247
з 01.05.2017 по 30.11.2017	1624	1426	1777	1684	1312
з 01.12.2017 по 31.12.2017	1700	1492	1860	1762	1373
з 01.01.2018 по 30.06.2018	1700	1492	1860	1762	1373
з 01.07.2018 по 30.11.2018	1777	1559	1944	1841	1435
з 01.12.2018 по 31.12.2018	1853	1626	2027	1921	1497
з 01.01.2019 по 30.06.2019	1853	1626	2027	1921	1497
з 01.07.2019 по 30.11.2019	1936	1699	2118	2007	1564
з 01.12.2019 по 31.12.2019	2027	1779	2218	2102	1638
з 01.01.2020 по 30.06.2020	2027	1779	2218	2102	1638
з 01.07.2020 по 30.11.2020	2118	1859	2318	2197	1712
з 01.12.2020	2189	1921	2395	2270	1769

Варто відзначити, що з кожним роком рівень прожиткового мінімуму зростає, проте така зміна базується на підвищенні рівня споживчих цін (зростанні цін) та інших соціально-економічних факторах. Слід відзначити, що згідно з Конституцією України, забезпечення достатнього рівня життя громадян є прямим обов'язком держави. Показник прожиткового мінімуму вважається достатнім для життя, проте стосовно даної тези виникають сумніви щодо її правильності та доцільності, адже важко уявити достатній рівень доходів станом на 2020 р. у розмірі 2189 грн. Переважно прожитковий мінімум враховується при розрахунках для виплат різних соціально незахищених верств населення, а також пенсіонерів та студентів. Наявний рівень прожиткового мінімуму негативно відбивається на рівня життя населення України та соціально-демографічної ситуації загалом.

Як вже зазначалось, на підвищення рівня прожиткового мінімуму впливає індекс споживчих цін, а точніше його підвищення. Динаміку зміни індексу споживчих цін наведено в Додатку Г. Очевидно, що кожного року ціни підвищуються більшими темпами ніж рівень прожиткового мінімуму та й заробітної плати. Це свідчить про нагальні соціально-економічні проблеми та є тим фактором, що знижує рівень життя населення України.

Разом з тим слід визначити величину ВВП (номінального) на душу населення, визначену в доларах США (табл. 2.5) задля подальшого порівняння з іншими європейськими та країнами-сусідами.

Таблиця 2.5 – Динаміка рівня номінального ВВП на душу населення в Україні протягом 2002-2019 рр. [21]

Рік	В грн.	В дол. США	Населення (тис. осіб)	Рік	В грн.	В дол. США	Населення (тис. осіб)
2002	4681,9	879	48230	2011	28814	3570,8	45693
2003	5592,9	1048,8	47801	2012	30913	3856,8	45577
2004	7273,5	1367,5	47448	2013	31989	4030,3	45483
2005	9374,3	1829,2	47091	2014	35834	3014,6	43722
2006	11634	2303,8	46771	2015	46210	2115,4	42836
2007	15499	3069,1	46501	2016	55854	2185,9	42668

Продовження таблиці 2.5

2008	20503	3892,5	46240	2017	70224	2640,3	42477
2009	19836	2546	46044	2018	84192	3095,2	42269
2010	23604	2974,4	45865	2019	94590	3659,8	42019

Досліджуючи та аналізуючи номінальний ВВП на душу населення слід відзначити, що немає чіткої тенденції. Зміни відбуваються хаотично і на це впливає низка факторів. ВВП на душу населення в доларах США дозволяє нам порівнювати економіку нашої країни з іншими, проте слід зважати на фактор економічної нестабільності в Україні, це означає що рівень ВВП на душу населення прямо залежить від економічної ситуації, курсу національної валюти та, що не дивно, соціально-демографічної ситуації, адже скорочення населення призводить до коригування ВВП. У 2019 р. ВВП на душу населення в Україні склав 3659,8 доларів США та помітно зріс у порівнянні з 2018 р. – 3095,2 доларів США. Проте наразі робити висновки добре це чи погано неможливо, адже необхідно порівняти з іншими країнами (рис. 2.6).

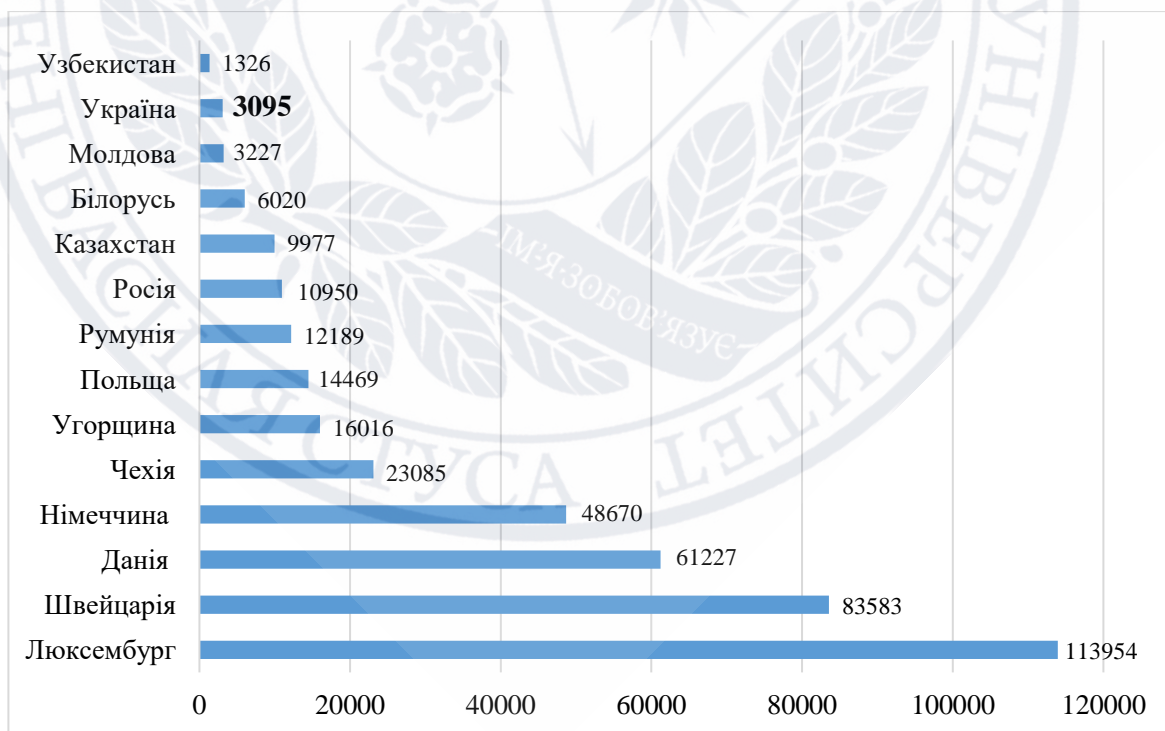

Рисунок 2.6 – Порівняння номінального ВВП на душу населення України та інших країн (2018 р.) [21, 34]

Аналізуючи рис. 2.6 помітно, що порівняно з іншими країнами в Україні простежується низький рівень номінального ВВП на душу населення. У 2018 р. ВВП на душу населення в Україні становив 3095 доларів США на душу населення, що є найменшим показником в Європі. Слід зазначити, що у більшості західноєвропейських країн наявний високий рівень номінального ВВП на душу населення (Німеччина, Франція, Велика Британія, Бельгія) і те ж саме стосується центральноєвропейських країн (Австрія, Швейцарія, Чехія). У свою чергу, східноєвропейські країни значно поступаються за цим показником іншим європейським країнам та мають значний нижчий рівень ВВП на душу населення (Польща, Угорщина, Румунія). Та разом з тим, найнижчий рівень номінального ВВП на душу населення в Європі – в Україні. Це дійсно нагальна проблема. Рівень ВВП на душу населення впливає на рівень їх життя. Відомо, що чим багатша країна, чим вищий у неї ВВП, тим рівень життя населення кращий.

Подолання розриву ВВП має стати важливою конструктивною складовою ефективного розвитку економіки України на довгострокову перспективу, за якою необхідно узгодити та гармонізувати цільові орієнтири стійкого зростання, підвищення якості життя, інституційних перетворень, інноваційно-інвестиційної модернізації, структурно-технологічного оновлення, антикризового регулювання, інтеграції у світову економіку на конкурентних засадах [36, с. 74].

Як зазначалось, рівень економічної активності населення України, а також рівень зайнятості впливає на його рівень життя. Тому, дослідження показників економічної активності (табл. 2.6) є важливим етапом дослідження рівня життя населення.

Таблиця 2.6 – Динаміка показників економічної активності населення України протягом 2017-2019 рр.¹

Показник	Вимір	Значення показника за роками			Відносне відхилення, %	
		2017	2018	2019	2018/ 2017	2019/ 2018
Економічно активне населення	тис.	17854,4	17939,5	18066,0	0,48	0,71
	%	62,0	62,6	63,4		
Зайнятість населення	тис.	16156,4	16360,9	16578,3	1,27	1,33
	%	56,1	57,1	58,2		

Продовження таблиці 2.6

Безробіття населення	тис.	1698,0	1578,6	1487,7	-7,03	-5,76
	%	9,5	8,8	8,2		

¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Дані, котрі наведені в таблиці 2.6 показують позитивну тенденцію, а саме збільшення частки економічно активного населення України та підвищення рівня зайнятості. Якщо у 2017 р. частка зайнятого населення становила 56,1% від загальної чисельності населення, то вже в 2019 р. цей показник становив 58,2%.

Також, що є важливим фактором, з кожним аналізованим роком скорочується рівень безробіття. Якщо в 2017 р. рівень безробіття в Україні становив близько 9,5%, то вже в 2019 р. це показник становив 8,2%. Це є позитивним чинником формування рівня життя населення України в майбутньому, адже низький рівень безробіття зменшує навантаження на Державний Бюджет (соціальні виплати) та допомагає направити кошти, що мали б йти на виплати безробітним, на розвиток інших сфер задля підвищення рівня життя населення в майбутньому.

Разом з тим, рівень доходів населення є вагомим фактором, від якого залежить рівень їх життя. Саме тому, визначення рівня мінімальної заробітної плати є важливим елементом визначення рівня життя населення України.

Слід зазначити, що мінімальна заробітна плата в Україні є законодавчо встановленим розміром заробітної плати (переважно за некваліфіковану працю), нижче за який роботодавець не може встановити працівнику оплату за виконану ним роботу (місячну норму праці) [12]. Проте нині в Україні рівень мінімальної заробітної плати є скоріше методом політичного піару, ніж засобом покращення рівня життя населення, адже встановлена нині заробітна плата на рівні 5000 грн до вирахування податків не може забезпечити населенню гідних умов проживання та реалізації власних амбіцій. Підвищення мінімальної заробітної плати – гасло чи не кожних виборів до органів влади та хоч це і популізм, проте за нинішнього стану – це необхідний крок на шляху до підвищення рівня життя

населення України. Динаміка рівня мінімальної заробітної плати в Україні представлена в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Динаміка зміни рівня мінімальної заробітної плати в Україні протягом 2014-2020 рр. [21]

Період	Мінімальна зарплата (грн.)			
	Місячна	Зміна (%)	Погодинна	Зміна (%)
з 01.09.2020	5000	5.9	29,20	3.1
з 01.01.2020 по 31.08.2020	4723	13.2	28,31	12.7
з 01.01.2019 по 31.12.2019	4173	12.1	25,13	12.1
з 01.01.2018 по 31.12.2018	3723	16.3	22,41	15.9
з 01.01.2017 по 31.12.2017	3200	100.0	19,34	101.7
з 01.12.2016 по 31.12.2016	1600	10.3	9,59	10.4
з 01.05.2016 по 30.11.2016	1450	5.2	8,69	4.8
з 01.01.2016 по 30.04.2016	1378	0	8,29	0
з 01.09.2015 по 31.12.2015	1378	13.1	8,29	13.7
з 01.01.2015 по 31.08.2015	1218	0	7,29	-0.1
з 01.01.2014 по 31.12.2014	1218	0	7,30	0

Аналізуючи вищенаведену табл. 2.7 слід зазначити, що протягом 2014-2020 рр. мінімальна заробітна плата в Україні значно підвищилась від 1218 грн. до 5000 грн. Зокрема за період 2019-2020 рр. мінімальна заробітна плата підвищилась на близько 20%, що свідчить про занепокоєння влади рівнем життя населення та спробу підвищити цей рівень.

Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств, установ, організацій усіх форм власності і господарювання та фізичних осіб, які використовують працю найманих працівників, за будь-якою системою оплати праці [9].

У сучасних умовах розмір мінімальної заробітної плати – важливий орієнтир на шляху нормалізації відтворювальної функції заробітної плати, подолання тіньових явищ і оздоровлення соціально-трудових відносин, а також засіб забезпечення високої адаптивності економіки до інноваційних процесів [43].

Поруч з мінімальною заробітною платою слід визначити середню заробітну плату в Україні. Станом на вересень 2020 р. середня заробітна плата становить

11998 грн. [21], що на понад 1000 грн більше за аналогічний період минулого року. Слід зазначити, що середня заробітна плата значно коливається в залежності від регіону (рис. 2.7).

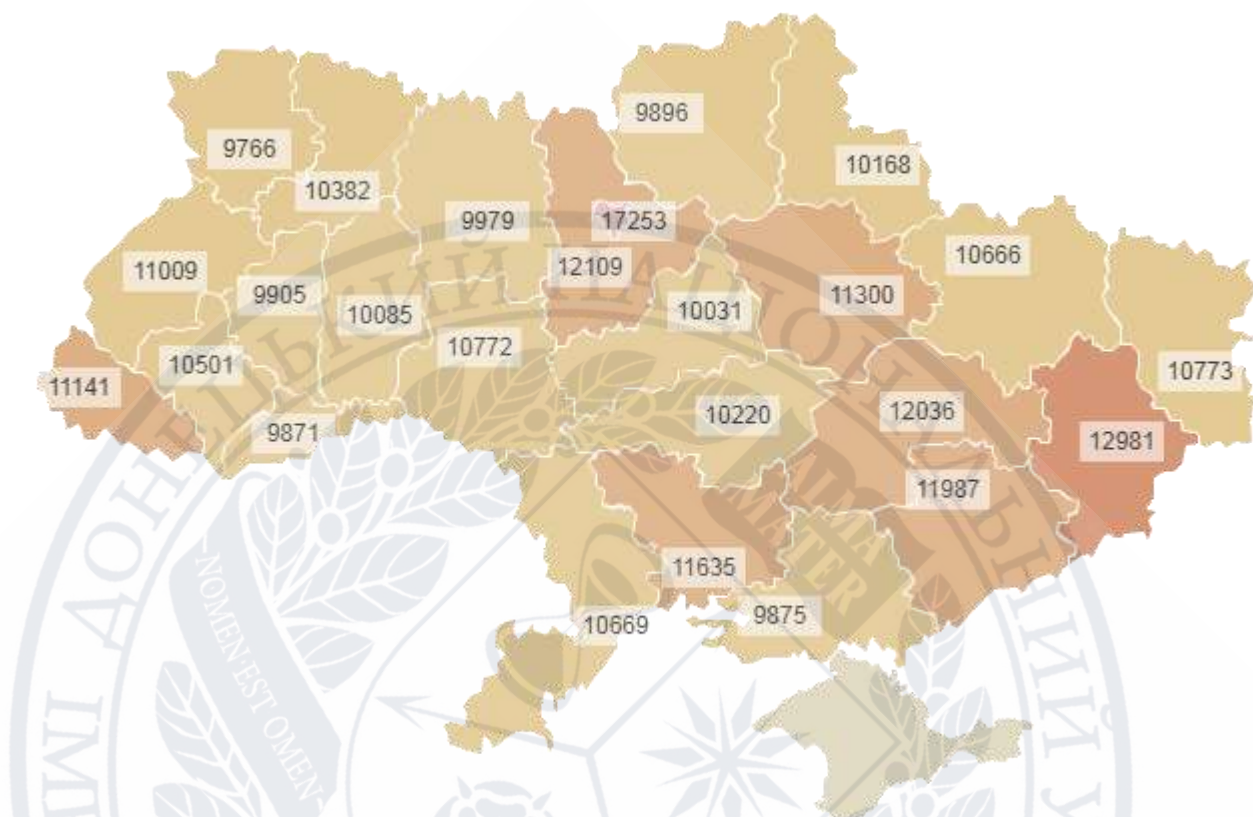

Рис. 2.7 – Градація середньої заробітної плати в Україні у 2020 р. в залежності від регіону [7, 21]

Аналізуючи вищенаведений рисунок помітно, що регіоном з найвищою середньою заробітною платою в Україні за 2020 р. є м. Київ. Даний факт цілком зрозумілий, адже дане місто є столицею України, відповідно і є фінансовим центром країни. Разом з тим, доволі високий рівень середньої заробітної плати спостерігається в Донецькій, Запорізькій, Дніпропетровській областях. Дана ситуація характеризується наявністю в цих регіонах видобувних та промислових підприємств, відповідно й така робота більш трудомістка і оплата праці за таку роботу є значно вищою. Найнижчий рівень середньої заробітної плати в Україні спостерігається в Чернівецькій та Волинській областях.

Зважаючи на те, що мінімальна та середня заробітна плата поступово підвищуються, можна стверджувати про наявність розуміння в органів

державної влади про нинішні соціально-демографічні проблеми. Підвищення рівня заробітної плати безумовно призведе до підвищення рівня життя населення України, що позитивно відобразиться на соціально-демографічній ситуації та економіці загалом.

2.3 Індекс людського розвитку в контексті соціально-демографічної ситуації

Одним із найважливіших завдань сьогодення є створення та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку. Досягнення такого завдання має на меті подолання кризових явищ та активізацію економічного зростання, а також, що не мало важливо, максимальне використання наслідків економічного зростання задля розвитку людини та підвищення її потенціалу. Саме через це все більшої ролі набуває проблема формування та використання людського капіталу й створення таких умов для населення, що б спонукали до поліпшення рівня їх людського розвитку.

Людський потенціал включає не лише професійні характеристики, а ще рівень мобільності, креативності та освіченості, спроможність адаптування до різних змін у суспільстві. Саме тому, людський потенціал країни є важливим показником її функціонування та дає змогу визначати її рівень та конкурентоспроможність серед інших країн світу.

Наразі постає питання розвитку людського потенціалу та загострюються питання конкурентоспроможності економік різних країн. З огляду на це рівень людського розвитку є запорукою суспільного розвитку та поліпшення соціально-демографічної ситуації країни. Варто зауважити, що лідерами в умовах глобальної конкуренції стануть лише ті країни, що надають особливий пріоритет соціальній політиці та прикладають зусиль для підвищення рівня людського розвитку населення.

Розрахунок індексів людського розвитку (ІЛР) є важливою складовою аналізу соціально-демографічної ситуації в країні, саме тому ООН досліджує

індекси людського розвитку на основі певних показників (рис. 2.8), що відображають наявний стан розвитку та добробуту населення різних країн.

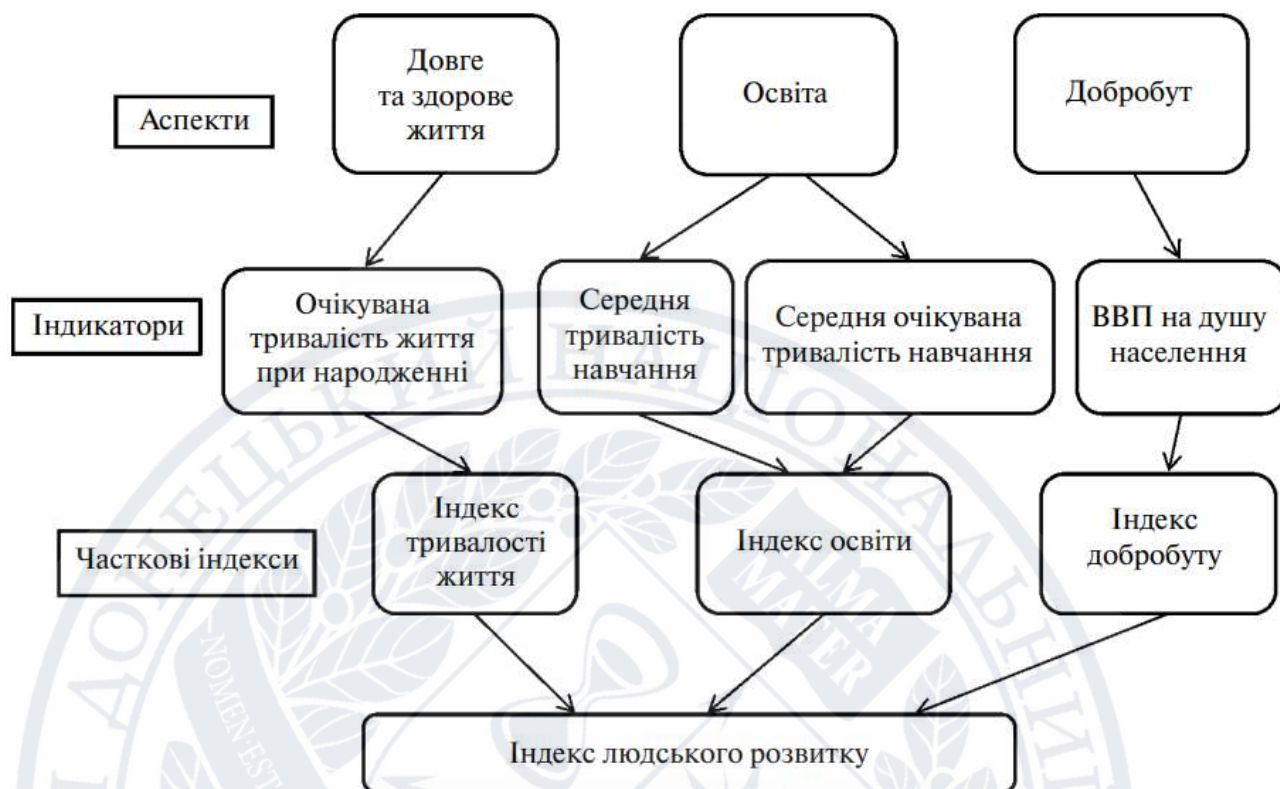

Рисунок 2.8 – Структура побудови Індексу людського розвитку (за методикою ООН) [20, с. 43]

Як зображено на рис. 2.8, Індекс людського розвитку включає в себе такі показники як: очікувану тривалість життя, очікувані роки навчання, середні роки навчання та показники фінансового добробуту. Слід зазначити, що вагому частину в структурі даного індексу займає саме показник ВНД на душу населення, адже забезпеченість населення грошовими ресурсами зумовлює їх майбутній розвиток та покращення рівня їх потенціалу.

Індекс людського розвитку це комплексний показник, при розробці якого враховуються різні показники, коефіцієнти, а також їх вплив на населення країни та їх розвиток. Ні для кого не секрет, що вищий рівень людського розвитку притаманний населенню країн з міцною та розвиненою економікою, проте не лише від цього залежить даний показник. Отож, слід проаналізувати Індекси людського розвитку різних країн та порівняти їх з Україною (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Індекс людського розвитку країн станом на 2019 р. [1]

№	Країна	Індекс людського розвитку	Очікувана тривалість життя при народженні	Очікувані роки навчання	Середні роки навчання	ВНД на душу населення (\$)
1	Норвегія	0.954	82.3	18.1	12.6	68,059
2	Швейцарія	0.946	83.6	16.2	13.4	59,375
3	Ірландія	0.942	82.1	18.8	12.5	55,660
4	Німеччина	0.939	81.2	17.1	14.1	46,946
4	Гонконг	0.939	84.7	16.5	12.0	60,221
6	Австралія	0.938	83.3	22.1	12.7	44,097
6	Ісландія	0.938	82.9	19.2	12.5	47,566
8	Швеція	0.937	82.7	18.8	12.4	47,955
9	Сінгапур	0.935	83.5	16.3	11.5	83,793
10	Нідерланди	0.933	82.1	18.0	12.2	50,013
11	Данія	0.930	80.8	19.1	12.6	48,836
12	Фінляндія	0.925	81.7	19.3	12.4	41,779
13	Канада	0.922	82.3	16.1	13.3	43,602
14	Нова Зеландія	0.921	82.1	18.8	12.7	35,108
15	Велика Британія	0.920	81.2	17.4	13.0	39,507
15	США	0.920	78.9	16.3	13.4	56,140
32	Польща	0.872	78.5	16.4	12.3	27,626
43	Угорщина	0.845	76.7	15.1	11.9	27,144
49	Росія	0.824	72.4	15.5	12.0	25,036
50	Білорусь	0.817	74.6	15.4	12.3	17,039
50	Казахстан	0.817	73.2	15.3	11.8	22,168
52	Румунія	0.816	75.9	14.3	11.0	23,906
70	Грузія	0.786	73.6	15.4	12.8	9,570
88	Україна	0.750	72.0	15.1	11.3	7,994

В даному рейтингу, що розроблений Програмами розвитку ООН (ПРООН) присутні 189 країн, серед яких України посіла 88 місце. Помітно, що розвинені країни займають ліdersькі місця в даному рейтингу та навіть більшість географічних сусідів випереджаються нас за цим показником. Є країни, в яких показники очікуваної тривалості життя, очікуваної та середньої тривалості навчання подібні до українських, проте є значно вищий рівень ВНД на душу населення і це підіймає ту країну значно вище в рейтингу. Яскравим прикладом є порівняння з Казахстаном, де очікувана середня тривалість життя при

народжені складає близько 73 (в Україні 72) років, очікувана та середня тривалість навчання близько 15 та 11 років відповідно, проте кардинальний дисбаланс в показнику ВНД на душу населення й тому Казахстан знаходиться на 50 місці в світовому рейтингу, а Україна лише на 88.

Проаналізувавши даний рейтинг слід зазначити, що розрахунок даного індексу не включає основоположні показники, серед яких: рівень доходів; питома вага населення, що знаходиться за межею бідності; фінансування освіти; фінансування сфери охорони здоров'я; питома вага здорового населення; наявність вільного від роботи часу тощо. Розрахунок Індексу людського розвитку потребує більш ґрунтовного дослідження та визначення впливу й інших не мало важливих показників.

У 2000 р. фахівці НАН України створили національну методику оцінки людського розвитку. Вона базувалася на використанні 96 показників, які відображали дев'ять аспектів людського розвитку: умови проживання, соціальне середовище, стан ринку праці, фінансування соціальної сфери, демографічний розвиток, стан охорони здоров'я, освіту, матеріальний добробут, екологічний стан. З 2001 р. Державна служба статистики України розпочала щорічний моніторинг Регіонального індексу людського розвитку (РІЛР). Національна методика оцінки регіонального людського розвитку призначена для моніторингу стану людського розвитку в регіонах України. Вона дозволяє відстежувати зміни рейтингів регіонів як за інтегральним індексом, так і за його окремими аспектами (частковими індексами); визначати чинники, які зумовили ці зміни, здійснюючи аналіз первинних показників та їх впливу на інтегральні значення. Перевагою національної методики є можливість використати більший спектр показників – характеристик людського розвитку, адаптувати методику до потреб конкретної країни, використовувати її як інструмент для формування та оцінювання державної політики, а також визначення її пріоритетів [20, с. 42].

Регіональні індекси людського розвитку в Україні включають в себе 6 основних блоків, серед яких:

- відтворення населення;

- соціальне середовище;
- комфортне життя;
- добробут;
- гідна праця;
- освіта.

Отож, аналіз регіональних індексів людського розвитку є важливою складовою дослідження індексу людського розвитку країни. В Додатку Е наведений інтегральний регіональний індекс людського розвитку за 2017 р. по вищезгаданим блокам. Кожен із зазначених блоків включає аналіз та дослідження низки показників, що представлені в Додатку Ж [32, с. 23]. Інтегральний регіональний індекс людського розвитку представлений в табл. 2.9 і показує інтегральний показник по кожному регіону України та ранг, тобто місце в загальному рейтингу по Україні.

Таблиця 2.9 – Інтегральний регіональний індекс людського розвитку в Україні за 2017 р. [7, 11]

Регіон (область)	ІРЛР	Ранг	Регіон (область)	ІРЛР	Ранг
АР Крим	Миколаївська	3,8647	8
Вінницька	3,8566	9	Одеська	3,71	17
Волинська	3,8109	11	Полтавська	3,9103	7
Дніпропетровська	3,7686	12	Рівненська	3,6576	18
Донецька	Сумська	3,7425	14
Житомирська	3,5472	20	Тернопільська	3,9749	6
Закарпатська	4,0233	5	Харківська	4,0564	4
Запорізька	3,8184	10	Херсонська	3,5438	21
Івано-Франківська	4,1554	2	Хмельницька	3,6188	19
Київська	3,7541	13	Черкаська	3,7286	15
Кіровоградська	3,5257	22	Чернівецька	4,2294	1
Луганська	Чернігівська	3,7247	16
Львівська	4,1307	3			

Регіональні індекси людського розвитку в різних регіонах України значно різняться від 3,5257 в Кіровоградській області до 4,2294 в Чернівецькій області. Графічно рейтинг регіонів України за даним показником наведений на рис. 2.9.

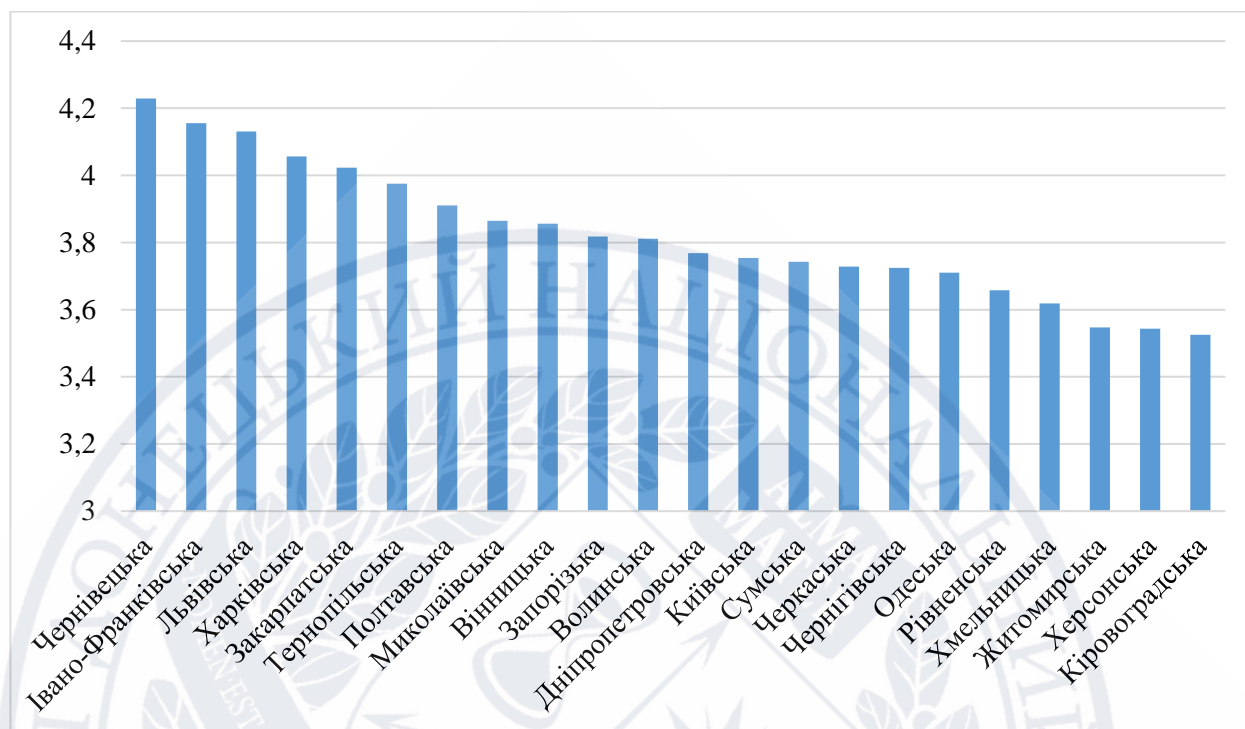

Рисунок 2.9 – Рейтинг регіонів України за регіональним індексом людського розвитку

Проаналізувавши регіональні індекси людського розвитку варто зазначити наступне. Лідерами в рейтингу являються Чернівецька, Івано-Франківська, Львівська, Харківська та Закарпатська області, в яких значення інтегрального регіонального індексу людського розвитку є вищим за 4,0. Аутсайдерами даного рейтингу стали Житомирська, Херсонська та Кіровоградська області, в яких значення інтегрального регіонального індексу людського розвитку є нижчим за 3,6. Цікавим є той факт, що в даному переліку регіонів, а також в самому рейтингу відсутнє м. Київ як окрема адміністративна одиниця, проте це не означає, що не проводилось дослідження по ньому. Регіональний індекс людського розвитку в м. Києві є лідируючим поміж регіонів України й становить близько 4,5.

Слід відзначити, що існує певна градація інтегрального регіонального індексу людського розвитку (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Градація показників інтегрального регіонального індексу людського розвитку [32, с. 24]

Значення інтегрального показника	Стан середовища
0,000-1,200	Кризовий
1,201-2,400	Критичний
2,401-3,600	Напружений
3,601-4,800	Задовільний
4,801-6,00	Сприятливий

Проаналізувавши рейтинг регіонів України за інтегральним регіональним індексом людського розвитку слід відзначити, що жоден з регіонів не знаходиться в кризовому та критичному станах. Проте, є регіони, що свідчать про напружений стан і це саме ті аутсайдери рейтингу, про які вже говорилося раніше, а саме Житомирська, Херсонська та Кіровоградська області. Решта областей свідчать про задовільний стан, проте показник індексу людського розвитку в них коливається в залежності від регіону. На жаль, сприятливий стан середовища не демонструє жоден регіон, проте є сподівання, що в майбутньому ситуація покращиться.

Разом з показником індексу людського розвитку також особливою уваги заслуговує індекс гендерної нерівності, тобто показник, що висвітлює нагальні проблеми гендерного розвитку. Показники індексу гендерної нерівності представлені в табл. 2.11.

Таблиця 2.11 – Показники гендерної нерівності в Україні станом на 2019 р.

Показник	Значення
Індекс гендерної нерівності	0,284
Материнська смертність	24,0 на 100000
Підліткові пологи	23,7 на 1000
Місця жінок у парламенті, %	12,3
Жінки, що мають середню освіту, %	94,0
Участь на ринку праці, %	46,7

Індекс гендерної нерівності в Україні становить 0,284 і це доволі високий показник. За цим показником Україна займає 60 місце зі 162 країн [1]. Слід відзначити, що в нашій країні участь жінок на ринку праці складає всього 46,7% порівняно з 62,8% у чоловіків, а також у жінок менший відсоток охоплення освітою, ніж у чоловіків. Усе це є ознаками гендерної нерівності, що стримує розвиток населення та підвищення індексу людського розвитку. Слід зазначити, що найнижчий рівень індексу гендерної нерівності спостерігається в Швейцарії і становить 0,037, що означає мінімальну (наближену до нуля) гендерну нерівність. Найвищого значення індекс гендерної нерівності набуває в Ємені й становить 0,834, що означає цілковиту гендерну нерівність в усіх сферах життя.

Проблема нерівності чоловіків та жінок в суспільстві вже доволі довгий термін й завжди є актуальною, а для України – специфічною. Суспільство не визнає її наявності та вважає, що проблема гендерної нерівності навіяні із західного суспільства та штучно нам нав'язуються. Проте насправді це не так. Важливим є те, що побудова рівної гендерної політики в Україні є важливим кроком на шляху до євроінтеграції й це вимагає затвердження цінностей гендерної рівності у суспільстві, а також в різних законодавчих актах.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1 Дослідження впливу державної політики на соціально-демографічну ситуацію України

Соціально-демографічний фактор є одним із першочергових, що визначає політичний вектор розвитку держави та, разом з тим, є запорукою її стабільного та безпечного розвитку. Опираючись на це, соціально-демографічні проблеми країни треба розглядати в якості першочергових, адже соціально-демографічна ситуація є фактором й одночасно результатом функціонування держави. Опираючись на це, саме держава має ті важелі впливу на соціально-демографічну ситуацію, котрі можуть стати механізмом їх вирішення. Від демографічних показників залежить розвиток держави, а також трудового потенціалу й відповідно формування валового національного доходу.

У той же час, політичний вектор країни визначає та зумовлює її соціально-демографічний стан. Слід зауважити, що нинішня соціально-демографічна ситуація в Україні є не раптовим станом, це – сформована роками тенденція.

Наразі в Україні наявна гостра соціально-демографічна криза, що характеризується наступними факторами:

- низький рівень народжуваності;
- небажання молодих сімей народжувати дітей;
- низький рівень середньої тривалості життя;
- висока частка молоді, що мають проблеми зі здоров'ям;
- старіння нації, зміщення статеві-вікової структури;
- низький рівень життя;
- високі показники еміграції молоді закордон;
- неспроможність державних інститутів займатись ефективним регулюванням процесів вірусних інфекцій.

Опираючись на вищесказане, доцільно дослідити вплив державної політики на нинішню соціально-демографічну ситуацію (рис. 3.1), де наведені зони впливу державної політики та проблеми, що характерні нинішній соціально-демографічній ситуації в Україні.

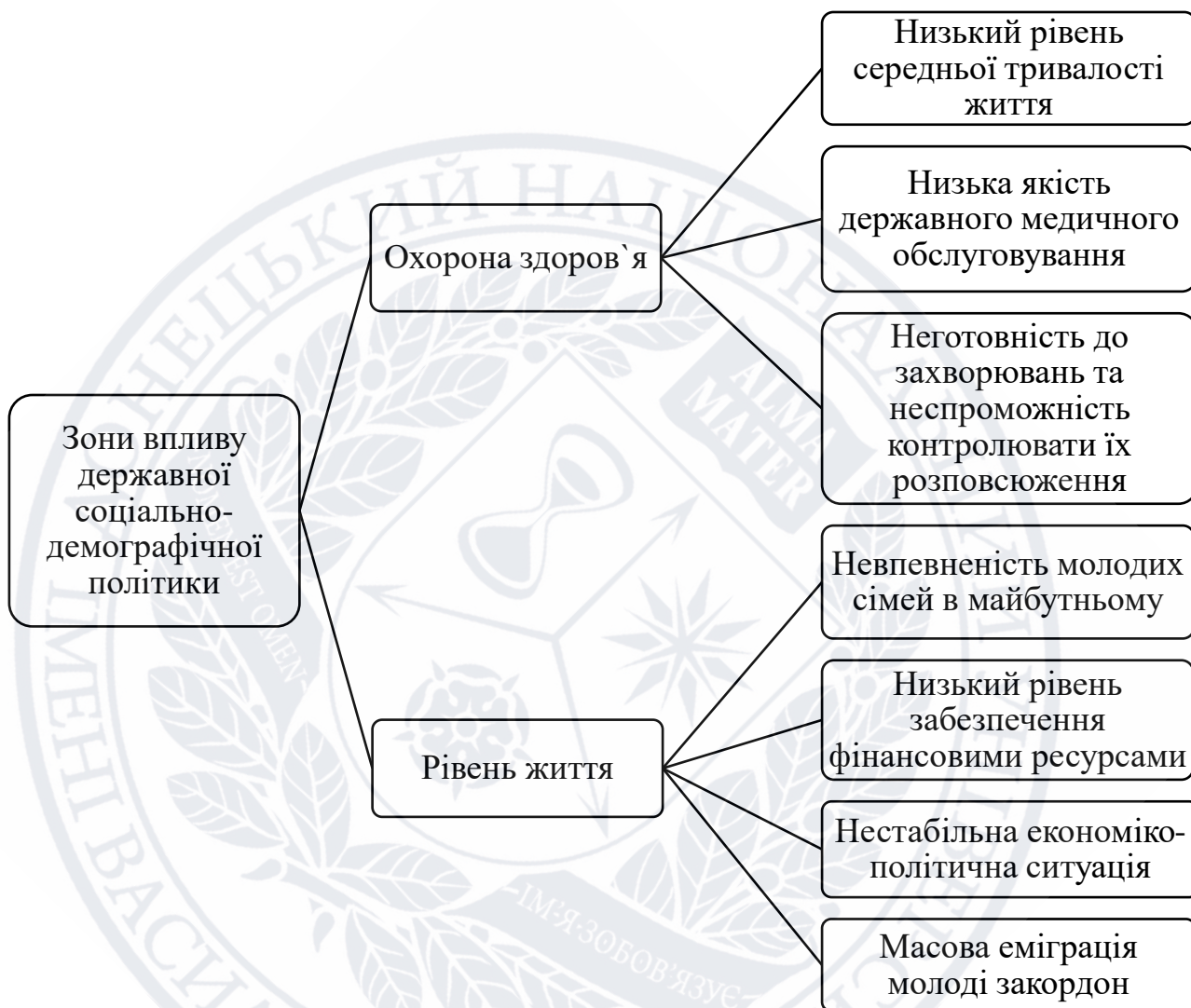

Рисунок 3.1 – Зони впливу держави на соціально-демографічний стан

Стає очевидним той факт, що усі складові соціально-демографічної ситуації залежать від політичного вектору країни.

Запорукою успішного майбутнього держави є, звісно, розвиток сфери охорони здоров'я. Наразі доведено, що здоров'я людини в більшій мірі залежить від способу її життя та набутих звичок. В Україні значна частина дітей шкільного віку має проблеми зі здоров'ям. Цифровізація, гаджетизація – це, звісно, добре

для школярів, адже не потрібно шестирічній дитині нести до школи в портфелі шість книжок, але разом з тим не слід забувати про активізацію та пропаганду здорового способу життя зі шкільної парти. Пропаганда здорового способу життя має стати національною ідеєю, національним маніфестом.

Сьогодні чи не кожна людина користується гаджетом, є частиною цифрового інформаційного простору, тому активізація та пропаганда здорового способу життя в мережі Інтернет, а також інформування громадян про користь чи шкоду тих чи інших продуктів може стати ефективним механізмом впливу.

Разом з тим, слід оновлювати, реконструювати та створювати сучасні та високоефективні заклади медицини. Важливу роль в цьому відіграє фінансування з Державного Бюджету України. Отож, доцільним стане аналіз видатків на охорону здоров'я в Україні, їх питома вага в загальній структурі видатків та динаміка протягом 2010-2020 рр. (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Динаміка видатків на охорону здоров'я з Державного Бюджету України у 2010-2020 рр. (млн. грн.) [41]

Показник	Роки					
	2010	2012	2014	2016	2018	2020
Видатки на медицину	44 765	58 454	57 150	75 409	115 848	168 981
Загальна сума видатків	377 873	492 455	523 126	835 590	1 250 174	1 632 521
Питома вага видатків на медицину, %	11,8	11,8	10,9	9,0	9,2	10,3

Аналізуючи вищенаведені дані слід відзначити, що питома вага видатків на медицину протягом 2010-2017 рр. зменшувалась, що є свідченням не зовсім позитивних тенденцій, а починаючи з 2018 р. потроху питома вага видатків на медицину в загальній структурі видатків Державного Бюджету України зростає.

Доцільно зауважити, що збільшення фінансування медичної галузі повинно стати звичною тенденцією для України, адже при нинішній соціально-демографічній ситуації, при нинішньому стані медицини держава не може нехтувати охороною здоров'я своїх громадян.

Якщо з медичною галуззю зрозуміло, що необхідна комплексна політика в цій сфері та підвищення фінансування, а також впроваджувати інновації та новітнє обладнання, то вплинути на рівень життя громадян буде значно важче. Рівень життя визначає сукупність макроекономічних показників. На жаль, на даному етапі в Україні не прослідковуються чіткі планові тенденції для поліпшення економічного становища. Державний борг дедалі зростає, відсотки за запозиченнями (обслуговування державного боргу) становлять значну частину видатків Державного Бюджету. Згідно проекту закону «Про Державний Бюджет України на 2021 рік» заплановане підвищення мінімальної заробітної плати до 6000 грн, а вже з 1 липня – до 6500 грн., але це не є тим інструментарієм, що допоміг би підвищити рівень життя населення. Оптимізація видатків, активізація підприємницького сектору до виробництва продукції, а також поступове зростання ВВП – одні з основних завдань держави. Курс національної валюти є нестабільним та має тенденцію до зниження. Це означає, що населення втрачає свою купівельну спроможність, гроші людей знецінюються й тим самим ставлять українців у все більш нестабільне фінансове положення.

Значний вплив на економічну ситуацію України та рівень життя громадян наніс раптовий спалах вірусної інфекції (Covid-19), після виявлення якої були запроваджені суворі карантинні обмеження, що в свою чергу нанесло значного удару малому та середньому бізнесу в Україні. Не лише Україна зазнала значного удару по економіці, а й низка інших держав. Проте на відміну від інших європейських держав, в Україні малий та середній бізнес не отримав жодної допомоги від держави. Усе це є тими чинниками, що зумовлюють нинішній стан соціально-демографічної ситуації, коли значна частина населення знаходиться за межею бідності, відтворення населення та найпростіше заміщення поколінь відсутнє, а медична галузь не в змозі забезпечити громадян якісним медичним обслуговуванням, та ще й не готова до жодних вірусних потрясінь.

Разом з тим, Україна досі знаходиться в стані військового конфлікту, що зумовлює економічну нестабільність держави, а також наносить неповоротні наслідки українському суспільству, зокрема знижуючи рівень його життя.

Наразі демографічна криза є звичним та довготривалим явищем. Перспективи поліпшення ситуації наразі відсутні, а тенденції зниження рівня народжуваності та все більшої депопуляції населення набирають все більш виражених тенденцій. Аналіз та прогноз перспективного стану не дає жодних сподівань на поліпшення ситуації. Розраховані прогнозовані показники показують (рис. 3.2), що чисельність населення України поступово буде скорочуватись, якщо не застосовувати жодних механізмів впливу.

S9													
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M
1						ЛИНЕЙНАЯ МОДЕЛЬ БРАУНА							
2	Годы	Населения, тыс. чел	экс. средняя St	экс. средняя 2го порядка St	$(y_t - y_t)^2$	t	St1	St2	a0, t	a1, t	\hat{y}_t	$(y_t - \hat{y}_t)^2$	$ y_t - \hat{y}_t / y_t$
3	2008	46372,7	-	-	3606169,4	1	-1491099,5	-3457047,6	474848,7	842549,2	1317397,8	1615504926089,5	27,409
4	2009	46143,7	46304,0	46352,1	2788872,2	2	-1029926,5	-2728911,3	669058,2	728136,3	1397194,6	1825338413312,0	29,279
5	2010	45962,9	46201,7	46307,0	2217691,8	3	-707159,7	-2122385,8	708066,4	606525,5	1314591,9	1609419501312,0	27,601
6	2011	45778,5	46074,7	46237,3	1702481,3	4	-481278,2	-1630053,5	667497,1	492332,3	1159829,3	1241109246938,3	24,336
7	2012	45633,6	45942,4	46148,8	1345348,7	5	-323204,7	-1237998,9	591589,5	392054,7	983644,2	879863811295,3	20,555
8	2013	45553,0	45825,6	46051,8	1164870,5	6	-212577,4	-930372,4	505217,7	307626,4	812844,1	588735659516,0	16,844
9	2014	45426,2	45705,8	45948,0	907240,4	7	-135176,3	-691813,6	421461,0	238558,8	660019,8	377725313335,5	13,529
10	2015	42929,3	44872,8	45625,5	2385197,1	8	-81744,6	-508792,9	345303,7	183020,7	528324,3	235608347998,6	11,307
11	2016	42760,5	44239,1	45209,6	2935082,8	9	-44393,1	-369473,0	280686,8	139319,9	420006,7	142314716154,6	8,822
12	2017	42584,5	43742,7	44769,5	3569108,1	10	-18299,8	-264121,0	227521,4	105351,9	332873,3	84267607898,9	6,817
13	2018	42386,4	43335,8	44339,4	4356856,1	11	-93,9	-184912,9	184725,0	79208,1	263933,1	49082948233,7	5,227
14	2019	42153,2	42981,0	43931,9	5384758,9	12	12580,2	-125665,0	150825,4	59247,9	210073,3	28197155561,5	3,984
15	2020	41622,7	42573,5	43524,4	32363677,2	13					269321,2	7061662721556,5	168,301
16	2021	41215,2	42166,0	43116,9		14					328569,1		
17	2022	40807,7	41758,5	42709,4		15					387817,1		
18	2023	40400,2	41351,0	42301,9		16					447065,0		
19	2024	39992,6	40943,5	41894,4		17					506312,9		

Рисунок 3.2 – Прогнозовані показники зміни чисельності населення України

На основі проведених розрахунків за допомогою лінійної моделі Брауна слід зазначити, що прогнозується помітне скорочення чисельності населення України і вже в 2024 р. загальна чисельність населення стане меншою за 40 млн. осіб. Проте, дані розрахунки опираються на статистичні дані, адже іншої інформації стосовно чисельності населення в Україні немає; останній перепис населення проводився в далекому 2001 р. Проведені розрахунки свідчать про невпинне скорочення чисельності населення України, але це ще оптимістичний сценарій. Авторегресійна модель Бокса-Дженкінса свідчить про ще більш швидке скорочення чисельності населення України; до 2025 р. чисельність населення перетне позначку 39 млн. Варто зазначити, що ці показники є прогнозними, що опираються на нинішній стан й тому постає нагальне питання в поліпшенні соціально-демографічної ситуації. Варто чимдуж прагнути змінити країну на

краще, змінити політичний вектор та стабілізувати економічну ситуацію, адже зовсім скоро може трапитись так, що країну не буде для кого змінювати...

Людина є найбільшою цінністю держави, згідно з Конституцією України. Прикро, що за неправильної політики країна втрачає цінність (людей), тим самим бідніє.

Дані прогнозовані результати є поверхневими, адже для отримання детальних прогнозних показників слід враховувати усі фактори впливу, а також мати відповідне технічне забезпечення. Саме тому, доцільно звернути уваги на прогнозовану тенденцію демографічної ситуації в Україні (табл. 3.2), що була отримана в ході детального аналізу фахівцями Українського центру соціальних реформ [13].

Таблиця 3.2 – Прогнозована динаміка зміни чисельності населення України до 2050 р. [30]

інтервал	2025	2030	2035	2040	2045	2050
	Чисельність населення, тис. осіб					
0,025	35 770,90	33 192,60	30 917,30	28 756,20	26 716,60	24 503,5
0,2	37 246,00	35 024,10	32 976,00	31 090,30	29 280,60	27 444,4
0,4	38 102,60	36 071,60	34 184,30	32 460,30	30 851,80	29 195,6
0,6	38 743,30	36 873,00	35 268,50	33 715,80	32 180,60	30 576,1
0,8	39 478,10	37 833,30	36 315,70	34 987,60	33 797,60	32 520,4
0,975	41 086,70	39 683,10	38 443,50	37 616,90	36 831,60	36 095,0
медіана	38 431,50	36 480,80	34 788,70	33 113,30	31 467,20	29 887,3

Помітно, що прогнозовані показники, що були розраховані фахівцями дають ще більш невтішні результати. Опираючись на такі прогнозні показники чисельність населення України вже у 2025 р. стане меншою за 39 млн. осіб, а до 2050 р. й взагалі меншою за 30 млн. осіб. Прогнозована тенденція демографічної ситуації вкрай невтішна. Якщо розглядати прогнозовані показники в розрізі статеві-вікової структури, то виглядатиме вона наступним чином (рис. 3.3).

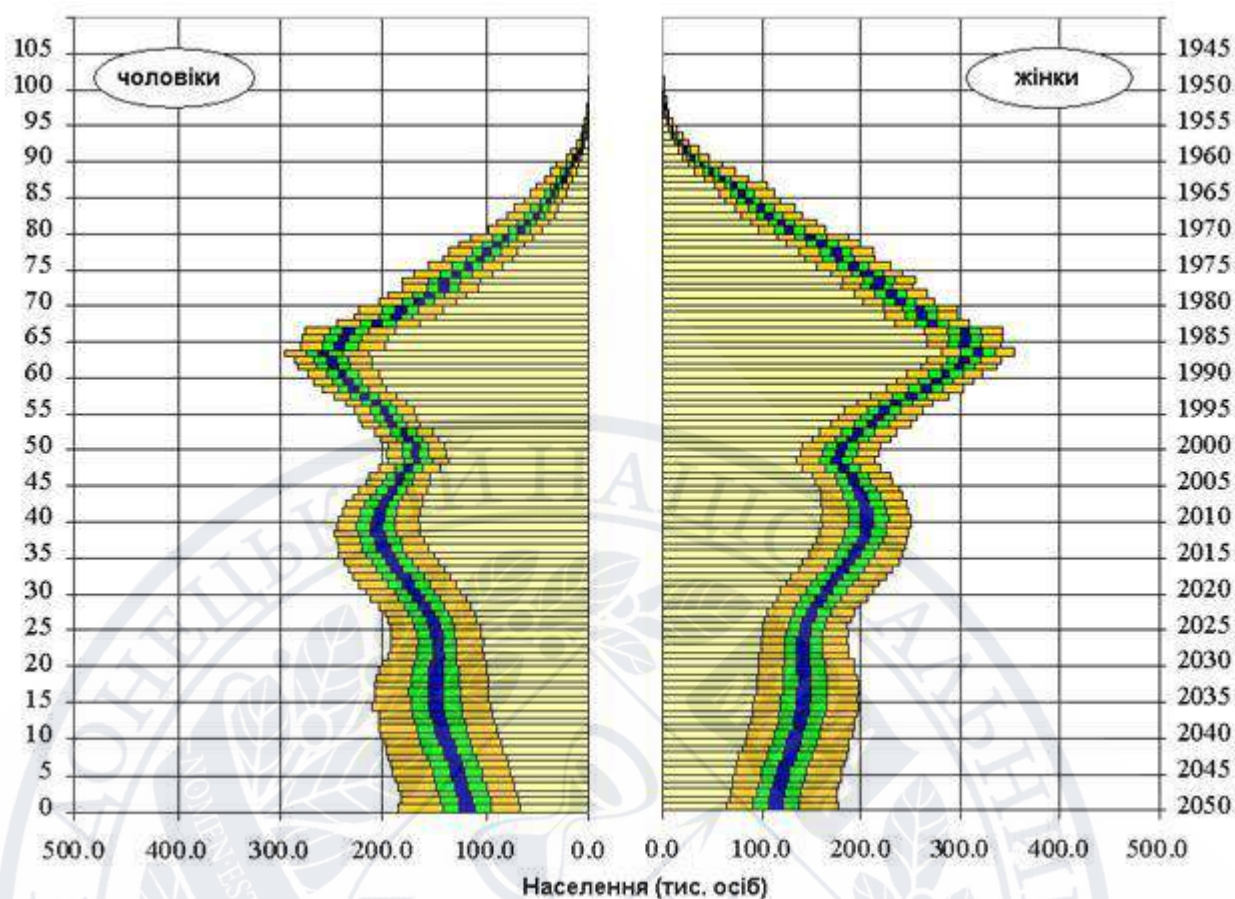

Рисунок 3.3 – Прогнозована динаміка статеві-вікової структури населення України до 2050 р. [30]

Аналізуючи вищенаведені прогностичні значення статеві-вікової структури України до 2050 р. помітно, що має місце стрімкий процес депопуляції населення, переважна частина населення знаходиться у віковому діапазоні 55-70 р., а частка молоді поступово скорочується й не відбувається потрібного заміщення поколінь.

Ці прогнозовані показники дають зрозуміти, що подальший рух в даному напрямку призведе до значного скорочення населення України. Саме тому, слід провадити реформи та змінювати соціально-демографічну ситуацію в Україні, адже найбільша країна Європи та її основні цінність – населення не мають стрімко скорочуватись. Для того, щоб ці прогнозовані тенденції залишились лише прогнозованими, слід негайно займатись покращенням соціально-демографічної ситуації.

3.2 Напрями реформування демографічної політики країни

Наявний стан соціально-демографічної ситуації в Україні та тенденції, що прослідковуються потребують негайної реакції. Демографічна криза, що має місце в новітній історії України, депопуляція населення та зниження рівня життя населення зумовлюють необхідність реформування наявної політичної системи.

Реформування різних галузей є запорукою розвитку держави, а також вирішення її соціально-демографічних проблем. Саме тому, перш за все, необхідно проаналізувати структуру видатків Державного Бюджету України та визначити пріоритетні сфери розвитку (рис. 3.4).

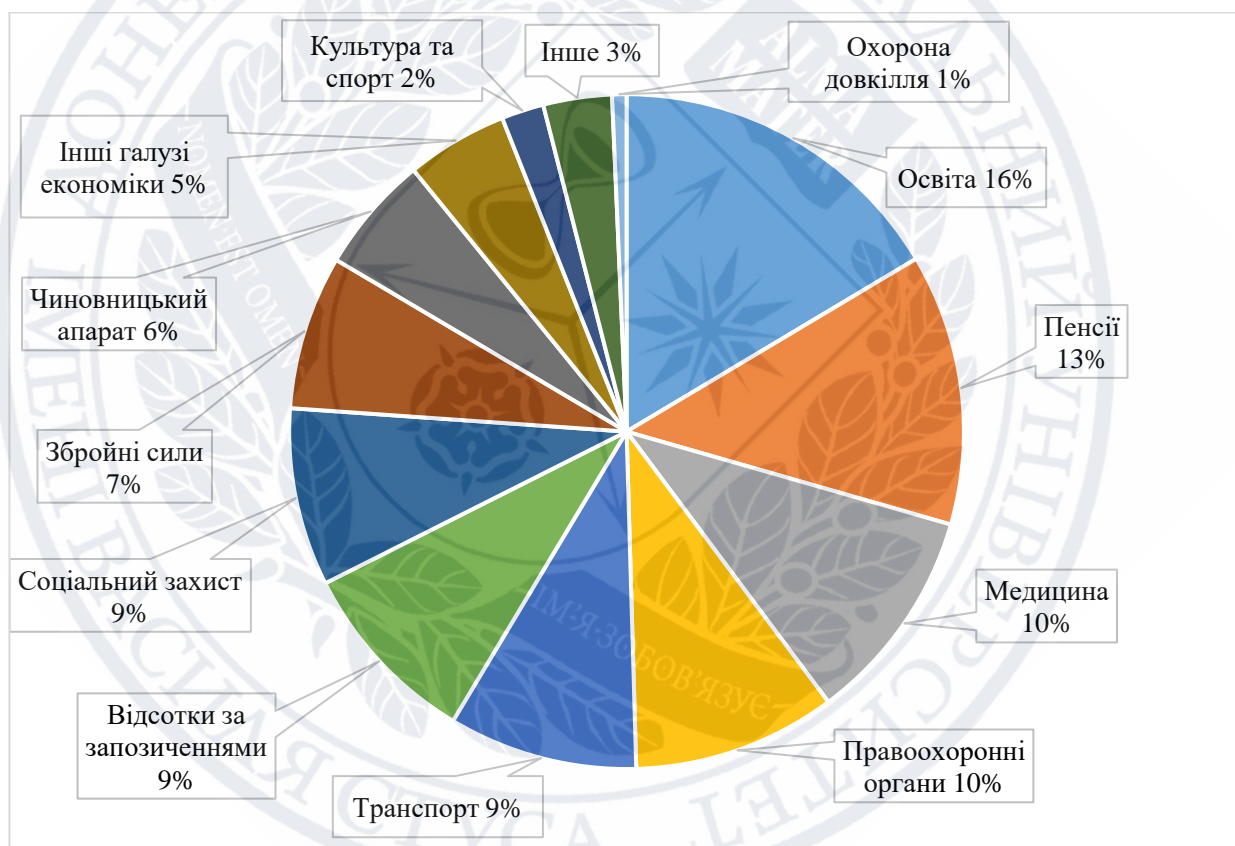

Рисунок 3.4 – Структура видатків Державного Бюджету України у 2020 р.

Аналізуючи структуру видатків Державного Бюджету України у 2020 р. слід відмітити пріоритетність освітньої сфери як чинника розвитку людського потенціалу країни. Значна частина коштів спрямовується на соціальний захист населення й це не дивно, адже за нинішніх умов розвитку економіки та рівня життя населення значна частина громадян потребує фінансової допомоги, яку їм

надає держава. Видатки на медицину становлять лише близько 10% й наразі це є низьким показником, адже зважаючи на середню тривалість життя населення, неспроможність протидіяти різного роду хворобам та фізичного й морального зношування медичного обладнання необхідно значно підвищувати фінансування галузі охорони здоров'я. Охорона здоров'я громадян має стати пріоритетом подальшої політики держави. Адже жодна освіта, жодні здібності людини будуть не дієві та не принесуть користі державі, якщо людина не буде здоровою, як фізично, так і морально. Визнано, що здоров'я людей в певній мірі залежить від екологічної ситуації, а зважаючи на те, що лише близько 1% коштів виділяється на охорону довкілля стає зрозуміло, чому тривалість життя українців настільки низька. Разом з тим, Україна знаходиться в стані економічної нестабільності й отримую різного роду фінансові ресурси від інших країн, організацій, об'єднань. Проте ці ресурси не мають властивості неперворотності, а навпаки, повинні бути повернуті та ще й з певним відсотковим навантаженням. Наразі обслуговування державного боргу України (виплата відсотків за запозиченнями) становить близько 9% від загальної суми державних видатків, а зважаючи на подальші отримання позик, той питома вага цієї статті видатків буде невпинно зростати, що зумовить зменшення фінансування інших важливих галузей чи пошук шляхів, що зумовлять економічне зростання в майбутньому.

Особливої уваги заслуговують видатки на освіту. Дана стаття видатків Державного Бюджету України посідає лідерську позицію за питомою вагою видатків в загальній структурі. На освіту в Україні у 2020 р. було виділено понад 16% коштів. Освіта є важливим компонентом розвитку держави, її людського потенціалу та підвищення рівня людського розвитку. Освітня галузь є й має бути пріоритетною в будь-якій державі, адже видатки на освіту (інвестиції) зумовлюють розвиток та процвітання самої ж держави. Проте є питання, котрі викликають сумнів, наприклад доцільність та ефективність таких видатків. Якщо до початкової та середньої освіт жодних питань не виникає в плані ефективності та доцільності, адже шкільна освіта є тим базисом, на основі якого людина будує своє життя. Саме тому, в школах слід приділити особливу увагу формування

особистості та розвитку потрібних якостей школярів. До прикладу, це може бути пропаганда здорового способу життя та фізичного здоров'я, навчання школярів правильному користуванню фінансовими ресурсами (фінансова грамотність) тощо.

Стосовно вищої освіти є вагомі сумніви щодо доцільності витрачених державою коштів. Видатки на освіту є інвестиціями, як і видатки в медичну сферу тощо. Основною характерною ознакою інвестицій є отримання певної вигоди від них. Розглядаючи видатки (інвестиції) в освіту, держава очікує отримати від них певний ефект (вигоду) в майбутньому. Тобто, держава забезпечує громадян здобуттям безкоштовної вищої освіти й сподівається, що отримані знання та навички громадяни застосують задля розвитку та процвітання держави в майбутньому. Проте на практиці це зовсім не так. Зважаючи на нинішній економічний стан та рівень життя населення України, студенти та випускники ВНЗ не бачать передумов гідного життя на батьківщині. Наразі, однією з найбільших соціально-демографічних проблем України є міграція закордон, витік людського (розумового) капіталу. Українська молодь масово виїжджає закордон. Якщо є можливість гідного життя та заробітку закордоном, то чи не кожен скористається такою можливістю. Мігруючи закордон, українська молодь виконує наступне:

- працевлаштування (сплата податків, внесок в розвиток іншої країни);
- створення сім'ї;
- використання набутих в Україні знань;
- пристосування до змінних умов життя.

При цьому, Україна втрачає занадто багато, це – витрати на освіту (неефективність інвестицій), неотримання економічного ефекту (вигоди), недоотримання податків (ПДФО, ПДВ тощо). Міграція молоді закордон наносить нищівного удару державі й наразі Україні ніяким чином не вдається стримувати міграційні потоки молоді закордон. Це вдасться лише тоді, коли стабілізується політична та економічна ситуація в країні та підвищиться рівень життя. Нині єдиним фактором, що стримує міграцію молоді закордон є

виявлення та поширення вірусу Covid-19 та закриття кордонів у зв'язку із запровадженням карантину чи не у всьому світі.

Зважаючи на це, вважається доцільним чітке регулювання видатків на вищу освіту, а також створення державного інституту, що буде займатись визначенням ефективності таких видатків. Саме тому, пропонується розробити певний механізм, згідно якого випускники, що навчалися за державним замовленням (за кошти Державного Бюджету України) мають принести певну користь державі, а саме відпрацювати протягом певного періоду в Україні. Вважається, що такий механізм скоротить міграційні потоки молоді закордон та може значно вплинути на поліпшення економічної ситуації в Україні. Наразі, лівова частка вищих навчальних закладів не забезпечують випускників працевлаштуванням й тому слід взяти під державне регулювання це питання та розробити чіткий механізм, що дозволив би випускникам ВНЗ працевлаштуватись по закінченню навчання й працювати за спеціальністю.

Разом з тим постає інше питання – питання заробітних плат в Україні. Станом на вересень 2020 р. в Україні зафіксована середня заробітна плата на рівні 12 тис. грн., проте насправді в регіонах України важко знайти роботу з такою оплатою та ще й молодому випускнику ВНЗ. З огляду на це, європейський рівень життя, рівень забезпеченості європейців все більше вабить українську молодь й це не дивно. В умовах безвізу, який щоправда не дозволяє працювати, проте українці шукають будь-яку можливість покращити рівень власного життя й працюють по безвізу, тим самим підштовхуючи себе до певних ризикових обставин. Легальне працевлаштування найпростіше отримати в Польщі, яка зацікавлена в міграції української молоді. Особливу увагу, при вирішенні нагальних соціально-демографічних проблем України, варто звернути на польський досвід. Польська політика спрямована на стримування власних міграційних потоків молоді, котра з легкістю має право працевлаштуватись в будь-якій країні Європейського Союзу. Польська влада ухвалила законопроект, що відмінює податкові стягування з заробітної плати молоді до 26 років. Не зрозуміло, чи такими діями польська влада стримує власну молодь, проте

українську молодь зацікавлює максимально. Саме тому, велика кількість українців змушені їхати працювати закордон, в ту ж Польщу. Молоді українці, працюючи в Польщі, не сплачують податків й тим самим заробляють більше.

Враховуючи все вищесказане пропонується не лише розроблення державного інституту щодо регулювання доцільності видатків на освіту та створення механізму працевлаштування випускників в Україні, а й запозичення успішного досвіду Польщі, тобто відміна чи скорочення ПДФО для молоді та випускників ВНЗ. Вважається, що такі зміни допоможуть стабілізувати економічну ситуацію та скоротять міграційні потоки молоді закордон, адже маючи гарантоване працевлаштування після закінчення ВНЗ та високу (відносно високу) заробітну плату завдяки скороченню оподаткування, молодь залишатиметься на батьківщині та допомагатиме державі розвиватись та досягати економічної стабільності. Доцільним стане створення програми, що буде включати вищезазначені пункти, та її популяризація в Україні. Назвою такої програми може слугувати гасло «Ти потрібен (потрібна) тут» (рис. 3.5).

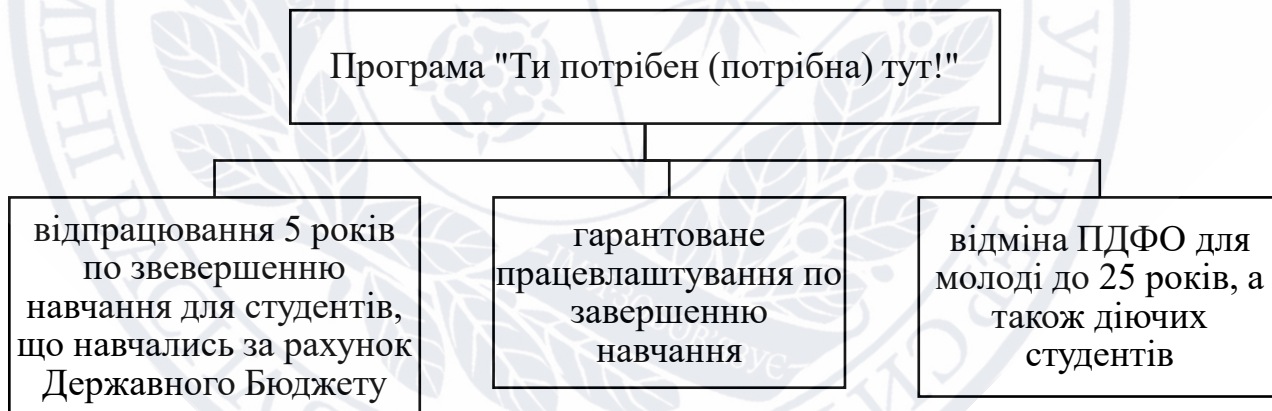

Рисунок 3.5 – Складові запропонованої програми

Слід зауважити, що наразі в Україні діє певний механізм по відпрацюванню випускниками, але це стосується медичного та педагогічного спрямувань. Варто визнати, що наявний механізм має чимало недоліків й не є ефективним. Існує багато випадків, коли випускника педагогічного ВНЗ направляють взагалі в інший регіон в сільську місцевість працювати вчителем, а з огляду на те, в якому стані розвитку є сільська місцевість в Україні, українську молодь не

приваблюють такі перспективи. Саме тому, працевлаштування випускників має відбуватись безпосередньо в тому регіоні, де проживає людина чи навчається, а працевлаштування в іншому регіоні можливе також, проте не в примусовій формі.

Поруч з проблемою масової міграції молоді існує проблема низького рівня народжуваності. В умовах економічної нестабільності, низького рівня життя молодь не хоче народжувати дітей, адже вони не впевнені в своєму фінансовому положенні та майбутніх перспективах. Наразі в Україні соціальна політика спрямована на допомогу молодим сім'ям та виплату їм грошової допомоги при народженні дитини, але такі виплати забезпечують лише короткотермінові потреби сімей.

Нагальною проблемою в Україні є неспроможність молоді в купівлі власного житла. Виходить ситуація, при якій молоді люди не народжують дітей, адже не мають власного житла. Ринок іпотечного кредитування в Україні знаходиться на примітивному рівні, де банки пропонують молодим сім'ям кредити терміном до 20 років та реальною відсотковою ставкою від 15-18% річних. Такі відсотки лякають. В Україні відсутні державні програми підтримки молодих сімей та молодих людей й допомоги при купівлі житла. З огляду на це, чимала кількість громадян не наважуються брати на себе такі довготривалі зобов'язання та ще й під такі великі відсотки й орендують житло. Безумовно, народжувати дітей не маючи власного житла це ідея не з найкращих. Не дивно, що рівень народжуваності в Україні прямим чином залежить від рівня життя населення, адже допоки не буде належного економічного підґрунтя для створення сім'ї та народження дітей, рівень народжуваності так і буде значно поступатись рівню смертності, а негативний природний приріст призведе до подальшого скорочення чисельності українського населення.

Саме тому, вважається за доцільне створення державної програми іпотечного кредитування, що допоможе молодим громадянам обзавестись житлом. Також важливим елементом є популяризація «бренду сім'ї», а також розробка соціальної реклами з наголосом на створення сім'ї та народження дітей.

Очевидно, що це все має відбуватись в комплексі. Важливе місце в загальній стратегії підвищення рівня народжуваності займає стабілізація економічної ситуації, адже жодна реклама й жодна програма пільгового іпотечного кредитування не буде успішною, якщо в країні низький рівень життя, а заробітна плата, в більшості випадків, дозволяє людям забезпечити лише свої першочергові потреби.

Отже, створення державної програми іпотечного кредитування матиме на мені спонукання молоді до створення сімей та народження дітей. Основні положення даної програми й основні категорії громадян, яким доцільно надати пільгове іпотечне кредитування зображені далі (див. рис. 3.6).

Рисунок 3.6 – Основні положення запропонованої програми іпотечного кредитування

Допускається, що такі програми іпотечного кредитування молоді будуть спонукати до створення сімей і в кінцевому результаті – народження дітей. Якщо для одиноких громадян пропонується кредитування під 10-11% річних, то для молодих сімей без дітей – 6-7%, для молодих сімей з дітьми чи сімей, що знаходяться в очікуванні народження дитини – 0-2,5% (одна дитина – 2,5%, дві дитини – звільнення від сплати відсотків). Слід відзначити, що надаючи пільгове іпотечне кредитування, держава переважно нічим не ризикує, адже кошти надаються під заставу житла, а ті громадяни, що не сплачуватимуть по своїм зобов'язанням будуть позбавлені права користуватись цією програмою й держава зможе виставити на аукціон їх нерухомість.

Наразі ж комерційні банки в Україні не зважають на наявність дітей чи інші фактори при оформленні іпотечного кредиту, основним фактором є величина початкового внеску. Слід зазначити, що державна програма іпотечного кредитування повинна мати на меті не економічну вигоду, а стабілізацію соціально-демографічної ситуації та вихід з демографічної кризи. Саме тому пропонується не використовувати механізм сплати початкового внеску, а надавати іпотечні кредити молоді на лояльних умовах. Також, слід створити таке правове поле, при якому комерційні банки будуть зобов'язані надавати пільгові іпотечні кредити за зниженими ставками, що наведені вище, але допускатиметься наявність початкового внеску в розмірі 10-20%. Та разом з тим, необхідно створити таку законодавчу базу, яка б дозволила створити лояльну програму іпотечного кредитування. Звичайно, така програма іпотечного кредитування потребує значного фінансування й повинна бути чітко регульованою, але ці кошти держава отримає через певний проміжок часу й до того ще й отримає позитивний економічний та соціально-демографічний ефект.

3.3 Сучасні вектори подолання демографічної кризи в Україні

Соціально-демографічна ситуація в Україні характеризується кризовими явищами й потребує змін. Запропоновані зміни та реформи мають на меті покращення соціально-демографічної ситуації та зменшення рівня депопуляції

населення. Наразі ж нагальною соціально-демографічною проблемою населення в Україні, що призводить до низки інших проблем, є низький рівень здоров'я нації, від якого залежить залучення населення до трудової діяльності та тривалість їх життя. Важливу роль в даній ситуації відіграє сфера охорони здоров'я, котра в Україні знаходиться на низькому рівні. Низька якість медичних послуг, неспроможність людей отримати медичну допомогу через брак коштів та застаріле обладнання – нагальні проблеми для України.

В Україні не створюється образ здорового способу життя для молоді, а в школах все менше уваги приділяється фізичному здоров'ю школярів. Саме тому, вважається за доцільне активна пропаганда здорового способу життя, поліпшення умов фізичного розвитку громадян та залучення школярів до занять спортом. Пропонується створення програми «Здорова нація – успішна країна» й максимальне залучення громадян до фізичних занять. Варто зауважити, що доцільно приділити особливу увагу заняттям фізичною культурою в школах та університетах й не обмежуватись одним заняттям на тиждень.

Також варто залучати людей старшого віку до занять спортом, створювати різного роду секції та центри фізичного розвитку. Згідно з статистичними даними, найбільші втрати українців через хвороби системи кровообігу. Як відомо, основними чинниками, що зумовлюють хвороби кровообігу є нераціональне харчування та низька фізична активність. Отож, популяризація здорового способу життя та фізичного здоров'я на державному рівні має стати одним з пріоритетних напрямів поліпшення соціально-демографічної ситуація в країні.

Наразі в Україні гострою є проблема спортивної інфраструктури. Велика кількість спортивних комплексів знаходяться в комунальній власності й є збитковими. Такими комплексами могли б користуватись українці для покращення стану свого здоров'я, проте нині безкоштовне користування спортивною інфраструктурою в Україні не передбачено й ті застарілі спортивні комплекси, що знаходяться в комунальній власності, просто простоюють. Знову ж таки слід звернути увагу на соціально-демографічну політику Польщі, де

активно спонукають громадян до фізичної активності й занять спортом. Зокрема, в Польщі існує державна програма, згідно з якою кожна людина, що працює офіційно має право на безоплатне користування спортивною інфраструктурою (спортивні зали, групові заняття, спортивні секції, басейни тощо) як державної так і приватної власності. Разом з тим в Польщі існує державна програма – Карта Великої Родини. Така карта видається сім'ям які мають троє та більше дітей, а рівень доходу не впливає на порядок її отримання. Така карта дозволяє сім'ям економити на різних товарах та послугах по всій країні. Згідно з статистикою, близько 65% поляків залучені до фізичної активності й займаються спортом, а середня тривалість життя поляків близько 78 років. Державна соціально-демографічна політика Польщі спрямована на підтримку багатодітних сімей та підвищення рівня народжуваності. З огляду на це, слід скористатись успішним досвідом політики нашого географічного сусіда й започаткувати в Україні програму фізичної активності й підтримки сімей з дітьми.

Поруч з популяризацією фізичного здоров'я в Україні слід також доводити до відома громадян про шкоду й користь тих чи інших продуктів харчування. Соціальні реклами й заходи повинні стати тим інструментом, котрий буде інформувати громадян про основні положення здорового харчування та шкоду деяких продуктів. Слід розробити певну державну програму, що буде спрямована на популяризацію здорового харчування. Пропонується зобов'язати виробників продуктів харчування вказувати на етикетці повну інформацію про складові й інші показники. Розробка стандартизованих правил щодо оформлення етикеток продукції, а також їх кольорової градації має стати механізмом регулювання й поліпшення здоров'я населення. До прикладу, в світі поширеним є те, що на етикетках деяких продуктів виробники пишуть «містить глютен (клейковину)». Для шкідливих продуктів слід розробити певну позначку й зобов'язати виробників друкувати її на етикетці і паралельно за допомогою соціальної реклами доводити до відома населення про такі позначки на товарах. Разом з тим, слід на продуктах харчування вказувати чому вони наносять шкоду здоров'ю. До прикладу, доцільно було б розробити позначки на товарах з

наступними написами: «містить рослинні жири», «містить барвники та консерванти», «призводить до ожиріння» тощо. Такі позначки з написами мають бути на лицьовій стороні етикетки та бути такого розміру, що дозволить безперешкодне прочитання як молоді так і старшого покоління.

Слід зазначити, що валику шкоду здоров'ю українців наносить вживання алкоголю та паління. В Україні активно борються з цим й намагаються обмежити їх споживання українцями. На кожній пачці сигарет зображені неприємні зображення, які показують людям до чого може призвести паління. Проте до таких зображень українці вже звикли. Алкоголь й сигаретиносять значну шкоду здоров'ю людей та є підакцизними товарами. Взагалі, акцизний податок спрямований на регулювання та стримування населення від вживання того, що є шкідливим та наносить шкоду здоров'ю. Саме тому, буде доцільним підвищення акцизного податку на шкідливі для здоров'я товари або ж створення альтернативи цьому (додаткового податку на продаж алкоголю й сигарет). Підвищення податкового навантаження на громадян при купівлі таких товарів призведе до підвищення ціни й лише таким чином можна обмежити вживання українцями шкідливих товарів, адже соціальні реклами й інші заходи протидії виявились неефективними.

Усі ці програми, що мають бути ініційовані державою спрямовані на покращення здоров'я населення України. Та разом з тим, важливим компонентом має стати розвиток медичної галузі в Україні, її модернізація та реформування.

Вважається за потрібне введення обов'язкового медичного страхування в Україні, що може стати поштовхом для розвитку медичної галузі в майбутньому. Наразі ж в Україні присутнє лише добровільне медичне страхування, а обов'язковому страхуванню підлягають лише певні категорії громадян. Формально медицина в Україні є безкоштовною, але вона не може забезпечити громадянам гідний рівень медичного обслуговування. Саме тому, доцільно реформувати цю галузь та запровадити обов'язкове медичне страхування.

Медичне страхування, яке провадиться в обов'язковій формі, набуває рис соціального страхування, оскільки порядок його проведення визначається державним законодавством. Обов'язкова форма медичного страхування використовується, як правило, у тих країнах, де переважне значення має суспільна охорона здоров'я, а добровільна – там, де поширені приватні страхові програми. Обов'язкова форма страхування координується державними структурами. Страхові платежі, що сплачуються громадянами та юридичними особами, мають форму податку. Ця форма організації страхового фонду дає змогу планувати медичну допомогу завдяки тому, що надходження коштів до страхового фонду характеризується стабільністю [37, с. 83]. Основні принципи обов'язкового медичного страхування наведені далі (рис. 3.7).

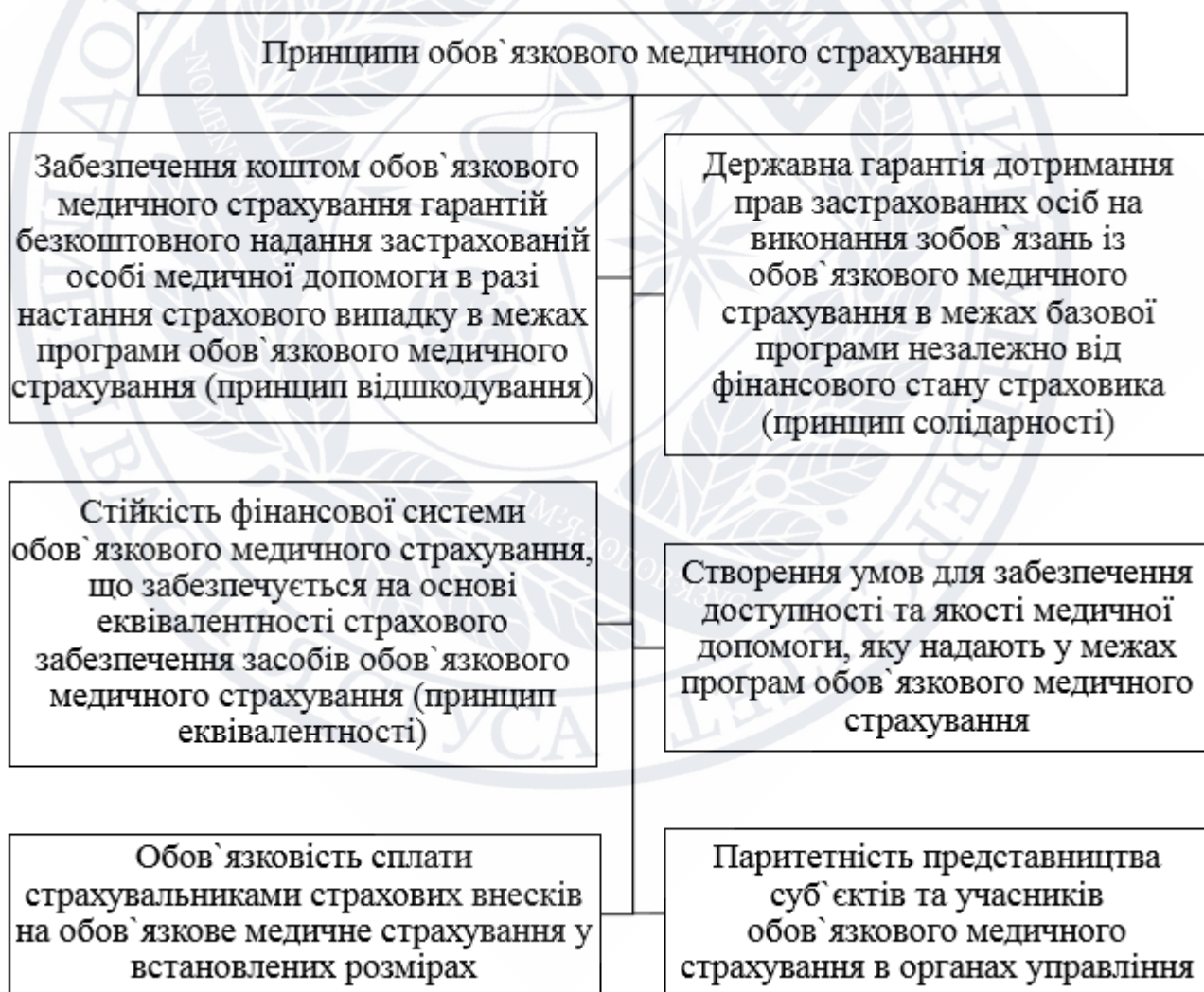

Рисунок 3.7 – Основні принципи обов'язкового медичного страхування

Наразі в українських громадян низький рівень здоров'я, що характеризується неспроможністю забезпечити себе першочерговими медичними препаратами з огляду на низький рівень життя.

В Україні функціонує програма «Доступні ліки», що допомагає громадянам, які того потребують забезпечити себе ліками, проте перелік медичних препаратів є невеликим, а відсутність в аптеках говорить про те, що дана програма потребує доповнень та вдосконалення.

В розрізі питання запровадження обов'язкового медичного страхування слід звернути увагу на досвід інших, прогресивних країн та визначити, яка модель державної програми медичного страхування найкраще функціонуватиме в сучасних українських реаліях (рис. 3.8).

Рисунок 3.8 – Моделі медичного страхування

Аналізуючи вищезазначені моделі медичного страхування слід відзначити, що для України найбільш ефективною стане саме солідарна модель медичного страхування (модель Бісмарка). Згідно з цією моделлю кожен громадянин країни

підлягає обов'язковому медичному державному страхуванню. Страхові внески стягуються з роботодавців та працюючих осіб в рівному навантаженні. Працівник сплачує за медичне страхування у вигляді щомісячних відрахувань із заробітної плати. Соціально незахищені верстви населення, пенсіонери, студенти й діти отримують безкоштовне медичне страхування. Така модель медичного страхування найкраще втілиться в українських реаліях, проте необхідно створити цілісний алгоритм та, відповідно, підвищити фінансування медичної галузі. Разом з тим, можуть бути різні види страховок, зокрема базові й розширені (з більшим покриттям чи включеним стоматологічним обслуговуванням).

В обов'язковому медичному страхуванні використовується два методи:

- за принципом надання послуг (Нідерланди, Німеччина). Громадяни обслуговуються безкоштовно за умови пред'явлення страховки;
- за принципом відшкодування витрат (Франція, Бельгія). Громадяни спочатку сплачують самостійно за отримані медичну послуги, а потім отримують повну або часткову компенсацію.

Для України доцільним стане слідування методу, подібному Німеччині. Тобто, маючи страховку громадяни отримують медичне обслуговування й не сплачують коштів за це.

З огляду на це, реформування сфери охорони здоров'я в Україні має бути пріоритетним завданням. Запровадження обов'язкового медичного страхування безумовно вплине на покращення рівня здоров'я громадян і як результат підвищить якість їх життя.

Покращення здоров'я громадян в сучасних реаліях України має відбуватись також шляхом покращення екологічної ситуації в країні. Наразі екологічна ситуація в Україні характеризується низкою проблем, які прямо чи опосередковано впливають на здоров'я населення.

Слід зазначити, що наслідки Чорнобильської катастрофи, що відбулась у 1986 р., спостерігаються й нині. Негативний вплив на відтворення населення України ще довго матиме значне радіоактивне забруднення її території. Нині

понад 3 млн. чоловік проживає на території з різним ступенем радіоактивного забруднення, що погіршує стан демографічного відтворення. Насамперед, це такі області України, як Київська, Житомирська, Волинська, Рівненська та Чернігівська.

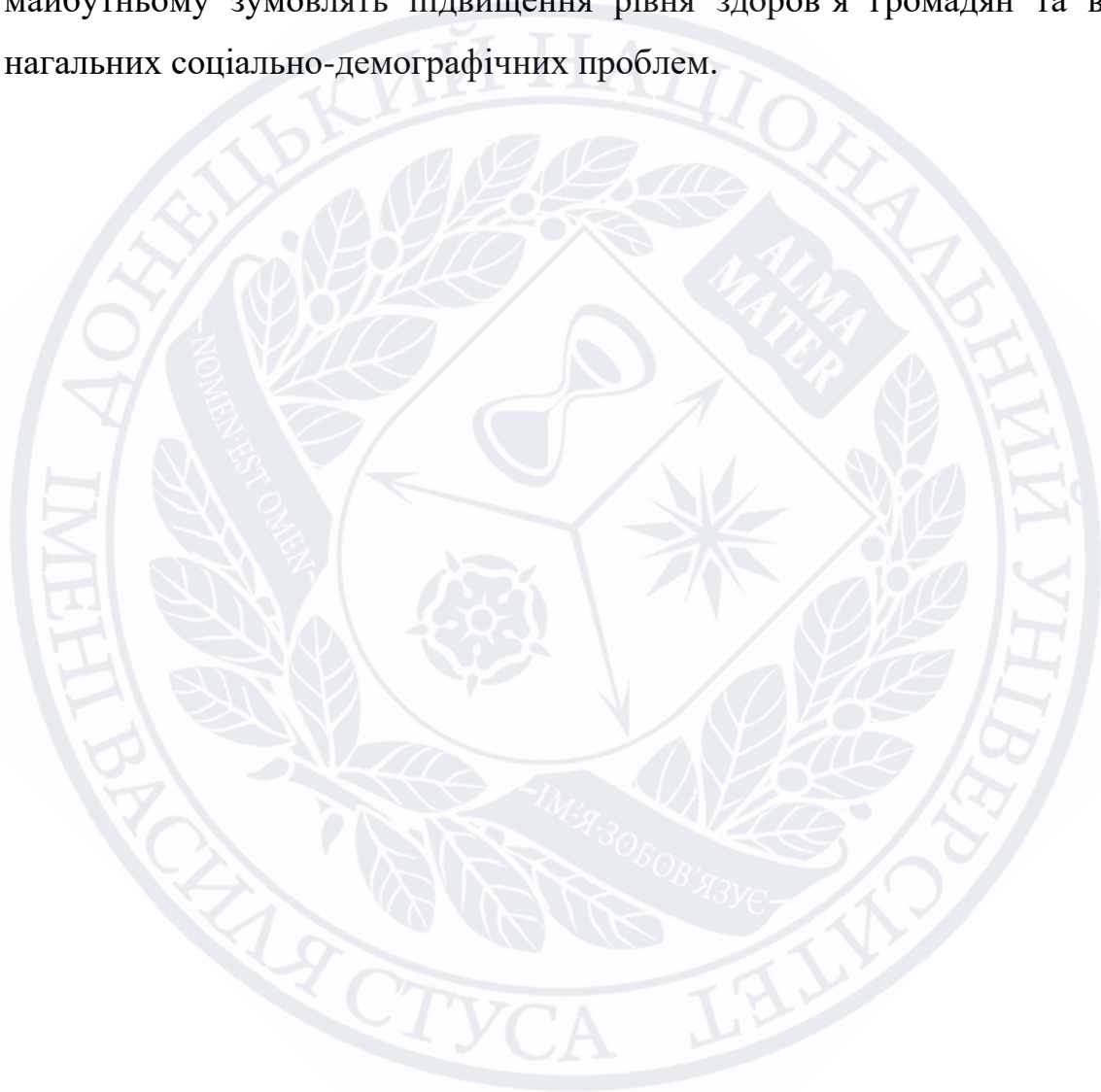
Доведено, що здоров'я людини залежить від низки показників, зокрема способу життя, харчування, повітря та якості питної води. Забруднена вода негативним чином впливає на здоров'я людини, адже численна кількість бактерій у воді призводять до різного роду інфекцій та захворювань. Нині в Україні залишається актуальною проблема якісної питної води, тому державним структурам слід розробити чіткий механізм покращення якості питної води, основними завданнями якого буде:

- оновлення систем водопостачання;
- будівництво нових водоочисних систем з використанням новітніх технологій;
- реконструкція наявних систем водоочищення;
- дослідження якості води за хіміко-біологічними показниками;
- контроль за дотриманням заборони розміщення підприємств з небезпечними викидами поблизу водойм.

Значною проблемою екологічного характеру в Україні є забруднене повітря. Як і раніше, найбільше забруднення атмосферного повітря створюють шкідливі викиди автомобілів. Світові організації вже давно б'ють тривогу й закликають до еко-ефективності. Наразі триває активна популяризація еко-ефективності, а саме електромобілів. Такі екологічні автомобілі не продукують шкідливих викидів в атмосферне повітря. В Україні діє пільговий режим оподаткування електромобілів, що звільняє такі авто від податку на додану вартість (20%). Вважається, що такий пільговий режим доцільний в боротьбі зі шкідливими викидами в атмосферне повітря, якість якого безпосередньо впливає на здоров'я населення. Проте в Україні наявна інша проблема – наявності зарядних станцій. Доцільно будувати зарядні станції для електромобілів на основі альтернативних джерел енергії, аби не псувати загальну картину еко-ефективності. До

альтернативних джерел енергії відносяться наступні: сонячне випромінювання, енергія вітру, води, теплоти Землі та вторинні енергетичні ресурси.

В нинішніх умовах розповсюдження коронавірусної інфекції, забруднене повітря може спричинити ускладнений перебіг захворювання. Саме тому, покращення якості повітря та розробка державної програми енергоефективності й масове використання альтернативних джерел енергії є тими чинниками, що в майбутньому зумовлять підвищення рівня здоров'я громадян та вирішення нагальних соціально-демографічних проблем.

ВИСНОВКИ

Отже, найбільш важливою продуктивною силою суспільства являється людина, її потенціал та ресурси, якими вона володіє. Саме через це, процвітання суспільства залежить від того, які умови створені задля використання, відтворення та розвитку людського ресурсу. Виходячи з того, що людина є основним творцем суспільного багатства, можна стверджувати, що чисельність населення та кваліфікація його працездатної частини є чинником, який зумовлює можливості економічного розвитку країни та її перспектив в майбутньому.

Варто відзначити, що соціально-демографічні процеси не можуть залишатись без втручання держави як регуляторного механізму, адже ці процеси впливають на абсолютно всі найважливіші сфери життя населення, а також, що не мало важливо, рівень розвитку економіки країни. Економіку та соціально-демографічну ситуацію в країні слід розглядати в поєднанні; як одне ціле. Саме тому, населення і є тим фактором, що безпосередньо впливає на суспільне багатство, а його якісні та кількісні характеристики, відповідно, є факторами, що обумовлюють економічний розвиток. Насправді, демографічний чинник є найважливішим, адже інші сфери стануть не важливими, якщо не буде головного – населення, заради якого всі інші сфери й існують. Демографічний аспект впливає на економічне зростання держави, а також гарантування економічної безпеки країни та навіть національної безпеки.

Проаналізувавши соціально-демографічну ситуацію в Україні варто відзначити, що чисельність населення нашої держави стрімко скорочуються, а на тлі низького рівня народжуваності ми маємо ситуацію демографічної кризи. Чисельність чоловіків віком до 40 років переважає чисельність жінок цього ж вікового діапазону. Проте, перевага жінок в чисельності населення зумовлена тим, що чоловіки переважно живуть менше ніж жінки і цей дисбаланс становить більше 10 років. Слід відзначити, що найбільша чисельність населення спостерігається у віковому діапазоні 30-50 років, що свідчить про не зовсім позитивні соціально-демографічні перспективи України. Основа цієї структури

є дещо звужена, тобто наразі народжуваність в Україні скорочується та не відбувається простої заміни поколінь. Разом з тим, спостерігається процес старіння нації, а наявні соціально-демографічні процеси набувають характеру глибокої демографічної кризи. Прискорене старіння населення на тлі низької народжуваності та депопуляції в Україні є одним із тих феноменів, які матимуть довготривалий вплив на всі сторони життєдіяльності суспільства.

Значна частина населення України знаходиться на рівні бідності, що сформовано з допомогою різних чинників. Соціально-економічна ситуація в країні, рівень зайнятості та величина доходу громадян – основні чинники, що зумовлюють рівень життя населення в Україні. Визначено, що ВВП на душу населення є критично низьким, порівняно з іншими європейськими країнами й це напряду впливає на рівень життя населення України. Разом з тим, спостерігається поступове зниження рівня безробіття, а також ріст мінімальної заробітної плати, а також середньої заробітної плати. Визначено, що кожного року ціни в Україні підвищуються, про що свідчить проаналізована динаміка індексу споживчих цін й варто зауважити, що переважно ціни підвищуються з більшим приростом ніж заробітна плата. Проте, зважаючи на те, що мінімальна та середня заробітна плата поступово підвищуються, можна стверджувати про наявність розуміння в органів державної влади про нинішні соціально-демографічні проблеми. Підвищення рівня заробітної плати безумовно призведе до підвищення рівня життя населення України, що позитивно відобразиться на соціально-демографічній ситуації та економіці загалом.

Дослідження індексу людського розвитку показало, що Україна знаходиться на 88 місці з 189 країн за цим показником та відноситься до категорії країн з високим індексом людського розвитку. Проаналізувавши рейтинг регіонів України за регіональним індексом людського розвитку слід відзначити, що жоден з регіонів не знаходиться в кризовому та критичному станах. Проте, є регіони, що свідчать про напружений стан, а саме Житомирська, Херсонська та Кіровоградська області. Решта областей свідчать про задовільний стан, проте показник індексу людського розвитку в них коливається в залежності від регіону.

Важливим компонентом людського розвитку є мінімізація індексу гендерної нерівності й наразі Україна займає 60 місце зі 162 країн. Слід відзначити, що в нашій країні участь жінок на ринку праці складає всього 46,7% порівняно з 62,8% у чоловіків, а також у жінок менший відсоток охоплення освітою, ніж у чоловіків. Усе це є ознаками гендерної нерівності, що стримує розвиток населення та підвищення індексу людського розвитку.

Демографічна криза, тенденції старіння нації та низький рівень життя громадян є нагальними проблемами для України впродовж багатьох років. Саме тому слід негайно кардинально змінювати політичний вектор та покращувати соціально-демографічну ситуацію в країні.

Значний вплив на економічну ситуацію України та рівень життя громадян наніс раптовий спалах вірусної інфекції (Covid-19), після виявлення якої були запроваджені суворі карантинні обмеження, що в свою чергу нанесло значного удару малому та середньому бізнесу в Україні. Разом з тим, Україна досі знаходиться в стані військового конфлікту, що зумовлює економічну нестабільність держави, а також наносить неповоротні наслідки українському суспільству, зокрема знижуючи рівень його життя.

Прогнозовані показники чисельності населення України дають зрозуміти, що подальший рух в даному напрямку призведе до значного скорочення населення України. Саме тому, слід провадити реформи та змінювати соціально-демографічну ситуацію в Україні, адже найбільша країна Європи та її основна цінність – населення не мають стрімко скорочуватись. Для того, щоб ці прогнозовані тенденції залишились лише прогнозованими, слід негайно займатись покращенням соціально-демографічної ситуації.

Наразі, однією з найбільших соціально-демографічних проблем України є міграція закордон, витік людського (розумового) капіталу. Українська молодь масово виїжджає закордон. Якщо є можливість гідного життя та заробітку закордоном, то чи не кожен скористається такою можливістю. З огляду на це доцільно створити державну програму «Ти потрібен (потрібна) тут» й працевлаштовувати випускників ВНЗ та скористатись досвідом Польщі й

відмінити ПДФО для осіб до 25 років.

Поруч з проблемою масової міграції молоді існує проблема низького рівня народжуваності. В умовах економічної нестабільності, низького рівня життя молодь не хоче народжувати дітей, адже вони не впевнені в своєму фінансовому положенні та майбутніх перспективах. Нагальною проблемою в Україні є неспроможність молоді в купівлі власного житла. Виходить ситуація, при якій молоді люди не народжують дітей, адже не мають власного житла. Саме тому, вважається за доцільне створення державної програми іпотечного кредитування, що допоможе молодим громадянам обзавестись житлом. Також важливим елементом є популяризація «бренду сім'ї», а також розробка соціальної реклами з наголосом на створення сім'ї та народження дітей.

Важливу роль в даній ситуації відіграє сфера охорони здоров'я, котра в Україні знаходиться на низькому рівні. Низька якість медичних послуг, неспроможність людей отримати медичну допомогу через брак коштів та застаріле обладнання – нагальні проблеми для України. Вважається за потрібне введення обов'язкового медичного страхування в Україні, що може стати поштовхом для розвитку медичної галузь в майбутньому. Наразі ж в Україні присутнє лише добровільне медичне страхування, а обов'язковому страхуванню підлягають лише певні категорії громадян. Формально медицина в Україні є безкоштовною, але вона не може забезпечити громадянам гідний рівень медичного обслуговування. Саме тому, доцільно реформувати цю галузь та запровадити обов'язкове медичне страхування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Human Development Report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century. Published for the United Nations Development Programme (UNDP) : N. Y., 2019. 366 p. URL: <http://hdr.undp.org>.
2. Kuzmenko M. Labor migration as one of the main socio-demographic problems in Ukraine. *Наука, технології, інновації: тенденції розвитку в Україні та світі*: Матеріали міжнар. студ. наук. конф., (Харків, 17 квітня 2020). Харків, Україна: Молодіжна наукова ліга, 2020. Т. 1 – С. 6-8.
3. Академічний тлумачний словник української мови: в 11 т. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 10. 566 с.
4. Воловик Л. М. Відтворення населення Київської області в контексті збалансованого розвитку регіону. *Молодий вчений*. 2017. № 9.1. С. 25-29.
5. Говорко О. В. Демографічні аспекти соціально-економічного розвитку України. *Вісник Донецького національного університету*. 2014. № 2. С. 148-152.
6. Грищенко Д. М. Демографічна ситуація як чинник економічної безпеки України. *Науковий блог Національного університету «Острозька академія»*. 2018. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2018/демографічна-ситуація-як-чинник-екон/>.
7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Дороніна О. А., Наумова М. А., Кузьменко М. М. Економічна активність та рівень життя населення в системі індикаторів стану соціально-трудових відносин. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/14.pdf.
9. Закон України № 1774-VIII від 06.12.2016 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1774-19/page>.

10. Зятковський І. В. Фінанси суб'єктів господарювання в умовах інституціональних перетворень: монографія. Тернопіль : Екон. думка, 2006. 230 с.
11. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України. URL: <https://idss.org.ua/index>.
12. Кодекс законів про працю України: від 10.12.1971 № 322-08 станом на 25.10.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page4>.
13. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. / Е. М. Лібанова та ін. Київ : Український центр соціальних реформ. 2006. 138 с.
14. Конституція України : Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996. № 30. С. 141.
15. Корнійчук Н. О. Вплив демографічної ситуації в Україні на кадровий потенціал підприємств. *Причорноморські студії*. 2017. № 13. С. 97-101.
16. Костенко Т. А., Стоколюк В. В., Заволока Л. О. Стан та перспективи розвитку медичного страхування в Україні з урахуванням іноземного досвіду. *Молодий вчений*. 2018. № 5. С. 721-725.
17. Кравченко О. О. Аналіз рівня та якості життя населення України в умовах економічної та політичної нестабільності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 572-578.
18. Крімер Б. О. Трансформація народжуваності в Україні на ранніх етапах демографічного переходу. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 2. С. 67-81.
19. Любченко О. М. Проблема відтворення населення: регіональні особливості. *Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України*. 2010. № 4. С. 78-83.
20. Макарова О. В. Вимірювання людського розвитку в регіонах України: методологічні аспекти та оцінка результатів. *Економіка України*. 2015. № 3. С. 41-53.
21. Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/>.

22. Мостенець С. В. Домогосподарство як домінуючий інститут розвитку держави. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2011. № 17. С. 240-245.
23. Населення України. Демографічний вимір якості життя : кол. моногр. / О. М. Гладун та ін. Київ : НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи, 2019. – 396 с.
24. Непрядкіна Н. В. Формування людського потенціалу в сучасних умовах розвитку держав. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2019. № 10. С. 160-166.
25. Нестерчук В. В. Домашнє насильство над жінками як об'єкт соціальної роботи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. № 5. С. 172-183.
26. Ольвінська Ю. О., Самотоєнкова О. В. Регіональні особливості людського розвитку в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2020. № 1. С. 72-83.
27. Онопрієнко І. М. Статистичний аспект демографічної ситуації в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 604-608.
28. Панасюк В. М. Вплив демографічного фактору на розвиток соціальної інфраструктури в Україні. *Ефективна економіка*. 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6025>.
29. Пирожков С. І. Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України. *Демографія та процеси відтворення населення*. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11854/01-Pirojkov.pdf>.
30. Пирожков С. І., Щербов С. Я., Шевчук П. Є. Україна 2050: перспективи демографічного розвитку. *Державна служба статистики України*. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/Noviny/new2006/zmist_novin/demogr/rozv.htm.
31. Попова Т. Л. Рівень та якість життя населення України як показник дієвості соціальної державної політики. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Popova.pdf>.
32. Регіональний людський розвиток: Статистичний збірник, Київ : Державна служба статистики, 2018. 72 с.

33. Романуха О. М. Соціально-економічні наслідки старіння населення України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 17. С. 91-94.
34. Світовий банк. URL: <https://www.worldbank.org/>.
35. Скиба С. А. Роль людського потенціалу в креативній економіці. *Економіка і регіон*. 2014. № 6. С. 15-20.
36. Скрипниченко М. І., Яценко Г. Ю. Інструментальний аналіз розриву ВВП в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 1. С. 58-78.
37. Сова О. Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку медичного страхування в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2018. № 49. С. 80-92.
38. Статівка Н. В., Надточій А. О. Причини та наслідки зниження рівня життя населення в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 1. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2016-1/doc/7/01.pdf>.
39. Стащенко В. С. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витoki, складові, напрямки протидії. Київ : НАН України, Інститут економіки, 2004. 560 с.
40. Циганок К. О., Череп А. В. Альтернативні джерела енергії як засіб ресурсоефективності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 22. С. 688-691.
41. Ціна держави. URL: <http://old.cost.ua/budget/expenditure/>.
42. Чепелевська Л. А., Рудницький О. П. Середня очікувана тривалість життя як критерій медико-демографічної ситуації в Україні. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2014. № 2. С. 39-43.
43. Шаманська Н. В., Харченко Н. В. Мінімальна заробітна плата як державна гарантія оплати праці. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/253.pdf.
44. Шевчук П. Є. Особливості тривалості життя населення в метрополісах України на початку ХХІ століття. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 3. С. 73-85.

ДОДАТКИ

Додаток А

(на 1 січня; тис. осіб)

	Чисельність наявного населення			Чисельність постійного населення		
	всього	у тому числі		всього	у тому числі	
		міське	сільське		чоловіки	жінки
1990	51 838,5	34 869,2	16 969,3	51 556,5	23 826,2	27 730,3
1991	51 944,4	35 085,2	16 859,2	51 623,5	23 886,5	27 737,0
1992	52 056,6	35 296,9	16 759,7	51 708,2	23 949,4	27 758,8
1993	52 244,1	35 471,0	16 773,1	51 870,4	24 046,3	27 824,1
1994	52 114,4	35 400,7	16 713,7	51 715,4	23 981,1	27 734,3
1995	51 728,4	35 118,8	16 609,6	51 300,4	23 792,3	27 508,1
1996	51 297,1	34 767,9	16 529,2	50 874,1	23 591,6	27 282,5
1997	50 818,4	34 387,5	16 430,9	50 400,0	23 366,2	27 033,8
1998	50 370,8	34 048,2	16 322,6	49 973,5	23 163,5	26 810,0
1999	49 918,1	33 702,1	16 216,0	49 544,8	22 963,4	26 581,4
2000	49 429,8	33 338,6	16 091,2	49 115,0	22 754,7	26 360,3
2001	48 923,2	32 951,7	15 971,5	48 663,6	22 530,4	26 133,2
2002¹	48 457,1	32 574,4	15 882,7	48 240,9	22 316,3	25 924,6
2003	48 003,5	32 328,4	15 675,1	47 823,1	22 112,5	25 710,6
2004	47 622,4	32 146,4	15 476,0	47 442,1	21 926,8	25 515,3
2005	47 280,8	32 009,3	15 271,5	47 100,5	21 754,0	25 346,5
2006	46 929,5	31 877,7	15 051,8	46 749,2	21 574,7	25 174,5
2007	46 646,0	31 777,4	14 868,6	46 465,7	21 434,7	25 031,0
2008	46 372,7	31 668,8	14 703,9	46 192,3	21 297,7	24 894,6
2009	46 143,7	31 587,2	14 556,5	45 963,4	21 185,0	24 778,4
2010	45 962,9	31 524,8	14 438,1	45 782,6	21 107,1	24 675,5
2011	45 778,5	31 441,6	14 336,9	45 598,2	21 032,6	24 565,6
2012	45 633,6	31 380,9	14 252,7	45 453,3	20 976,7	24 476,6
2013	45 553,0	31 378,6	14 174,4	45 372,7	20 962,7	24 410,0
2014	45 426,2	31 336,6	14 089,6	45 245,9	20 918,3	24 327,6
2015²	42 929,3	29 673,1	13 256,2	42 759,7	19 787,8	22 971,9
2016²	42 760,5	29 585,0	13 175,5	42 590,9	19 717,9	22 873,0
2017²	42 584,5	29 482,3	13 102,2	42 414,9	19 644,6	22 770,3
2018²	42 386,4	29 371,0	13 015,4	42 216,8	19 558,2	22 658,6
2019²	42 153,2	29 256,7	12 896,5	41 983,6	19 455,3	22 528,3
2020²	41 902,4	29 139,3	12 763,1	41 732,8	19 343,5	22 389,3

¹ За даними Всеукраїнського перепису населення на 5 грудня 2001 року² Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей

Додаток Б

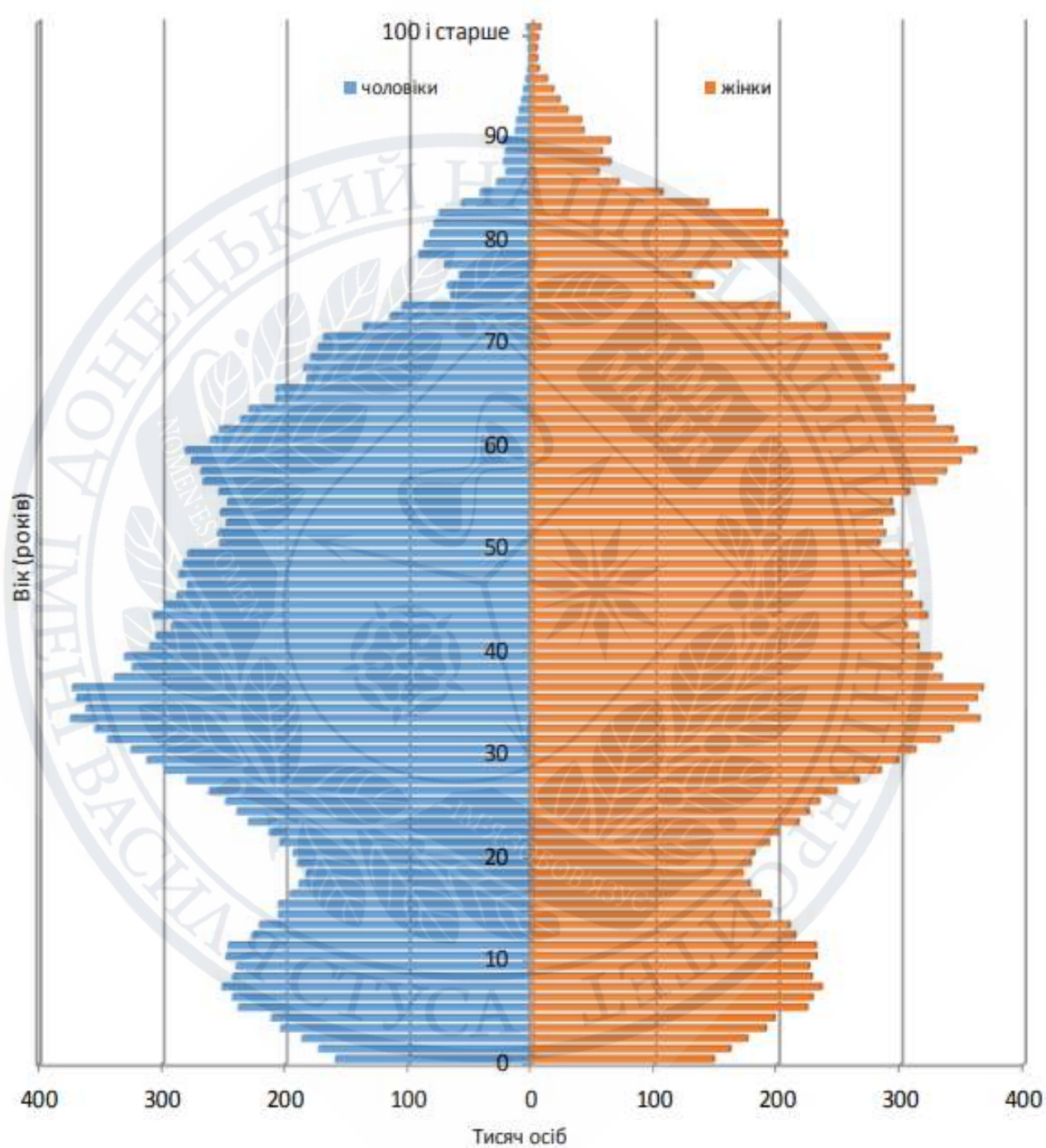
(в тис.)

Рік	Кількість живона- роджених	Кількість померлих	Природний приріст, скорочення (–)	Кількість зареєст- рованих шлюбів	Кількість зареєст- рованих розірвань шлюбів ¹
1991	630,8	669,9	-39,1	493,1	200,8
1992	596,8	697,1	-100,3	394,1	222,6
1993	557,5	741,7	-184,2	427,9	219,0
1994	521,6	764,7	-243,1	399,2	207,6
1995	492,9	792,6	-299,7	431,7	198,3
1996	467,2	776,7	-309,5	307,5	193,0
1997	442,6	754,2	-311,6	345,0	188,2
1998	419,2	719,9	-300,7	310,5	179,7
1999	389,2	739,2	-350,0	344,9	175,8
2000	385,1	758,1	-373,0	274,5	197,3
2001	376,5	746,0	-369,5	309,6	181,3
2002	390,7	754,9	-364,2	317,2	183,5
2003	408,6	765,4	-356,8	371,0	177,2
2004	427,3	761,3	-334,0	278,2	173,2
2005	426,1	782,0	-355,9	332,1	183,5
2006	460,4	758,1	-297,7	355,0	179,1
2007	472,7	762,9	-290,2	416,4	178,4
2008	510,6	754,5	-243,9	322,0	166,8
2009	512,5	706,7	-194,2	318,2	145,4
2010	497,7	698,2	-200,5	305,9	126,1 ¹
2011	502,6	664,6	-162,0	355,9	182,5
2012	520,7	663,1	-142,4	278,3	168,5
2013	503,7	662,4	-158,7	304,2	164,9
2014²	465,9	632,3	-166,4	295,0	130,7
2015²	411,8	594,8	-183,0	299,0	129,4
2016²	397,0	583,6	-186,6	229,5	130,0
2017²	364,0	574,1	-210,1	249,5	128,7
2018²	335,9	587,7	-251,8	228,4	153,9
2019²	308,8	581,1	-272,3	237,9	138,0

¹ За даними органів державної реєстрації актів цивільного стану без урахування розірвань шлюбів, здійснених у судовому порядку

² Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей

Статеві-вікова структура населення України в 2019 р.

Індекс споживчих цін в Україні протягом 2002-2019 рр.

Рік	Індекс споживчих цін	Продукти харчування та безалкогольні напої	Алкогольні напої, тютюнові вироби	Одяг і взуття	Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	Охорона здоров'я	Транспорт	Зв'язок	Відпочинок і культура	Освіта	Ресторани та готелі
2002	100,8	99,9	101,1	101,0	102,3	100,6	103,6	101,7	104,4	102,2	107,2	109,2
2003	105,2	106,3	102,2	100,6	104,3	101,6	103,9	103,7	104,8	102,1	106,6	108,4
2004	109,0	111,4	104,7	101,0	107,1	103,0	105,3	110,9	100,0	102,8	108,1	109,2
2005	113,5	116,2	106,5	101,9	109,0	104,7	109,7	120,0	100,7	103,9	113,1	117,5
2006	109,1	105,3	106,2	102,3	134,1	102,0	106,3	114,3	108,5	103,1	117,0	116,4
2007	112,8	109,7	107,8	102,0	142,5	102,3	110,2	109,5	110,4	104,4	115,5	112,7
2008	125,2	135,7	114,9	102,8	114,2	107,6	119,0	124,5	100,4	108,4	122,1	128,4
2009	115,9	111,9	136,0	108,0	125,5	122,1	131,5	120,7	107,1	119,7	122,3	116,3
2010	109,4	110,9	125,6	103,7	109,4	103,2	107,9	109,6	93,6	104,0	113,1	107,4
2011	108,0	106,4	116,0	101,6	117,1	102,9	106,7	117,6	100,6	103,7	108,9	107,8
2012	100,6	97,9	107,5	98,9	102,6	101,9	103,7	108,2	102,0	101,5	105,1	104,6
2013	99,7	97,8	108,4	97,0	100,3	99,7	102,3	102,0	101,2	99,7	103,4	101,9
2014 ¹	112,1	112,2	116,7	102,0	116,2	111,7	116,5	124,5	100,9	110,7	103,2	106,7
2015 ²	148,7	145,9	133,2	133,1	215,8	145,9	137,6	136,8	105,9	142,7	117,9	124,3
2016 ²	113,9	109,0	112,6	116,1	135,1	109,4	111,7	106,5	103,9	112,2	116,5	113,1
2017 ²	114,4	112,9	126,2	102,4	126,7	102,9	106,2	114,2	108,7	104,3	111,9	113,6
2018 ²	110,9	111,1	118,5	101,8	106,8	106,1	108,8	115,7	111,0	104,4	114,6	115,3
2019 ²	107,9	108,0	115,6	100,2	108,0	102,9	106,7	104,1	115,5	102,4	113,4	111,1

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя

² Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей

Індекс людського розвитку країн світу у 2019 р.

Rank	Country	Human Development Index (HDI) (value)	Life expectancy at birth (years)	Expected years of schooling (years)	Mean years of schooling (years)	Gross national income per capita (\$)
1	Norway	0.954	82.3	18.1	12.6	68,059
2	Switzerland	0.946	83.6	16.2	13.4	59,375
3	Ireland	0.942	82.1	18.8	12.5	55,660
4	Germany	0.939	81.2	17.1	14.1	46,946
4	Hong Kong, China (SAR)	0.939	84.7	16.5	12.0	60,221
6	Australia	0.938	83.3	22.1	12.7	44,097
6	Iceland	0.938	82.9	19.2	12.5	47,566
8	Sweden	0.937	82.7	18.8	12.4	47,955
9	Singapore	0.935	83.5	16.3	11.5	83,793
10	Netherlands	0.933	82.1	18.0	12.2	50,013
11	Denmark	0.930	80.8	19.1	12.6	48,836
12	Finland	0.925	81.7	19.3	12.4	41,779
13	Canada	0.922	82.3	16.1	13.3	43,602
14	New Zealand	0.921	82.1	18.8	12.7	35,108
15	United Kingdom	0.920	81.2	17.4	13.0	39,507
15	United States	0.920	78.9	16.3	13.4	56,140
17	Belgium	0.919	81.5	19.7	11.8	43,821
18	Liechtenstein	0.917	80.5	14.7	12.5	99,732
19	Japan	0.915	84.5	15.2	12.8	40,799
20	Austria	0.914	81.4	16.3	12.6	46,231
21	Luxembourg	0.909	82.1	14.2	12.2	65,543
22	Israel	0.906	82.8	16.0	13.0	33,650
22	Korea (Republic of)	0.906	82.8	16.4	12.2	36,757
24	Slovenia	0.902	81.2	17.4	12.3	32,143
25	Spain	0.893	83.4	17.9	9.8	35,041
26	Czechia	0.891	79.2	16.8	12.7	31,597
26	France	0.891	82.5	15.5	11.4	40,511
28	Malta	0.885	82.4	15.9	11.3	34,795
29	Italy	0.883	83.4	16.2	10.2	36,141
30	Estonia	0.882	78.6	16.1	13.0	30,379
31	Cyprus	0.873	80.8	14.7	12.1	33,100
32	Greece	0.872	82.1	17.3	10.5	24,909

32	Poland	0.872	78.5	16.4	12.3	27,626
34	Lithuania	0.869	75.7	16.5	13.0	29,775
35	United Arab Emirates	0.866	77.8	13.6	11.0	66,912
36	Andorra	0.857	81.8	13.3	10.2	48,641
36	Saudi Arabia	0.857	75.0	17.0	9.7	49,338
36	Slovakia	0.857	77.4	14.5	12.6	30,672
39	Latvia	0.854	75.2	16.0	12.8	26,301
40	Portugal	0.850	81.9	16.3	9.2	27,935
41	Qatar	0.848	80.1	12.2	9.7	110,489
42	Chile	0.847	80.0	16.5	10.4	21,972
43	Brunei Darussalam	0.845	75.7	14.4	9.1	76,389
43	Hungary	0.845	76.7	15.1	11.9	27,144
45	Bahrain	0.838	77.2	15.3	9.4	40,399
46	Croatia	0.837	78.3	15.0	11.4	23,061
47	Oman	0.834	77.6	14.7	9.7	37,039
48	Argentina	0.830	76.5	17.6	10.6	17,611
49	Russian Federation	0.824	72.4	15.5	12.0	25,036
50	Belarus	0.817	74.6	15.4	12.3	17,039
50	Kazakhstan	0.817	73.2	15.3	11.8	22,168
52	Bulgaria	0.816	74.9	14.8	11.8	19,646
52	Montenegro	0.816	76.8	15.0	11.4	17,511
52	Romania	0.816	75.9	14.3	11.0	23,906
55	Palau	0.814	73.7	15.6	12.4	16,720
56	Barbados	0.813	79.1	15.2	10.6	15,912
57	Kuwait	0.808	75.4	13.8	7.3	71,164
57	Uruguay	0.808	77.8	16.3	8.7	19,435
59	Turkey	0.806	77.4	16.4	7.7	24,905
60	Bahamas	0.805	73.8	12.8	11.5	28,395
61	Malaysia	0.804	76.0	13.5	10.2	27,227
62	Seychelles	0.801	73.3	15.5	9.7	25,077
63	Serbia	0.799	75.8	14.8	11.2	15,218
63	Trinidad and Tobago	0.799	73.4	13.0	11.0	28,497
65	Iran (Islamic Republic of)	0.797	76.5	14.7	10.0	18,166
66	Mauritius	0.796	74.9	15.0	9.4	22,724
67	Panama	0.795	78.3	12.9	10.2	20,455
68	Costa Rica	0.794	80.1	15.4	8.7	14,790
69	Albania	0.791	78.5	15.2	10.1	12,300
70	Georgia	0.786	73.6	15.4	12.8	9,570

71	Sri Lanka	0.780	76.8	14.0	11.1	11,611
72	Cuba	0.778	78.7	14.4	11.8	7,811
73	Saint Kitts and Nevis	0.777	74.6	13.6	8.5	26,770
74	Antigua and Barbuda	0.776	76.9	12.5	9.3	22,201
75	Bosnia and Herzegovina	0.769	77.3	13.8	9.7	12,690
76	Mexico	0.767	75.0	14.3	8.6	17,628
77	Thailand	0.765	76.9	14.7	7.7	16,129
78	Grenada	0.763	72.4	16.6	8.8	12,684
79	Brazil	0.761	75.7	15.4	7.8	14,068
79	Colombia	0.761	77.1	14.6	8.3	12,896
81	Armenia	0.760	74.9	13.2	11.8	9,277
82	Algeria	0.759	76.7	14.7	8.0	13,639
82	North Macedonia	0.759	75.7	13.5	9.7	12,874
82	Peru	0.759	76.5	13.8	9.2	12,323
85	China	0.758	76.7	13.9	7.9	16,127
85	Ecuador	0.758	76.8	14.9	9.0	10,141
87	Azerbaijan	0.754	72.9	12.4	10.5	15,240
88	Ukraine	0.750	72.0	15.1	11.3	7,994
89	Dominican Republic	0.745	73.9	14.1	7.9	15,074
89	Saint Lucia	0.745	76.1	13.9	8.5	11,528
91	Tunisia	0.739	76.5	15.1	7.2	10,677
92	Mongolia	0.735	69.7	14.2	10.2	10,784
93	Lebanon	0.730	78.9	11.3	8.7	11,136
94	Botswana	0.728	69.3	12.7	9.3	15,951
94	Saint Vincent and the Grenadines	0.728	72.4	13.6	8.6	11,746
96	Jamaica	0.726	74.4	13.1	9.8	7,932
96	Venezuela (Bolivarian Republic of)	0.726	72.1	12.8	10.3	9,070
98	Dominica	0.724	78.1	13.0	7.8	9,245
98	Fiji	0.724	67.3	14.4	10.9	9,110
98	Paraguay	0.724	74.1	12.7	8.5	11,720

Інтегральний регіональний індекс людського розвитку, 2017 рік

	Блок 1 «Відтворення населення»		Блок 2 «Соціальне середовище»		Блок 3 «Комфортне життя»		Блок 4 «Добробут»		Блок 5 «Гідна праця»		Блок 6 «Освіта»		ІРЛР, 2017 р.	
	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	сума	ранг
АР Крим
Вінницька	0,6966	7	0,5831	8	0,5599	18	0,7178	8	0,4717	17	0,8275	10	3,8566	9
Волинська	0,7180	3	0,6092	7	0,6199	8	0,5915	17	0,4545	20	0,8178	15	3,8109	11
Дніпропетровська	0,6640	20	0,4444	17	0,5547	21	0,7267	6	0,5159	6	0,8629	2	3,7686	12
Донецька
Житомирська	0,6769	14	0,4280	18	0,5955	14	0,5579	19	0,4846	11	0,8043	19	3,5472	20
Закарпатська	0,6571	21	0,5562	9	0,7045	1	0,7731	4	0,5731	1	0,7592	22	4,0233	5
Запорізька	0,6831	12	0,4656	14	0,5478	22	0,7987	3	0,4795	12	0,8438	5	3,8184	10
Івано-Франківська	0,7099	4	0,7506	3	0,6167	9	0,7702	5	0,4904	9	0,8176	16	4,1554	2
Київська	0,7281	2	0,4195	19	0,6372	6	0,5905	18	0,5479	2	0,8309	9	3,7541	13
Кіровоградська	0,6189	22	0,3735	22	0,5904	15	0,6526	12	0,4640	19	0,8262	11	3,5257	22
Луганська
Львівська	0,6906	9	0,7732	1	0,6724	2	0,6454	14	0,5137	7	0,8355	8	4,1307	3
Миколаївська	0,7072	5	0,4017	21	0,6086	11	0,8402	2	0,4887	10	0,8182	14	3,8647	8
Одеська	0,6739	15	0,4469	16	0,6621	3	0,6012	16	0,5178	5	0,8081	18	3,7100	17
Полтавська	0,7725	1	0,5005	12	0,5827	16	0,7221	7	0,4739	15	0,8586	3	3,9103	7
Рівненська	0,6981	6	0,6500	6	0,5974	13	0,4749	22	0,4434	22	0,7939	20	3,6576	18
Сумська	0,6957	8	0,5104	11	0,5549	20	0,6927	10	0,4723	16	0,8165	17	3,7425	14
Тернопільська	0,6817	13	0,7718	2	0,6020	12	0,6417	15	0,4518	21	0,8260	12	3,9749	6
Харківська	0,6683	19	0,6863	5	0,6382	5	0,6501	13	0,5431	3	0,8704	1	4,0564	4
Херсонська	0,6692	18	0,4083	20	0,6472	4	0,4985	21	0,5008	8	0,8198	13	3,5438	21
Хмельницька	0,6720	16	0,5434	10	0,5558	19	0,5297	20	0,4771	13	0,8409	6	3,6188	19
Черкаська	0,6697	17	0,4760	13	0,6105	10	0,6612	11	0,4674	18	0,8438	4	3,7286	15
Чернівецька	0,6866	11	0,7279	4	0,6289	7	0,8705	1	0,5226	4	0,7930	21	4,2294	1
Чернігівська	0,6895	10	0,4507	15	0,5652	17	0,7071	9	0,4751	14	0,8371	7	3,7247	16

Примітка: СЗК* – стандартизовані калібровані значення по відповідному блоку.

Джерело: Розраховано фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України.

Показники, що характеризують регіональний людський розвиток та застосовуються при розрахунку Індексів регіонального людського розвитку

Прізвище, ім'я, по батькові

Факультет

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма

ДЕКЛАРАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Усвідомлюючи свою відповідальність за надання неправдивої інформації, стверджую, що подана кваліфікаційна (магістерська) робота на тему:

«

»

є написаною мною особисто.

Одночасно заявляю, що ця робота:

- не передавалась іншим особам і подається до захисту вперше;
- не порушує авторських і суміжних прав, закріплених статтями 21–25 Закону України «Про авторське право та суміжні права»;
- не отримувалась іншими особами, а також дані та інформація не отримувались у недозволений спосіб.

Я усвідомлюю, що у разі порушення цього порядку моя магістерська робота буде відхилена без права її захисту, або під час захисту за неї буде поставлена оцінка «незадовільно».

(дата)

(підпис здобувача освіти)